

Ծրագիրը ֆինանսավորում է
Եվրոպական Հանձնաժողովը:

ՀԻՄՈՒՄ ԵՆՔ ՀԱՆԴՈՒՇՈՂԱԿԱՆԻԹՅԱՆ ՄԻԶԱՎԱՅՐ

Հանդուրժողականության
ձեռնարկ ուսուցիչների համար

Ծրագիրը ֆինանսավորում է
Եվրոպական Հանձնաժողովը:

ՀԻՄՆՈՒՄ ԵՆՔ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՂԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԻԶԱՎԱՅՐ

Հանրութողականության ձեռնարկ
ուսուցիչների համար

ԹԲԻԼԻՍԻ
2008

Հեղինակները.
ՆԱԽԱ ԲԵՐԵԿԱԾՎԻԼԻ
ՈՈՒՍՈՒՂԱՆ ՄՇՎԻԴՈԲԱԶԵ
ՄԱՍԱՆԱ ԶԱՎԱԽԻՇՎԻԼԻ
ԹԵԱ ԼՈԲԺԱՆԻԶԵ
ԻՐԻՆԱ ՍՈՒԼԻԽԱՆԻՇՎԻԼԻ
ՇՈՐԵՆԱ ԼՈՐԹՔԻՓԱՆԻԶԵ

Խմբագիր.
ԳԱՅԱՆԵ ՄԽԻԹԱՐՅԱՆ

Թարգամանքունը.
ՅՈՒՐԻ ՊՈՂՈՍՅԱՆԻ

Համակարգչային ապահովում
ԱԼՅՈՆԱ ԵԼՏԻՇԵՎԱՅԻ

Հրատարակությունը ֆինանսավորված է Եվրահանձնաժողովի կողմից «Ախալքալաքի մարկետինգային եւ սոցիալական կապերի զարգացման» նախագծի շրջանակներում: Նախագծի գործընկերն է միջազգային Mercy Corps կազմակերպությունը:

Զեռնարկում ներկայացված կարծիքները չեն արտահայտում «Բաց հասարակությունՎրաստան» հիմնադրամի դիրքորոշումը:

Հակամարտությունների եւ բանակցությունների միջազգային կենտրոն
Վրաստան, Թբիլիսի 0105, Մաշաբեկու փողոց 5.
Հեռ. +995 (32) 999 987
Ֆաք. +995 (32) 939 178
Էլ.փոստ. iccn@iccn.ge

Հիմնում ենք հանդուրժողականության միջավայր. Հանդուրժողականության ձեռնարկ ուսուցիչների համար
© Հակամարտությունների եւ բանակցությունների միջազգային կենտրոն, 2008
ISBN. 978-99928-824-3-6

CREATING TOLERANT ENVIRONMENT. MANUAL IN TOLERANCE FOR TEACHERS
© International Center on Conflict and Negotiation, 2008
ISBN. 978-99928-824-3-6

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՆԱԽԱԲԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ԱՌԹԻՎ	5
ՆԱԽԱԲԱՆ	6
ԳԼՈՒԽ I	
Հանդուրժողականություն հասկացության էությունը	7
Աններողամտություն	10
Դրոշմակերպեր	10
Կրոնն ու կանխատրամադրվածությունը	13
Խտրականություն	13
Հանդուրժողականության գեներային հայացակետը	16
Տարբերությունը գեների եւ սերի միջեւ	16
Գեներային դրոշմակերպերը	17
Գեներային հանդչուրժողականությունը	19
Գեներային իրավահավասարությունը	19
ԳԼՈՒԽ II	
Աններողամտության դրսեւորումները	21
Քսենոֆորիա	21
Հակասեմիտիզմ	22
Եթոնցենտրիզմ	23
Նացիոնալիզմ	24
Նացիոնալիզմի դրսեւորումները	25
ԳԼՈՒԽ III	
Արժեքներ	26
Մարդու իրավունքները	26
Ժողովրդավարություն	27
Մշակութային բազմերանգություն	27
Խաղաղության մշակույթը	28
Ոչ բռնության փիլիսոփայությունը	30
Անմիջական գործողություն	31
Կրոնական հանդուրժողականություն	32
Վրաստանն եւ հանդուրժողական միջավայրը	33
ԳԼՈՒԽ IV	
Ունակությունները	35
Հակամարտությունների էությունն ու կառավարումը	35
Հակամարտությունների տեսակներն ու աղբյուրները	35
Հաղորդակցություն	44
Արդյունավետ ունկնդրում	45

Ակտիվ ունկնդրում	46
Ենապատիա	46
Քննադատական մտածելակերպ	47

ԳԼՈՒԽ V

Թերնինգի մոդուլը	48
Թրենինգի խնդիրները	48
Թրենինգի բովանդակությունը	48
Մարզիչների թրենինգի ժրագիրը	50

ԳԼՈՒԽ VI

Վարժություններ	52
Դոմինո	52
Ճետաքրքիր մարդիկ	53
Ողջույններ	54
Առևտսայդերներ	55
Այծեր եւ գայլեր	56
Զարմանալի մարդիկ	57
Տարբերակվող աշխարհ	58
Մշակութային բառարան	59
Տարբերվող մեկնարկ	50
Կրոնն ու կանանց իրավունքները	62
Կանխատրամադրվածության եւ դրոշմակերպերի ցանցը	63
Հանդուրժողականության դեֆինացիան	63
«Անհանդուրժողականության» քարտեզի ստեղծումը	64
Վարժություն գենդերային դրոշմանիկերպերի շուրջը. «ինչո՞ւ»	64
Վարժություն շնորհանդես	65
Դրոշմակերպեր «Կրողներ»	66
Բռնություն	67
Պիտակներ	68
Մշակութային նորմեր	69
Սուբյեկտիվ իրականություն «Ագատա Ջրիստի»	70
Ֆիգուրներ	71
Հաղորդակացություն. Վերականգնենք կորցրած տեքստը	73
Հանդուրժողական մարդիկ	73
Բառարան	76

ՆԱԽԱԲԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ԱՌԹԻՎ

«Յիմնում ենք հանդուրժողական միջավայր» ուսուցիչների համար ձեռնարկը «Բաց հասարակություն-Վրաստան» հիմնադրամի ֆինանսական օժանդակությամբ հրատարակվեց 2005 թվականին: Առաջարկում ենք գրքի երկրորդ հրատարակությունը, որն, այս անգամ իրականացվում է Եվրահանձնաժողովի օգնությամբ:

Յակիրծ այն մասին, թե ինչու որոշվեց իրականացնել գրքի երկրորդ հրատարակությունը. սկզբից եւեթ գրքի նկատմամբ մեծ պահանջարկ եւ հետաքրքրություն ծագեց, առաջին հերթին թեմայի հրատապության պատճառով՝ լիբերալժողովրդավարական արժեքների, մշակույթների ու հանդուրժողականության, գենդերի ու հասարակական ընկալումների հարցերի նկատմամբ: Առաջին հրատարակության բոլոր գրքերը կարծ ժամանակում մեր գրադարանի դարակներից անհետացան:

Յակամարտությունների եւ բանակցությունների կենտրոնը (ICCN) միջազգային Mercy Corps կազմակերպության հետ միասին մասնակցում է Եվրահանձնաժողովի կողմից ֆինանսավորվող «Ախալքալաքի մարկետինգային» եւ սոցիալական կապերը» նախագծին: ICCNի բաղադրամասը նախագծում նկատի էր առնում քաղաքացիական կրթության ուղիով ֆերմերական կոռպերատիվների, համայնքների եւ տեղական կառավարման հնարավորությունների եւ ունակությունների ուժեղացում եւ զարգացում: Մեր կարծիքով, վերոնշյալ գիրքը, որն այս անգամ հրատարակվում է ոչ միայն վրացերեն, այլև հայերեն լեզվով, կնպաստի Ախալքալաքի տարածաշրջանի սոցիալական զարգացմանը: Գիրքը հետաքրքիր կլինիշահագրգովածքոլորկողների համար: Մերսահնանումներով, հանդուրժողականությունը, արժեքն է, որը պետք է դառնա ժողովրդավարական հասարակության չափորոշչներից մեկը: Գրքում նաև նշանակալից տեղ է հատկացված գենդերային հանդուրժողականության հարցերին, ինչն նույնպես նշանակալից է այն տրանսֆորմացիայի համար, որին հասնելը անհրաժեշտություն է ժողովրդավարական պետության շինարարության գործում:

ՇՈՐԵՆԱ ԼՈՐՁԻՓԱՍԻՉԵ

Յակամարտությունների եւ բանակցությունների միջազգային կենտրոն

Թբիլիսի

2008

ՆԱԽԱԲԱՆ

Հանդուրժողականությունը արդի աշխարհում հասարակական կայունության երաշխիքն է: Այդ նշանակալից արժանիքը մանկուց ներարկվում է ընտանիքում ու ուսումնական հիմնարկությունում: Տարբեր պատճառներից ելնելով, մանկավարժության ընդհանուր դասընթացում սույն հարցին, ցավոք, նվազ ուշադրություն է հատկացվում: Թեպետ, բոլորը միանշանակ նշում են, որ մանկավարժը պարտադիր կարգով պետք է իմանա հանդուրժողականության նշանակությունը, տիրապետի գիտելիքների այդ հասկացության վերաբերյալ եւ, միաժամանակ, նա պետք է ունենա լժակներ (հանձինս դասավանդման մերոդների եւ վարժությունների), որոնք նա կօգտագործի, որ իր աշակերտների մոտ զարգացնի հանդուրժողականության զգացումը, կնպաստի նրանց գիտելիքների՝ վարվելակարգում օգտագործմանը:

Ներքոնշյալ աշխատությունը մանկավարժներին կօգնի հենց այդ նպատակին հասնելուն: Յեղինակները հարցով շահագրգրված ընթերցողին հետեւողականորեն մատուցում են տեսական տեղեկատվություն հանդուրժողական վերաբերնունքի, դրա զարգացման պատճության, այսինքն այն նասին, թե սույն հասկացությունընչափասէ ընկալվում տարբեր նշակույթներում, թե ինչպես է խանգարում ոչ ներողամտության դրոշմակերպային մտածելակերպը, բացասական տրամադրվածությունը, խտրականությունը, այլատյացությունը եւ այլն:

Տրված արժեքները, որոնք նպաստում են հանդուրժողական քաղաքացու դաստիարակմանը, իրենցից ներկայացնում են քաղաքացիական դաստիարակության գործընթացի ողնաշարը՝ «Սարդու իրավունքների հոչակագիրը»: Զեռնարկում լուսաբանված է սույն թեման, պարզաբանված են ժողովրդավարության նշանակությունը, տրվածենմշակույթների միջևեւ հանդուրժողական քանությունների հաստատման ուղիները:

Որպես առանձին հարց քննարկված է կրոնական հանդուրժողականությունը: Նկարագրված է Վրաստանի հանդուրժողական միջավայրը՝ պատճական եւ ժամանակակից կտրվածքում: Առանձնակի նշանակալից է այն ունակությունների նկարագրությունը, որոնք պետք է ունենա հանդուրժողական անձը: Զեռնարկում նաև տրված են հետաքրքիր վարժություններ, որոնք մանկավարժին կօգնեն գործնականում կիրառել տեսական գիտելիքները:

ՄԱՍԱՍԱ ԳԱՐԱՎԿԻԼԻ

Նորվեգիայի փախստականների խորհրդի կրթական նախագծի ղեկավար

ԹԵՍԱ I

ՀԱՍԴՈՒՐՃՈՂԱԿԱՍՈՒԹՅՈՒՆ ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅԱՆ ԷՌԻԹՅՈՒՆԸ

Արդի աշխարհում հանդուրժողականության կոնցեպցիան արտակարգ մեծ նշանակություն ունի: Աշխարհի գործեր բոլոր երկրները կանգնած են մարդկանց անմիատարության նկատմամբ աններողանտության վտանգի առջեւ: Աններողանտությունը գլորալ հիմնախնդիր է:

Ի՞նչ է ներողանտությունը, այսինքն նույն հանդուրժողականությունը: Ի՞նչ է նշանակում հանդուրժողականության ուսուցում: 1995 թվականի նոյեմբերի 16ին ՅՈՒՆԵՍԿՕի անդամ պետությունները ստորագրեցին հանդուրժողականության սկզբունքները: Յոշակագրում պարզաբանվեց, թե ինչ է նշանակում ներողանտությունը եւ պարզ դարձավ, որ այն բավականին դիմամիկ հասկացություն է եւ համապատասխանում է ժամանակի պահանջներին: «Դանդուրժողականությունը միայն բարոյական պարտականություն չէ, այն բաղաքական եւ իրավական պահանջ է: Ներողանտությունը խաղաղության եւ խաղաղության կուլտուրայի անկյունաքարտն է», ասված է հոշակագրում: Ներողանտության կոնցեպցիան ներառնում է ժողովրդավարական արժեքներ: Ներողանտությունը մարդու իրավունքների եւ ազատությունների փիլիսոփայության, ընդունման եւ իրավահավասարության հիմքն է: Միաժամանակ, հանդուրժողականությունը, նախ եւ առաջ, պատասխանատվություն է:

Դանդուրժողականություն հասկացության ժամանակակից էությունը սահմանել են ֆրանսիացի լուսավորիչները, իսկ ավելի ստույգ, Վոլտերը: Լուսավորչական դարաշրջանի հասարակական գործիչները միմյանց հակադրեցին ներողանտությունն եւ կրոնի վրա հիմնված դիմակայության փաստերը: Դավատի ազատության վերաբերյալ իր տրակտատում Վոլտերը, որն առանձին վերցրած կրոնը չէր քննադատում, սակայն ցույց էր տալիս, որ կրոնները, որոնք իրենց էությունից ելնելով, բարություն են քարոզում, իրականում աչքի են ընկնում մյուս կրոնների նկատմամբ բացասական տրամադրվածությամբ եւ աններողանտությամբ: Բոլոր կրոնները պետք է ունենան ինքնարտահայտնան հնարավորություն, քանի որ «խելագարություն է կարծել, որ բոլոր մարդիկ վերացական առարկաների շուրջ ունեն միեւնույն կարծիքը», գրում էր Վոլտերը: Լուսավորչական դարաշրջանում հանդուրժողականությունը հոշակվեց որպես համընդհանուր արժեք եւ կրոնների, ժողովուրդների եւ տարբեր խմբերի միջև համաձայնության գլխավոր բաղադրամաս: Վոլտերի մահից 11 տարի անց, 1789 թվականի օգոստոսի 27ին, Ֆրանսիայի հիմնադիր ժողովը ընդունեց մարդու եւ քաղաքացու իրավունքների հոշակագիրը, որտեղ հոշակված է խոսքի եւ կարծիքի ազատությունը: Այդ հոշակագիրը դրեց մարդու իրավունքների ժամանակակից հոշակագրերի հիմքը, որոնց գլուխգործոցը դարձավ 1948 թվականին ընդունած մարդու իրավունքների համընդհանուր հոշակագիրը: Դրանում տրված են խաղաղության, ոչ բռնության եւ ժողովրդավարության գլխավոր սկզբունքները: Յոշակագրում նշված է, որ բռնությունն եւ պատերազմները ժողովրդավարության վերացման փորձի եւ աններողանտության հետեւանքներ են:

Վերջին տասնամյակում ՅՈՒՆԵՍԿՕի ջանքերով հանդուրժողականությունը հասկացությունը առանձնակի նշանակություն ձեռք բերեց: Դանդուրժողականությունը նախատեսում է մարդկանց միասնության եւ փոխկապակցվածության բնածին զգացում, հարգանք մյուսի իրավունքների (այդ թվում նաև տարբերվող իրավունքների) նկատմամբ եւ տարբեր տեսակի վճասներ չհասցնել, քանզի դա նշանակում է վճասել բոլորին եւ այդ թվում, ինքող քեզ: Ժամանակակից հասարակությունում հանդուրժողականությունը պետք է դառնա մարդկանց, ժողովուրդների եւ երկրների հարաբերությունների մերձացման նորել: Ուստի, մեր երկրում պետք է արմատավորվի հանդուրժողականության հենց նման հասկացությունը, ձգտենք, որ այն դառնա սովորական կենցաղային խոսակցության համար: Դա կկայանա մոտ ապագայում, եթե «հանդուրժողականություն» հասկացությունը կայունորեն կներառնվի մեր աշակերտների բառապաշտում:

Դանդուրժողականության, այսինքն նորողանտության ընկալումը տարբեր կուլտուրաներում, ելնելով դրանց պատմական իրողությունից, տարբեր էր: Անգլերն լեզվում, Օքսֆորդի բացատրական բառարանի համաձայն, հանդուրժողականությունը մարդուն կամ երեւութը առավել գերակա ընկալելու պատրաստականություն է եւ շնորհ: Ֆրանսերենում հանդուրժողականությունը նախատեսում է հարգալից

Վերաբերմունք ուրիշի ազատության, վարվելակարգի, քաղաքական եւ կրոնական հայացքների նկատմամբ: Չիներենում հանդուրժողականությունը նշանակում է ուրիշին իրավունքների շնորհում, թույլտվություն եւ մեծահոգություն: Արաբերեն հանդուրժողականությունը դա հարգանք է, ընկալում, համբերություն եւ բարյացականություն ուրիշի նկատմամբ: Պարսկերենում հանդուրժողականությունը նշանակում է համբերության եւ համերաշխության պատրաստականություն:

Գիտական գրականությունում հանդուրժողականությունը, առաջին հերթին, պատկերվում է որպես իրավահավասարության նկատմամբ հարգանք եւ ճանաչում, իրավարում բռնությունից, մարդու մշակույթի, նորմերի եւ կրոնի բազմերանգության ու բազմազանության ճանաչում եւ այն բանի հերթում, որ այս բազմերանգությունը կարող ենք հասցնել միատարրությամ, կամ հայացքներից մեկի գերակայության: Հանդուրժողականությունը նշանակում է ուրիշներին, ինչպես որ կան, այդպիսին ընդունելու պատրաստականություն եւ համաձայնության հիման վրա նրանց հետ հարաբերությունները հաստատել: Հանդուրժողականությունը չպետք է նույնացնել անտարբերության, անտեսության, կանֆորմիզմի կամ ել սեփական շահերի գիշնան հետ: Առաջին հերթին, դա ակտիվ դիրքորոշում է, որը նախատեսում է փոխադրություններ շահագրգրված բոլոր կողմերի հետ: Ներողամտությունը անհատի կենսական դիրքորոշման նշանակալից բաղադրամասն է, որն ունի իր արժեքներն, շահերն ու որը պատրաստ է պաշտպանել այդ շահերը, սակայն միեւնույն ժամանակ, հարգանքով վերաբերվել ուրիշի դիրքորոշման եւ արժեքների նկատմամբ:

Հանդուրժողականությունը բավականին եթերային հասկացություն է, այն դժվարությամբ է ենթարկվում հետազոտման եւ չափման: Ստորեւ թվարկված չափորոշիչները վերաբերում են հասարակության բոլոր խմբերին: Ցավոք, դրանք «անզեն աչքով» միշտ չեն, որ երեւում են...

Հանդուրժողականության չափորոշիչներն են.

- Իրավահավասարություն երբ անկախ ազգային, ռասայական, սեռական, կրոնական պատկանելության, հավասարապեսմատչելի համարական օգտավետություններաբեկցությունը, հասարակության անդամների փոխադարձ հարգանքը, բարյացականությունը հասարակության տարբեր խմբերի նկատմամբ (հաշմանդամների, փախստականների, հոմոսեքսուալների եւ այլն):
- Իրավահավասար քաղաքական մասնակցություն:
- Մշակութային ինքնության եւ ազգային փոքրամասնությունների լեզվի պահպանում եւ զարգացում:
- Բոլորի համար տեղեկատվության մատչելիությունը:
- Հասարակության տարբեր խմբերի կողմից սեփական ավանդույթների պահպանումը:
- Կրոնի ազատությունը այն պայմանով, որ չխախտվեն հասարակության մյուս անդամների իրավունքները:
- Ընդհանուր հիմնախնդիրների կարգավորման գործում համագործակցություն եւ համերաշխություն:
- Դրական բառապաշար ամենացավակի թեմաների կապակցությամբ (ազգամիջյան, կրոնների փոխհարաբերությունների, սեռական թեմաներն եւ այլն):

Հանդուրժողականություն հասկացությունը ծագել է դրա հակադիր հասկացողության՝ անհանդուրժողականության, այսինքն աներողամտության ներկայացման ընկալմամբ:

Անհանդուրժողականությունը հենվում է այն հասկացության վրա, որ «իմ» խումբը, հավատքը, արժեքների համակարգն ու կենսաձեւը նյոււների համենատ գերակա է եւ հասարակությանը հասցնում է այնպիսի համակարգերի կիրարկման, ինչպիսիք են ապարտեհիք, ցեղասպանությունը (գենոցիդը), ոչնչացումը: Անհանդուրժողականությունը հերքում է տարբերվող կարծիքների գոյությունը: Աներողամտությունը նպաստում է մարդկության համար ամորթալի գործողությունների իրականացմանը: Անհրաժեշտություն է լրիվությամբ ընկալել անհանդուրժողականության հետեւանքներն եւ այն որակավորենք, որպես մարդու իրավունքների խախտում:

ԱՅՆԵՐՈՂԱՄՏՈՒԹՅԱՆ ԴՐՍԵՒԹՈՒՄՆԵՐ Են.

- Ստորացումը, ծաղումը,
- Անտեսումը,
- Բացասական դրոշմակերպերը, բացասական տրամադրվածություն (առանձնահատուկ կարծիքի մշակում մարդու նկատմանը, ելենով նրանից, որ նա պատկանում է այս կամ այն մշակույթին, կրոնին, էթնիկական խմբին եւ այլն):
- Եթոցենտրիզմը (երեւույթների գնահատումը ելենով սեփական է էթնիկական տեսանկյունից, որտեղ սեփական խումբը նմուշ է եւ գերակայելի մյուս խմբերի համեմատությամբ):
- Թշնամու որոնումը (մեղքի փոխադրումը որեւէ խմբի վրա, «քավության նոխազի» ընտրությունը):
- Շալածանքը, սպառնալիքը, ահաբեկումը:
- Խտրականությունը (սեռական, կրոնական, ազգային եւ այլնի տարբերությունից ելենով):
- Ռասիզմը:
- Այլատելությունը (քսենօֆոբիա), էթնոֆորիա, կրոնական ատելությունը, միգրանտոֆորիա (ատելությունը ուրիշ մշակույթների նկատմանը, վախը, իբր այն կարող է վճառ հասցնել):
- Ֆաշիզմը (ռեակցիոն, հակաժողովրդավար վարչակարգ, որին բնորոշ են բռնության եւ ահաբեկչության ծայրահեղ դրսեւորումները):
- Ինպերիլիզմը (հարստության եւ ռեսուրսների վերահսկողության նպատակով մի ժողովրդի կողմից մյուս ժողովրդին հպատակեցումը):
- Շահագործումը (ուրիշի ժամանակի եւ աշխատանքի անվճար օգտագործումը, ռեսուրսների եւ բնական հարստությունների անհավասարաշափ բաշխումը):
- Կրոնական եւ մշակութային խորհրդանշերի ծաղրուծանակը, ստորացումը:
- Կրոնական հալածանքը (կոնկրետ հավատի, իր համար օտար արժեքների եւ սովորությունների բռնի ենթարկումը):
- Շետապնդումը (պաշտոնական կամ բռության):
- Սեգրեգացիա, ապարտեհո, ռեպրեսիաներ, ոչնչացում, ցեղասպանություն:

Ինչպես արդեն նշեցինք, հանդուրժողականությունը անհանդուրժողականության հակադիր հասկացությունն է, անտիթեզը, դրա լրիվ հակադիր արժեքը եւ վարվելաձեւը: Հանդուրժողականությունը ներկայացնում է սոցիալական պատասխանատվություն, թույլ չտալ մարդու իրավունքների խախտում: Հանդուրժողականության ուսուցումը նախատեսում է այնպիսի ունակությունների զարգացում, որոնք կօգնեն ընկալել, ակտիվորեն պայքարել, կանգնեցնել անհանդուրժողականությունը եւ բռնող արտահայտել դրա դեմ: Նման դիրքորոշումը կարելի է անվանել «ակտիվ հանդուրժողականություն»:

Մեր ձեռնարկը նվիրված է հանդուրժողականության ուսուցմանը: Այդ տեսանկյունից հետաքրքիր է հանդուրժողականության հոչակագրի չորրորդ գլուխը, որտեղ ընդգծված է, որ կրթությունը ներկայացնում է «փոփոխությունների ռազմավարության անկյունաբարը»:

«Կրթությունը աններողամտության նախականիման ամենաարդյունավետ միջոցն է, առաջին քայլը, մարդկանց ուսուցանել, որ նրանք ունեն ընդհանուր իրավունքներ եւ ազատություններ...»

Հանդուրժողականության ուսուցումը գլխավոր առաջնայնությունն է, ուստի անհրաժեշտ է հանդուրժողականության ուսուցման համակարգային եւ իրատեսական մեթոդների զարգացումը եւ դրանով հաղթահարել աններողամտության, բռնության ու անըմբռնողականության մշակութային, սոցիալական, տնտեսական, քաղաքական եւ կրոնական իհմքերը: Հանրակրթական քաղաքականությունն եւ ծրագրերը պետք է ապահովեն անհատի, էթնիկական, սոցիալական, կրոնական եւ լեզվական խմբերի եւ ազգերի միջեւ փոխհակացողության, համերաշխության եւ ներողամտության զարգացումը» (1994 թվականի հանդուրժողականության մասին հոչակագիրը):

Ինչպես արդեն նշեցինք, հանդուրժողականության կոնցեպցիան համապարփակ հասկացություն է: Այդ ուղղությամբ քննարկվում են բազում հարցեր: Մենք առաջարկում ենք այդ հարցերը բաժանել երկու խմբերի՝ անհանդուրժողականության դրսեւորումն եւ այն արժեքները, որոնք, մի կողմից, հենվում են երրողամտության վրա եւ, մյուս կողմից, հենց իրենք էլ ստեղծում են այն:

ԱՍՆԵՐՈՂԱՍՏՈՒԹՅՈՒՆ

Մարդկության պատմությունը հագեցված է անհանդուրժողական գործողությունների փաստերով: Աններողամտության դրսեւորումների ուսումնասիրությունը տալիս է հանդուրժողականության եւթյան մեջ ներթափանցելու հնարավորություն, համոզում է նրանում, որ հանդուրժողականությունը պարտադիր պայման է զարգացման համար: Գոյություն ունեն անհանդուրժողական գործողությունների տարրեր եւ դրսեւորումներ, հաճախ դրանք, իրենց բնութագրերով, միմյանցից տարրերվում են, սակայն լիարժեք եւ պարզ պատկերացում են տալիս այն մասին, թե իրենից ինչ է ներկայացնում աններողամտությունը:

Աններողամտության պատճառները, հիմնականում դրոշմակերպերն են եւ բացասական տրամադրվածությունը այս կամ այն ազգի, էրնիկական կամ կրոնական խմբի նկատմամբ պատճականորեն կամ պվանդաբար սահմանափակ մարդկանց գիտակցության մեջ: Եթե խորությամբ հայացք գցենք դրոշմակերպերի եւթյան վրա, ապա անհանդուրժողականության շատ ձեւեր մեզ համար ավելի ընկալելի կդառնան: Դրոշմակերպերն ու տրամադրվածությունը «աններողամտության, ատելության բուրգի» հիմքն են, որն ստորեւ առավել մանրամասներով կքննարկենք:

ԴՐՈՇՄԱԿԵՐՊԵՐԸ. (ՍՏԵՐԵՈՏԻՊԵՐԸ)

«Մարդիկ խոստովանում են, որ «տրամադրվածությունը» ազդեցություն է գործում նրանց սոցիալական վարքի վրա, սակայն մինչեւ վերջ չեն ընկալում, թե որքանո՞վ մեծ է այդ ազդեցությունը»:

Աշխարհի իմացությունը անվերջանալի գործընթաց է: Այդ անվերջության պատճառը, մյուս պատճառների թվում, նաեւ այն է, որ մարդկային բանականությունը, նրա ընկալման ունակությունը որոշակի սահման ունի: Չոգերան Չերբերտ Սայմոնի կարծիքով, որպեսզի ընկալի իրականությունը, մարդը այն պարզեցնում է: Այդ պարզեցման միջոցներից մեկը դրոշմակերպային մտածելակերպն է եւ բացասական տրամադրվածությունը: Դրոշմակերպը հանդիսանում է ընդհանրացված պատկերացում, կարծիք անհատի կամ խմբի վերաբերյալ: Այդ առօրմով դրոշմակերպը դրական դեր է կատարում մարդու իրականության հետ հարաբերության գործընթացում, տեղի է ունենում մարդու հոգերանական ռեսուրսների խնայողական օգտագործումը: Սակայն, ընդհանրացման, դրական այդ կողմից բացի, դրոշմակերպային մտածելակերպը կարող է հանգեցնել բացասական հետեւանքի: Այն, այնպես ինչպես, ասենք, գիտական տեսությունը, կարող է լինել կեղծ: Նման դեպքում այն չի նպաստում միջավայրի նկատմամբ մարդու համապատասխան արձագանքմանը: Դրոշմակերպը բացասական հետեւանքը առանձնակի զգալի է, երբ գործը վերաբերում է իրականության կամ փոփոխությունների հետ հարմարվելուն: Դրոշմակերպային մտածելակերպի վտանգի մասին հիմնալի մատնանշում է հանրագիտարաններից մեկում տրված պարզաբանումը. «Դա հանդիսանում է սոցիալական երեւույթի, օբյեկտի, անհատի սխեմատիկ պատկերն կամ պատկերացումը, որը ձեւավորվել է ելնելով սոցիալական պայմաններից կամ անձնական փորձից: Այն զգացմունքայնորեն գումազարդված է: Դրոշմակերպը տրամադրվածության բաղկացուցիչ մասն է: Հաճախ այն «տրամադրվածության» հետ կապացված հնացած, իրեն վերապրած պատկերացում է»: Դրոշմակերպերին դիմում ենք այն դեպքում, երբ չենք ցանկանում կամ չեն կարողանում ընդունել ողջ տեղեկատվությունը քննարկվող առարկայի կամ անհատի մասին: Դրաշմակերպը հիմնալի հնարավորություն է ընձեռում «այնպես ստեղծել իրադարձությունների լրիվ պատկերը», որ տեղ չքողնենք տարբերվող մոտեցմանը, մանրամասներին եւ բացառություններին: Վերոնշյալի հստակ պատկերացման համար քննարկենք հետեւյալ օրինակը. պատկերացրեք, որ մքնաշաղին զբոսնում եք այգում եւ տեսնում մի դեպքում անձրեւանցի մեջ փաթաթված տղանարդու, որը ձեռնափայտով անցնում է այգով եւ երկողորդ դեպքում, կաշվե բաճկոնով երիտասարդ մարդու, որի բաճկոնից եւ անդրավարտիքից շղթաներ են կախված: Ո՞ր մեկից ավելի շատ կվախենաք: Հարցումը ցույց տվեց, որ մեծ մասամբ վախենում են երիտասարդ մարդուց: Ինչո՞ւ ստացվեց նման արդյունք:

Հենց ընդհանրացման պատճառով: Յուրաքանչյուր դեպքը տեղափորեցինք որոշակի չափորոշիչներում, այսինքն դիմեցինք դրոշմակերպերի:

Ոչ մի դիմակայություն, լինի դա խմբերի, թե պետությունների միջեւ, անսպասելի չի սկսվում: Մինչեւ հասարակությունը ներգրավվում է հակամարտության մեջ, անցնում է որոշակի ժամանակ, ձեւավորվում է վերաբերմունք հակամարտության նկատմամբ, պարզեցվում են դիրքորոշումները, տեղի է ունենում փաստերի՝ չափորոշիչներում տեղակայումը եւ ակտիվանում են դրոշմակերպերը: Վերջիններիս առանձնակի նշանակություն են տալիս կոնֆլիկտագետները: Հակամարտության մեջ ներգրավված կողմերը «դրական» եւ «բացասական» դրաշմակերպով են խուսանավում դիմակայության սրման կամ թուլացման համար: Դա նշանակալից լծակ է: Տեսմենք, թե ինչպես էր պատերազմի համար ձեւավորվում Պարսից ծոցում հակամարտությունը սկսելուց առաջ դրոշմակերպերով խուսանավումը:

Մինչեւ հակամարտության սկսվելը, 1991 թվականին, Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների կոնգրեսում կայացան քննարկումներ այն մասին, թե դրական կամ բացասական հետեւանքներ կարող է ունենալ այդ քայլը: Կոնգրեսականները, որոնք պաշտպանում էին պատերազմի գաղափարը, իրաքի դիկտատորին ներկայացնում էին որպես «նոր Հիտլերի»: Նրանք միշտ ընդգծում էին այդ համեմատությունը, գուգահեռներ անցկացում Հուսեյինի կողմից քրդերի դեմ գագի օգտագործման ու գագի խցիկներում հրեաների ոչնչացման միջեւ, մատնանշում էին այն բանի վրա, թե Հուսեյինի կողմից քուվեր ներխուժելը որքանով էր նման Հիտլերի կողմից Լեհաստանի գրավմանը: Զուգահեռներ էին անցկացնում Հուսեյին եւ Հիտլերի կողմից սպառազինության ձեռքբերման մերողների միջեւ, դրանով իսկ այս երկու անձնավորություններին տեղափորում էին միեւնույն չափորոշիչների մեջ եւ «բացասական» դրոշմակերպի ընդգծմամբ, եւ ավելի հզրացնում էին Հուսեյինի նկատմամբ բացասական տրամադրվածությունը:

Պատերազմի դեմ տրամադրված կոնգրեսականները գուգահեռներ էին անցկացնում իրաքի եւ Վիետնամի միջեւ, ապացուցում էին, որ երկու հակամարտություններն եւ իրենցից ներկայացնում են քաղաքացիական պատերազմ, մի դեպքում դա պատերազմ էր Հյուսիսային եւ Հարավային Վիետնամի միջեւ, իսկ երկրորդ դեպքում, դա դիմակայություն էր արաբական տարբեր խմբավորումների միջեւ (Ենթադրվում էր, որ քաղաքացիական պատերազմի սրումը բացասարար կօնահատվեր): Նաեւ մտահոգություն էին արտահայտում օտար երկրի «ճահճի» մեջ հնարավոր պատերազմի կապակցությամբ, որը, նույնպես, առնչվում էր բացասական փորձի հետ:

Իրաքի պատերազմի շուրջ ծավալված այդ ողջ բանավեճը առնչվում էր նրան, թե ում դիրքորոշումը եւ դրոշմակերպը կլիներ «ճիշտ» այդ երկինաստ իրավիճակում:

Իսկ բանավեճը իրականում անհրաժեշտ էր: Բավական էր որովքեր, թե որ դիրքորոշումն էր ընդունելի փաստի կամ անհատի հարցով եւ դրան, անմիջականորեն կցվեր համապատասխան դրոշմակերպը, որից հետո արդեն պարզ էր դառնում, թե ինչպես են գործելու՝ այն դեպքում, եթե Սադամ Հուսեյինը իրականում «նոր Հիտլեր» է, ապա տնտեսական պատժամիջոցները միայն կմեծացնեն սպառնալիքը եւ աշխարհը կամացներ ահավոր պատերազմի սպառնալիքի առաջ: Մյուս կողմից, եթե հասարակությունը ընդուներ իրաքի համեմատությունը Վիետնամի հետ, ապա ինտերվենցիան կիրականացվեր ժամանակի առունով հետաձգված պատերազմում, որը կրկին երկու մասի կրաժաներ ազգը եւ կներգրավեր հակամարտության մեջ, որը չէր ունենա ոչ հաղթանակած եւ ոչ էլ պարտված:

Մեզանից յուրաքանչյուրը կանգնում է նման այլընտրանքի առաջ (որ կատիգորիան, դրոշմակերպը ընտրենք) եւ թեպետ մեծ մասամբ, նման բանավեճերը պատերազմ հայտարարելով չեն ավարտվում, մեր ընտրության նշանակությունը դրանով չի նվազում: Դրոշմակերպը հաճախ ներկայացնում է մեր սպասումները, իսկ վերջինս դառնում է վարքի հիմքը, հաճախ՝ սխալ: Մարդկի երթեմն չեն էլ գիտակցում, որ հենց դրոշմակերպերի վրա հիմնված գործողություններն են դառնում ուրիշների վարկաբեկնան պատճառը:

Ավելի մարդաբան քննարկենք սույն մեխանիզմը: Անցկացվեց փորձարկում, որի ընթացքում փորձարկման մասնակիցների չորս խմբերի ցուցադրեցին ֆիլմ աղջկա, ոմն Հանայի մասին: Առաջին խումբը դիտեց ֆիլմը, որտեղ աղջիկը խաղում էր քաղաքի բավականին հարուստ շրջանի փողոցում: Երկրորդ խումբը տեսավ նոյն աղջկան աղքատների փողոցում խաղալիս: Տպավորությունը այնպիսին էր, որ առաջին դեպքում աղջիկը հարուստների ընտանիքից էր, իսկ երկրորդում՝ աղքատների: Մյուս երկու խմբերը դիտեցին նոյն երկու ֆիլմերը, սակայն որոշակի լրացուցիչ տեղեկատվությամբ: Ֆիլմերին կցված էր հավելում, որտեղ

անց է կացվում Հանայի թեստավորումը: Աղջիկը երբեմն դյուրությամբ պատասխանում էր բավականին բարդ հարցերին, երբեմն էլ դժվարանում էր լուծել նույնիսկ պարզունակ խնդիրները: Դրանից հետո բոլոր չորս խնդիրներին խնդրեցին գնահատել Հանայի հնարավորությունները:

Փորձարկողները պարզեցին, որ առաջին երկու խմբերը, կախված նրանից, թե որտեղ էր խաղում աղջիկը՝ հարուստների, թե չքավորների քաղամասում, նրա տվյալները գնահատեցին որպես միջակի, որը ոչինչով չի տարբերվում մյուս երեխաներից: Տարբերվող էին մյուս երկու խմբերի պատասխանները, որոնց ներկայացվել էր լրացուցիչ տեղեկատվություն: Խումբը, որը գտնում էր, որ աղջիկը հարուստ ընտանիքի զավակ է, շատ ավելի բարձր գնահատեց նրա տվյալները, քան խումբը, որը գտնում էր, որ աղջիկը չքավորների ընտանիքին է:

Սույն փորձարկումից դրոշմակերպերի կապակցությամբ կարելի է հանգել երկու եզրակացության: Առաջինը՝ մարդկանց մեծ մասը, ինչպես երեւում է, տիրապետում է որոշակի տեղեկատվության ստերեոտիպերի ազդեցության մասին եւ ինչոր մակարդակով այն վերահսկում է: Երկրորդը, անկախ գիտելիքներից, դրոշմակերպերը բայցեւայնպես ազդում են մարդկանց վրա եւ դա տեղի է ունենում այն ժամանակ, երբ գոյություն ունի լրացուցիչ տեղեկատվություն, որը փաստին կամ բանավեճին հանձնում է կեղծ հավաստիության տեսիլք:

Դրոշմակերպերի գործողության եւս մեկ արտահայտությունն է այսպես կոչված տեսիլքային կորելացիան (կապը): Դա տեղի է ունենում այն ժամանակ, երբ տեսնում են փոխկապակցվածություն այնտեղ, որտեղ այն իրականում գոյություն չունի: Բերենք մեկ օրինակ:

Լրիվությամբ անծանոթ մարդիկ կարող է միավորվել խմբերում բացարձակապես պարզ եւ տրամաբանությունից գուրկ չափորոշիչներով: Անցկացվեց խմբերի միավորման երկու, մեր կարծիքով, բավականին հետաքրքիր փորձարկում: Փորձի մասնակիցները նայում էին փորձարկողներին, որոնք նրանց բաժանում էին խմբերի՝ պատահական բաժանման սկզբունքով, ելեւով նրանից, թե ում օգտին կը ընկներ մետաղադրամը: Երկրորդ դեպքում փորձի մասնակիցները խնդրում էին կարծիք հայտնել իրենց համար անծանոթ նկարիչի մասին: Յետո նրանց, իբր նրանց իսկ կողմից արտահայտած կարծիքին համապատասխան, բաժանեցին երկու խմբերի «Պիկասոյի երկրպագուների» եւ «Գոգենի երկրպագուների» միջեւ: Չնայած նրան, որ մինչեւ փորձարկումը փորձարկման մասնակիցները միմյանց չէին ճանաչում, փորձարկման ընթացքում մինյանց հետ հարաբերություն չեն ունեցել եւ ապագայում էլ հարաբերություններ հաստատել չեն ծրագրում, այնպես էին վարվում, իբր, նոտ ազգականներ կամ բարեկամներ լինեն: Նրանք իրենց խմբի անդամներին շատ ավելի բարձր գնահատականներ էին տալիս, քան մյուս խմբերին: Դժվար չէ պատկերացնել, թե ինչ է կատարվում, երբ խմբերը կազմվում են ծանոթ մարդկանցից: Յենց նման միտումները կարող են իմք ծառայել ռասայական եւ էրնիկական կեղծ գիտությունների համար:

Ցանկացած տեղում, որտեղ կարող է ծագել տեսիլքային կորելացիան, այն միշտ նշանակալից դեր է կատարում մեր սկզբնական դրոշմակերպի ու համոզնունքի ծեւավորման գործում: Դրոշմակերպը հաճախ ստիպում է տեսնել փոխադարձ կապը, որը, իր հերթին, սկզբնական դրոշմակերպի ստույգության փաստարկ է դառնում: Դրոշմակերպերի նման ազդեցության պատճառով գիտնականները փորձում են իրականացնել կեղծ, քարացած հայացքների ուղղում եւ դրանով վերացնեն սպասվելիք տարրածայնություններն փոքր կամ մեծ խմբերի միջեւ: Այսպիսով, դրոշմակերպերի իմացությունը եւ հաշվի առնելը պարտադիր է նրանց համար, ովքեր փորձում են սկզբից եւեր կանխել կամ թուլացնել հակամարտությունները:

Դրոշմակերպի ազդեցության նվազեցումը, որա շրջանակներից դուրս գալը նշանակալից է մարդու կամ որեւէ փաստի գնահատման ժամանակ: Դրոշմակերպը կարելի է հաղթահարել այն դեպքում, երբ ընկալվում է, որ հենց դրա ազդեցությամբ ենք գնահատում կամ գործում: Դրանում օգնում են.

- դրոշմակերպի բացարձական ազդեցության փորձը սեփական անձի կապակցությամբ,
- դրոշմակերպի հաղթահարման ունակության մշակումը,
- այդ նպատակին կարելի է հասնել համապատասխան վարժությունների միջոցով:

ԿՐՈՆԸ ԵՎ ԲԱՑԱՍԱԿԱԾ ՏՐԱՄԱԴՐՎԱԾՈՒԹՅՈՒՆԸ

«Զներն ինքո՞ք քեզ
Եւ այդ ժամանակ ուրիշներին ոյուրությամբ կհասկանաս»
Թալմուդ

Կրոնը արգասաքեր հող է տրամադրվածությամ եւ դրոշմակերպերի առաջացման համար: Նրան, ով լրջորեն օգտվում է սոցիալական անհավասարությունից եւ միաժամանակ ընդունում է, որ «բոլոր մարդիկ հավասար են ծնվում», իր շահավետ վիճակի արդարացում է անհրաժեշտ: Ինչ կարող է լինել առավել ցանկալի, քան «առկա իրավիճակը սահմանված է Աստծո կողմից» դիրքորոշումը:

Գրեթե բոլոր երկրներում լիդերները փորձում են Աստծո սպասավորներին ներգրավել եւ օգտագործել առկա վարչակարգերի օրինականացման ու արդարացման համար: Դիրուխմայի ռմբակոծությունից մի քանի տարի անց, ամերիկյան օդային անծնակազմի կապելան Ուկյամ Ձեմսը, որը օրինեց այդ անծնակազմին, իր խոստովանության մեջ գրում էր. «Աշխարհիկ, կրոնական եւ ռազմական բոլոր կառույցները միանշանակ ասում էին, որ ճապոնացիներին պետք է ոչնչացնել եւ դա ճիշտ կլինի, քանզի Աստված մեր կողմն է»:

Յոգերաններ Ալտեմեյերն ու Յանսբերգերը ուսումնասիրեցին Յուտսիսային Ամերիկայի բնակչության շրջանում գոյություն ունեցող դրոշմակերպերն եւ տրամադրվածությունները: Պարզվեց, որ հավատացյալների շրջանում գերազանցում է ռասայական կեղծ հավատը: Միաժամանակ, ավանդական կրոնների ներկայացուցիչների համեմատությամբ շատ ավելին էր: Այդ երեւույթը գիտնականները բացատրում էին իենոց նրանով, որ կրոնը հաճախ է օգտագործում դրոշմակերպերը եւ տրամադրվածությունը անարդարությունը օրինականացնելու համար: Դժվար է ասել, կրոնն է պայմանավորում տրամադրվածությունը, թե՝ հակառակը: Ակնհայտ է մի բան. դրանց միջեւ առկա է փոխուղղվածություն: Եթե ընդունենք, որ կրոնը նպաստում է տրամադրվածությանը, ապա հավատացյալները շատ ավելի տրամադրվածություն եւ դրոշմակերպեր պետք է ունենան, սակայն հետազոտությունները դա չեն հաստատում: Միաժամանակ ցանկանում ենք նշել, որ նշանակություն ունի նաև վերաբերնունքը կրոնի նկատմամբ: Ում հաճար կրոնը շատ ավելին է նշանակում, քան ուղղակի ապրելու կարգը, ապա նա նվազ դրոշմակերպեր ունի: Բացի այդ, իենոց կրոնական գործիչներն են հանդիսանում քաղաքացիական իրավունքների լավագույն պաշտպանները: Այդ դեպքում ի՞նչ կապ կա կրոնի եւ դրոշմակերպերի միջեւ: Կրոնը ուժեղացնում է, արդյո՞ք, դրոշմակերպերին: Յոգերեն Գորդոն Օլպրոտի կարծիքով «Կրոնի դերը հակասական է: Նա իիմնում է դրոշմակերպեր եւ տրամադրվածություններ եւ, միաժամանակ, ինքն էլ դրանք կործանում է»:

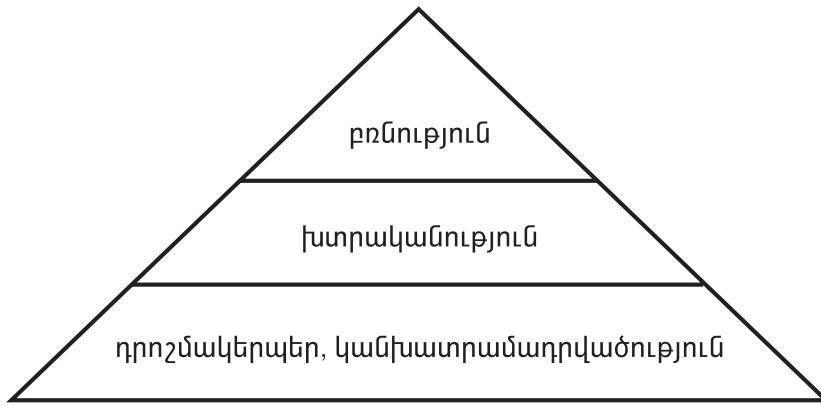
ԽՏՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Խտրականությունը անհանդուրժողականության դրսեւորումներից մեկն է:

Խտրականությունը (լատ. Discriminatio) բառացիորեն միայն տարբերություն է նշանակում, սակայն սույն հասկացությունը շատ ավելի ծառնաբերնված նշանակություն ունի եւ նախատեսում է մարդկանց կամ մարդկանց խմբերի միջեւ առկա տարբերության վրա հիմնված անարդարացի վերաբերնունք, ճնշում, արգելքներ, հալածանք, բռնագաղթում, ռեպրեսիաներ եւ այլն:

Աշխարհը բազմերանգ է, բնակեցված տարբեր ազգերի, մաշկի գույնի, ռասայի, տարածի եւ ավանդույթների մարդկանցով: Ծագում է տարբերությունների վրա հիմնված խտրական վերաբերնունքի վտանգ:

Առանձին հեղինակների կարծիքով, խտրականությունը իր բովանդակությամբ նույն է, ինչ անհանդուրժողականությունը: Ոնանք էլ խտրականությունը դիտում են որպես անհանդուրժողականության գլխավոր բաղադրանաս: Ստորեւ ներկայացված է «անհանդուրժողականության բուրգը», որից հստակորեն երեւում են խտրականության եւ բռնության միջեւ փոխադարձ դրոշմակերպերը եւ կանխատրամադրվածությունները: Բռնությանը հանգում ենք դրոշմակերպային նտածողությամբ, եթե չենք կարողանում արգելակել այն: Ահա հանդուրժողականության ուսուցման նպատակը՝ փոխել մտածողության ուղղվածությունն ու ամենացածր մակարդակով անգամ արգելակենք անհարդուրժողականության հետագա զարգացումը:

Անհանդուրժողականության, այսինքն «ատելության բուրգը»

Ինչպես տեսնում եք, խտրականությունը այս բուրգի միջնամասում է: Դա կարելի է բացատրել հետեւյալ կերպ. եր առկա է բացակասակ կանխատրամադրվածություն որեւէ խմբի կամ մարդու նկատմամբ, ապա մեր մեջ առկա է ատելություն, նրանց նկատմամբ վարվում ենք այլ կերպ, սահմանափակում կամ արգելում ենք նրան օգտվել բոլորի համար ընդհանուր ազատություններից: Տարբերակվող այդ մոտեցումներից միայն մեկ քայլ է բաժանում նրանց նկատմամբ անմիջականորեն բռնություն գործադրելուց:

Հետաքրքիր է, թե բացասական կանխատրամադրվածությունը ինչպես է վերաճում խտրականության, իսկ խտրականությունը՝ բռնության: Ի՞նչ պետք է արվի դա կանխելու համար:

Ամենից հաճախ խտրականության հիմք է կազմում կրոնը, որ մեզանից տարբերվող, մերից ինչոր բանով վատն է, ինչը գրեթե արդարացնում է նրանց նկատմամբ ցանկացած ծաղրական եւ նրանց մարդկային իրավունքներն ու արժանապատվությունը ոտնահարող վերաբերմունքը: Անան համոզմունքը անվանում ենք «բացասական կանխատրամադրվածություն»:

Դա բացասական տրամադրվածություն է սոցիալական որոշակի խմբի անդամների նրակմամբ, ելնելով նրանից, որ վերջիններիս պատկանում են հենց այդ խմբին: Յոգերանությունում կան տվյալներ, որ որքան շատ է այլ խմբի նկատմամբ մարդու մոտ կուտակված կանխատրամադրվածությունը, այնքան նա նրանց նկատմամբ ցուցաբերում է ագրեսիա եւ բռնություն:

Սոցիալական որեւէ խմբի նկատմամբ ագրեսիայի շարժառիթ կարող է դառնալ հետաքրքրությունների հակադրությունը: Եր մարդիկ գտնում են, որ իրենց ու այլ խմբի շահերը միմյանց հակադրվում են, ապա նրանք սկսում են նյուս խմբի դեհումանիզացիան. այդ մարդկանց մոտ նկատում են միայն բացասական կողմները, նրանց չեն համարում հարգանքի եւ բարության արժանի: Ծագած հակամարտության ժամանակ ինքներս մեզ համոզում ենք, որ «նրանք» լրիվությամբ տարբերվող արժեքների են հետեւում եւ, որ մեր միջեւ անանցանելի սահման է:

Խտրականությունը հաճախ արդարացվում է նրանով, որ առանձին խմբի իր իրականում մեղավոր է հասարակության բոլոր «դժբախտություններում»: Ուստի նման խմբերից ստեղծում են այսպես կոչված «քավության նոխագ» եւ նրան մեղադրում բոլոր հնարավոր արատավոր գործերում: Յիշենք «Վիուկների որսը» միջնադարյան Եվրոպայում, կամ իրեաների հալածանքները նացիստական Գերմանիայում: Այս իրադարձությունների հիմքում դրված էր այն համոզմունքը, որ վատ եղանակները, նվազ բերքատվությունը, մահացվածությունը, տնտեսական ճգնաժամը, պարտությունները պատերազմներում իենց այդ մարդկանց մեղք էր: Բոլորիս հայտն է, որ նման մեղադարանքները հանգեցնում են խտրականության ծանրագույն դրսեւորման հազարանքների, ոչնչացման, կտտանքների, ցեղասպանության:

Տարբեր ժամանակներում եւ տարբեր հասարակություններում խտրականության զոհ էին դառնում բազում մարդիկ եւ մարդկային խմբեր՝ երեխաներ, ֆիզիկական արատ ունեցող մարդիկ, շիկահերները, սեւամորթները, կրոնական աղանդների անդամները «օտար ցեղայինները» եւ այլն:

Առկա է խտրականության նաեւ այսպիսի դրսեւորում: Երբեմն խտրականության ներքո գտնվող մարդու կամ խմբի նկատմամբ կիրառում են օստրակիզմ, այսինքն նրանց հալածում են, իրականացվում է նրանց լրիվ անտեսում, կարծես «այլը» (խտրականության ենթարկված խումբ) ընդհանրապես գոյություն չունի, չեն խոսում, չեն ճանաչում նրանց կամ նրանց մշակույթը:

Ինչ ձեւով էլ դրսեւորվի խտրականությունը, այն զոհերի մոտ առաջացնում է ծանր զգացումներ ու տրամադրվածություն: Անտարբերության մատնվածություն, ընկճվածություն, նվազ ինքնազնահատում, հնարավորությունների անտեսում, անկում, վախ, անհանգստություն, արժանապատվության նսեմացում, վիրավորանքի զգացում, կուտակվող ազրեսիա, վրեժախնդրության զգացում սա խտրականության ներքո գտնվող մարդկանց կամ մարդկանց խմբի զգացումների եւ տրամադրվածությունների ոչ լրիվ ցուցակն է:

1968 թվականին ամերիկացի մանկավարժ եւ գորո Ջեյն Էլիոտը բացառիկ փորձարկում անցկացրեց եւ ցույց տվեց, թե տարբերությունը ինչպես կարող է վերածվել խտրականության միջոցի եւ արդյունքում դա ինչին է հանգեցնում:

Նա մի դասարանի 78 տարեկան երեխաներին բաժանեց հետեւյալ սկզբունքով. «Երկնագույն աչքերով» եւ «մեղրագույն աչքերով»: Փորձարկման սկզբում նա հայտարարեց, որ երկնագույն աչքերով երեխաները բացառիկ ժողովուրդ են, նրանք ավելի խելամիտ եւ կարգապահ են, ուստի նրանք իրավունք ունեն առաջինը պատասխանել հարցերին, ավելի շուտ նախաճաշեն: Նրանց բոլոր գործողությունները լավն են, քանի որ նրանք երկնագույն աչքեր ունեն: Մեղրագույն աչքեր ունեցողները տարօրինակ են, նրանք ճիշտ չեն պատասխանում, նրանցից ոչինչ չի ստացվի: Նա մեղրագույն աչքեր ունեցողների համար տարբերվող գույնի վզկապներ անցկացրեց:

Կարծ ժամանակ անց «Երկնագույնները» սկսեցին խտրականությունը «մեղրագույնների» նկատմամբ: Նրանց խումբը միավորվեց եւ սկսեց ճնշել մյուսներին: «Մեղրագույնները» իրենց օտարացած եւ դժբաշտ էին գորում:

Երկրորդ օրը Էլիոտը սցենարը փոխեց՝ հիմա մեղրագույններին հայտարարեց լավագույններ... Ամեն ինչ կրկնվեց, սակայն հակառակ ճշանով:

Էլիոտը փորձառկումը կրկնեց ավելի մեծերի շրջանում: 40 արհեստավարժների նա ներկայացրեց գիտական կենց տվյալներ երկրագույն աչքերով մարդկանց անկատարյալության վերաբերյալ, ինչով ընդգծում էր նրանց մտավոր ունակության գնահատման թեստի ցածր մակարդակը: Նա բացահայտ խտրականություն դրսեւորեց: Որոշ ժամանակ անց, երկնագույն աչքերով մասնակիցները հուսաբեկ եւ հուսահատ վիճակում հայտնվեցին: Նրանք չեն պատասխանում նույնիսկ պարզունակ հարցերին:

Էլիոտի փորձարկումները ցույց տվեցին, որ նույնիսկ առանց օրինական խտրականության ատելությունը, նվազ սպասելիքները եւ բացասական վերաբերմունքը ճնշող ազդեցություն են գործում փոքրամասնության ձեռքբերումների վրա:

Խտրականության երեւույթների վերլուծությունը պարտադիր կարգով հասցնում է բռնության հիմնախնդրին: Ճետաքրքիր է իմանալ, թե ով ավելի շատ իշխանություն ունի տվյալ իրավիճակում, քանզի, նա ով ունի իշխանություն, սահմանում է չափորոշիչներ այն մասին, թե ինչն է համարվում ճիշտը. լավագույնը: Իշխանություն ունեցողները «ճիշտի» եւ «լավագույնի» չափորոշիչ են համարում իրենց խումբը:

Ո՞ւմ ձեռքում է իշխանությունը: Ինչ խոսք, հասարակության առաջնային, դոմինանտ խմբի ձեռքում: Տարբեր հասարակություններում առաջնային խումբն էլ տարբեր է: Դրանք, որպես օրենք, տղամարդիկ են, միջին եւ բաերձր դասի ներկայացուցիչներ, հասարակության ազգային/էթնիկական կամ ռասայական առումով ճանաչված հատվածը, իշխող կրոնի ներկայացուցիչների խմբերը, նրանք, ում ձեռքում են գենքը եւ այլն:

Առաջնային խումբը սահմանում է չափորոշիչները, իր հայացակետով գնահատում երեւույթները, համոզված էր իր գերակայության մեջ, վերահսկում եւ իրականացնում է իր իսկ կողմից ճեւավորած օրենքները, պատժում կամ խրախուսում է, հարստանում եւ հզորանում է:

Ճետաքրքիր է, թե ինչպես են վարվում առաջնայիններն ու նրանց ենթակայության ներքո գտվող խմբերի անդամները: Սոցիալական գիտությունը պարզել է, որ առաջնային, դոմինանտ խմբի անդամները:

- համարում են, որ յուրաքանչյուրը իր անհատականությունն ունի,
- սեփական անձը ընկալում են որպես նորմա,
- համոզված են իրենց գերակայության մեջ,
- ենթակայության տակ գտնվող խմբի «լավ» անդամին ընկալում են որպես այդ խմբի բացառություն,
- պահանջում են, որ իրենց խմբի անդամները չունենա շատ մոտ հարաբերություններ ենթակայության տակ գտնվողների հետ,
- խտրականության դեպքերը գնահատում են որպես ուրիշների անհատական գործողություններ եւ ոչ թե օրինաչափություն,
- շատ ավելի նպատակամղված են նպատակին, քան արդյունքներին:

Ենթակայության տակ գտնվողների, այսինքն աստիճանակարգված խմբի (խմբերի) անդամներին բնորոշ են դրա հակառակ բնորոշիչները.

Աստիճանակարգված խմբերի անդամները.

- գիտեն, որ պատկանում են մեկուսացված խմբի, նրանց բնորոշ է խմբերի բաժանվածության գգացումը,
- սեփական անձը ընկալում են որպես ետամնացների եւ մեկուսածվածների,
- ընդունում են առաջնային խմբի հայացակետերը սեփական խմբի թերացումների հարցում,
- ընդօրինակում են առաջնային խմբի անդամներին,
- անմիջականորեն չեն պատասխանում իրենց նկատմամբ բացասական մոտեցմանը,
- զարգանում են առաջնային խմբին հաճոյանալու, նրանց հարմարվելու հատկությունները,
- շատ ավելի նպատակամղված են արդյունքին, քան նպատակին:

Երբ հասարակությունում նման շերտավորում է, օրենքով, մարդիկ չեն օգտվում միանման իրավունքներից եւ ազատություններից: Նրանք գտնվում են անհավասար «մեկնարկային պայմաններում»: Նման դեպքում հնարավոր է իրականացվի ուղղակի կամ անուղղակի խտրականություն:

ՀԱՍԴՈՒՐԺՈՂԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԳԵՆԵՐԱՅԻՆ ՀԱՅԱՑԱԿԵՏԸ

Մենք արդեն քննարկել ենք անհանդուրժողականության, այսինքն աններողամտության էությունը եւ դրա մի քանի դրսեւորումները: Որեւէ սերի ներկայացուցիչների նկատմամբ կողմնակալ, սահմանափակ եւ խտրական վերաբերմունքը անհանդուրժողականության եւս մեկ ախտանիշն է: Այն կարելի է անվանել գենդերային աններողամտություն, այսինքն սեքսիզմ:

ՏԱՐԵԲՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԳԵՆԵՐԻ ԵՎ ՍԵՐԻ ՄԻՋԵՎ

Սեռը սահմանված է կենսականորեն, այն անփոփոխ է: Մարդիկ ծնվում են տղամարդ կամ կին եւ դա պայմանավորում է այն, որ նրանք կարող են օրինակ, ծննդաբերել, կրծքով կերակրել, բարձրացնեն ավելի ծանր բեռներ եւ այլն:

Գենդերը սոցիալական պայմանավորվածություն է եւ փոխում է ժամանակի ընթացքում: Մարդիկ ծնվում են կին կամ տղամարդ, սակայն նրանց սովորեցնում են, թե ինչպես են վարվելու, ինչ հատկություններ զարգացնեն, ինչ տեղ պետք է զբաղեցնեն ընտանիքում եւ հասարակության մեջ, ինչ հարաբերություններ են ունենալու, ինչ օրենքների են ենթարկվելու եւ այլն:

Սովորած վարքը սահմանում է գենդերային դերը: Գենդերային դերերը կանանց եւ տղամարդկանց համար տարբեր մշակույթներում եւ նաեւ մի մշակույթի (հասարակության) սոցիալական տարբեր խմբերում շատ են տարբերվում: Գենդերը հաստատվում է հասարակությունում, այն իրենից ներկայացնում է մշակույթում հաստատված հատկությունների, սոցիալական վարքի եւ դերերի միասնությունը, որոնք վերագրվում են կոչո՞ն ու տղամարդուն: Գենդերում նաեւ նկատի է առնվում կոնկրետ բոլոր մշակույթներով սահմանված տարբերությունների կանանց եւ տղամարդկանց միջեւ:

Գենդերը օգտագործում են որպես սոցիալական գործընթացների ընկալման եւ դասակարգման գործիք: Գենդերը հնարավորություն է ընձեռում հասկանալ, թե ինչպիսինն է իշխանության բաժանումը, ովք է իրավասու ընդունելու որոշումներ, ովք է առաջնայինն ու ովք է դառնում խտրականության օբյեկտ:

ՏԱՐԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԳԵՆԴԵՐԻ ԵՎ ՍԵՐԻ ՄԻՋԵՎ

Սերը	Գենդերը
արական/իգական	կանանցի/տղամարդկային
կենսաբանական, բնածին	սոցիալական, ձեռք բերովի
անփոփոխ	փոփոխական
կանայք/տղամարդիկ կենսաբանորեն միմյանցից չեն տարբերվում ելմելով ռասայից, ազգությունից, կրոնից, կարգավիճակից եւ այլնի	կանայք/տղամարդիկ միմյանցից տարբերվում են ելմելով ռասայից, ազգությունից, կրոնից, կարգավիճակից եւ այլնի

Մենք արդեն տեսանք, թե ինչպես կարող է զարգանալ աններողամտությունը, սկսած սովորական դրոշմակերպերից եւ ավարտած՝ բռնությամբ: (Դիշենք «ատելության բուրգը»): Գենդերային աններողամտությունը սկսվում է դրոշմակերպերից:

ԳԵՆԴԵՐԱՅԻՆ ԴՐՈՇՄԱԿԵՐՊԵՐԸ

Գենդերային դրոշմակերպերը հանդիսանում են լայնորեն տարածված եւ հաճախ սխալ հայացակետով կոնց եւ տղամարդու ունակությունների, հատկությունների, սոցիալական վարքի եւ նրանց սոցիալական գործառույթների նկատմամբ:

Գենդերային դրոշմակերպերը նման են սոցիալական այլ խմբերի (երեխական, տարիքային, կրոնական) նկատմամբ առկա դրոշմակերպերին, սակայն տվյալ դեպքում խոսքը վերաբերում է կանանց եւ տղամարդկանց վերաբերյալ առկա կարծիքներին, հայացակետերին եւ թույլտվություններին:

Որքանով ավանդական է հասարակությունը, այնքան ավելի ուժեղ է գենդերային դրոշմակերպերի դերը, խստորեն սահմանագատված են կոնց եւ տղամարդու հատկություններն ու նրանց կողմից հրականացվող դերերը: Կանացիությունն ու տղամարդությունը դիտվում են որպես միմյանց հակադիր, միմյանց բացառող:

Ինչպիսի՞նն է գենդերային դրոշմակերպերի բովանդակությունը: Գենդերային դրոշմակերպերը ճատնանշում են այն, որ կոնց տեղը տանն է, իսկ տղամարդունը՝ տանից դուրս, որ կինը պետք է լինի նույր, զիջող, հոգատար, որ նա չի կարող հաջողությամբ կառավարել եւ գլխավորել մեծ գործը, որ նրան տրվում է նանր, ամենօրյա գործի կատարում, որ նա լավ կատարող է, սակայն ոչ թե ստեղծագործող ու նոր գաղափարների գեներատոր, որ նրա նոտավոր հնարավորությունները ետ են մնում տղամարդուց: Կոնց պարտքն է դուր գալ տղամարդուն, կատարի վերարտադրության գործառույթը (ծնի եւ դաստիարակի ըստ հնարավորին շատ զավակների), հոգա ամուսնու, սմնիք եւ մաքրության մասին: Դամաձայն դրոշմակերպերի, տղամարդը ագրեսիվ է եւ կոպիտ, մտածում է ելմելով տրամաբանությունից, ընդունում է արագ եւ արդյունավետ դրոշումներ, շատ ավելի ունակ է, ստեղծագործող, անուշադիր եւ նվազ զգայական, ի վիճակի է տեսնել

հիմնախնդրի բովանդակությունը եւ չի մանրանում մանրամասների հարցում եւ այլն: Ելնելով դրանից , հասարակական եւ քաղաքական որոշումները, ազատ ժամանակը, զվարճանքը, տեղափոխությունների ազատությունը, ագրեսիվության դրսեւորումը, մտավոր գործունեությունը եւ առօրյայից ազատվելը հանդիսանում են տղամարդու արտոնությունները:

Միաժամանակ, դրոշմակերպերը նշում են, որ նման պայմաններում , բնականաբար, այսպես միշտ եալել է եւ այսպես կլնին:

Հասարակությունը, որը առաջնորդվում է դրոշմակերպերով, շատ սահմանափակումներ է հիմնում կանանց եւ տղամարդկանց նրանում, որ գործեն ելնելով անհատական ունակություններից եւ հնարավորություններից, ինչը, իր հերթին, նրանց մարդկային իրավունքների խախտումն է: Ուստի նպատակահարմար է ուսումնասիրվեն դրոշմակերպերն ու որոշակի դրոշմակերպեր ձեւավորվեն դրանց հաղթահարման նպատակով:

Գենդերային դրոշմակերպերը ստեղծում են սեքսիզմի հիմքերը, այսինքն մարդկանց խտրականությունը, հիմնված սեռական պատկանելության: Այդ միտումը ձեւավորվեց ռասիզմի (խտրականություն հիմնված ռասայականեթնիկական պատկանելության) եւ եջիզմի (տարեցների կամ, ընդհակառակը, երիտասարդների իրավունքների խախտում կամ սահմանափակում) նմանօրինակությամբ: Սեքսիզմի օբյեկտ կարող է դառնալ ինչպես կինը, այնպես էլ տղամարդը, սակայն տղամարդկանց առաջնայնությամբ հասարակությունում սեքսիզմի հասցեատերը, որպես օրենք, կինն է: Սեքսիզմի մեջ ներառնվում է կնոջ նկատմամբ նվաստեցման եւ ծաղրական մոտեցումը, կնոջ նշանակության եւ բաժնի արժեգործումը, կանանց իրավունքների սահմանափակումը:

Հաճախ կիհանդիպեց կենցաղային իրավիճակներում, թերթերի էջերում, հայտնի մարդկանց ելույթներում այնպիսի արտահայտությունների, ինչպիսիք են «Կնոջից խելք չի պահանջվում», «Այս կինը տեր չունի», «Զգուշացեք, դեկի մոտ կին է» եւ այլն: Կամ այնպիսի վարմունք, ինչպիսիք են, երբ տղամարդիկ առանց հերթի հերթ են զբաղեցնում այնտեղ, որտեղ կանայք են կանգնում, տղամարդիկ հաճախ վիրավորական խոսքեր են ուղղում անցնող կնոջը, անպատկառ հայացքներ կամ սուլոց եւ այլն:

Այս ամենը ընկալվում է որպես սեքսիզմի դրսեւորում: Սեքսիզմի ամենածանր դրսեւորումը կնոջ նկատմամբ բռնությունն է, որը կարող է պատահել ինչպես ընտանիքում, այնպես էլ դուրս՝ փողոցում, աշխատավայրում:

Բռնություն կանանց նկատմամբ. երբ որեւէ սերի նկատմամբ բռնությունը կրում է պարբերական եւ օրինաչափ բնույթ, խոսում են գենդերային բռնության մասին: Գենդերային բռնությունը, այսինքն գենդերային նշանով բռնությունը, ներառնում է բռնության բոլոր չորս տեսակները՝ ֆիզիկական, հոգեբանական, կառուցվածքային եւ մշակութային:

Որպես օրենք, գենդերային բռնությունը ընկալվում է որպես բռնություն կնոջ նկատմամբ, քանզի հենց նման բռնությունն է ամենատարածվածը եւ պարբերականը, եւ, գործնականում, այն հանդիպում է բոլոր հասարակություններում:

Կնոջ նկատմամբ բռնությունը նախատեսում է բռնության ցանկացած գործողությունը, որը իրականացվում է ենլենով սեռական նշանից, որը հանգեցնում է, կամ որը կարող է հանգեցնել ֆիզիկական, սեռական կամ հոգեբանական վնասվածք կնոջը: Բռնությունը կարող է իրականացվել վախեցմանսպառնալիքի նման գործողությունների, ստիպողական կամ այլ գործողություններով, որոնք հանգեցնում են ազատության սահմանափակմանը հասարակական կամ անձնական կյանքում («Կնոջ նկատմամբ բռնության վերացման մասին» ՍԱԿի հոչակագիրը, 1993 թվական):

Որպես հասարակության հանդուրժողականության մակարդակի չափորոշիչ կարող է ծառայել հասարակության վերաբերմունքը այնիմքների նկատմամբ, որոնք ավանդաբար գտնվում է ներքայության դիրքերում եւ որոնց իրավունքներն ու ազատությունները տարբեր ձեւերով սահմանափակվում էին, որոնց քաղաքացիության տեսանկյունից, ընկալում են որպես «ոչ հիմնական», «երկրորդ կարգի» սուբյեկտների: Նման խումբ կարելի է ընդունել կանանց:

Ստորև ներկայացված է տիպային հինգ դիրքորոշում, որտեղ պատկերված են կանանց նկատմամբ հասարակության վերաբերմունքի հիմնական հինգ մակարդակները, սկսած բացարձակ անտարբերությունից եւ ավարտած լիարժեք իրավահավասարությունից: Այդ սխեման, պայմանականորեն

Կոչում ենք կանաց նկատմամբ հասարակության հանդուժողականության (այսինքն ընկալման) մակարդակներ:

Փորձենք սահմանել, թե մեր հասարակությունում որ դիրքորոշումն է առաջնայինը.

1. Կնոջ դերը սահմանաված է կենսականորեն: Նա մայր է եւ պետք է հոգա իր ընտանիքի մասին: Կնոջը պետք է միայն նվազագույն կրթություն: (Հասարակությունում կնոջ անհայտ մնալը, որպես լիարժեք քաղաքացուն, կնոջ քացարձակ անտեսումը, քացահայտ անհանդուժողականությունը):
2. Կինը կարող է աշխատել, եթե դա նրան չի խանգարում ամուսնու եւ ընտանիքի մասին հոգալուն: Կարիերան վտանգավոր է կնոջ համար, քանզի կնոջ համար սահմանաված է մայրության գործառույթը եւ դա կնոջը սազական չէ: Ավելին, ընտանիքը նրա ուշադրությունից շեղվում է: Կնոջը դեկավար լինելը սազական չէ, քանզի դա նրան շատ ավելի տղամարդկային է դարձնում եւ վճասում է ընտանեկան շահերին: (Կնոջ իրավունքները ենթակայեցվում են, դառնում երկողորդ կարգի, կնոջ տեղը վաղօրոք սահմանված է, անհանդուժողականություն):
3. Մեր երկիրը չի դառնա քաղաքակրթված, եթե կանայք անտարբերության մատնվեն հասարակության կողմից եւ նաև ակցություն չցուցաբերեն երկրի շինարարության գործում: Կինն եւս կարող է լինել դեկավար (քացարիկ դեպքերում) կամ բարձր մակարդակի պետական պաշտոնյա: Առանձին կանայք արժանի են տղամարդկանց հավասար վարձատրության: (Մասնակի հանդուժողականություն, հանդուժողականություն անհատական, գործնական մոտեցմանը):
4. Կանանց ակտիվ ներգրավումը կարագացնի երկրի զարգացումը եւ դրան կիաղորդի նոր ազդակ: Կանանց ներուժի օգտագործման համար բոլոր արգելքները պետք է վերացվեն: (Հիմնախնդիր պարզաբանում, ընկալում):
5. Երբ վերացվում են արգելքներն ոանվստահությունը կանանց նկատմամբ, կանայք, տղամարդկանց հետ հավասար դիրքեր են զբաղեցնում: Լրիվությամբ գիտակցված է, որ տղամարդկանց դերը շատ էր առաջնային (լիարժեք իրավահավասարություն եւ ընկալում):

ԳԵՆԴԵՐԱՅԻՆ ՇԱՍՈՒՌԾՈՂԱԿԱՍՈՒԹՅՈՒՆ

Գենդերային հանդուժողականությունը քացառում է որեւէ սերի նկատմամբ ցանկացած դրսեւորման խտրականությունն կամ արտոնյալությունը, իիմնում է երկու սերի համար հավասար եւ լայն հնարավորություններ (իհակադրությունայնիայցակետերի, որ իբր կանայք եւ տղամարդիկ կենսաբանորեն սահմանված եւ հստակեցված հնարավորություններու վարք ունեն): Այդ մոտեցման համաձայն, լրիվությամբ թույլատրելի է տղամարդկանց մասնակցությունը այնտեղ, որտեղ ավանդականորեն առաջնայինը կանայք են՝ երեխաների խնամքը, տարրական կրթություն, կամ ընտանեկան գործերը: Իսկ կանանց համար լրիվությամբ թույլատրելի է գործունեությունը այնպիսի ոլորտներում, որտեղ առաջնայինը տղամարդիկ են՝ գիտություն, քաղաքականություն եւ այլն:

Գենդերային հանդուժողականությունը իիմնվում է գենդերային իրավահավասարության գաղափարի վրա եւ դրա համար արտոնյալ սեռ գոյություն չունի: Գենդերային հանդուժողականության հասարակությունը ընդունում եւ հարգալից է վերաբերվում սեռական տարրերություններն ու իր անդամներին սովորեցնում է երեւույթները դիտարկել գենդերային տարրեր անհրաժեշտությունների, մոտեցումների եւ նկատառումների տեսանկյունից:

ԳԵՆԴԵՐԱՅԻՆ ԻՐԱՎԱՋԱՎԱՍԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

Գենդերային իրավահավասարությունը նախատեսում է կանանց եւ տղամարդկանց նյութական հավասար բարորություն, հավասար հնարավորություններ, այնպիսի արժեքներ, որոնք հենվում են մարդկանց հավասար դաշտանարքի, հավասար մասնակցություն որոշումներ ընդունելու գործընթացում եւ հավասար վերահսկողություն ռեսուրսների եւ շահույթների նկատմամբ:

Իրավահավասարությունը չի նշանակում, որ կանայք եւ տղամարդիկ պետք է դառնան միանման: Դա նշանակում է, որ կանանց եւ տղամարդկանց իրավունքները, պարտականություններն ու հնարավորությունները կախված չեն լինելու նրանից, թե անհատը որպես կին է ծնվել, թե որպես տղամարդ: Իրավահավասարությունը ներառնում է քանակական եւ որակական տեսակետներ: Քանակական տեսակետը ներառնում է կանանց եւ տղամարդկանց քանակական հավասար բաժանումը հասարակական գործունեության բոլոր ոլորտներում, այսինքն այն իրավիճակը, երբ կանանց ու տղամարդկանց միջեւ պահպանվում է քանակական հավասարակշռությունը, ինչը կանխագծում է որոշուների, իշխանության, իրավունքների եւ ազատությունների հավասար իրականացում: Օրինակ, հավասար մասնակցություն որոշուներ ընդունող կառույցներում:

Իրավահավասարության որակական տեսակետը ներառնում է այն, որ համարժեք նշանակություն է տրվում կնոջ եւ տղամարդու գիտելիքներին, փորձին եւ արժեքներին, անմիջականորեն կանանցիության ու տղամարդկությանը:

Գենդերային իրավահավասարությունը չի նշանակում միայն կանանց իրավունքների պաշտպանություն, այլև կանանց ու տղամարդկանց տարբերակվող պահանջների ու շահերի հստակեցում ու ընկալում:

Կրոնը առանձնակի դեր է կատարում գենդերային պատկերացումների ձեւավորման մեջ: Համաշխարհային կրոնների մեծ մասը կանանց չի ընկալում որպես տղամարդկուն հավասար: Դա ընդգծված է կրոնական տեքսերում եւ կրոնական բազմամյա գործունեության մեջ, որոնք կանանց ու աղջիկների համար խտրական եւ ու անմիջականորեն վնասակար:

Գենդերային իրավահավասարությունը իրենից ներկայացնում է համընդիանուր արժեք, որ դրվագ է մարդու իրավունքների ու ժողովրդավարական երկրների սահմանադրության հիմքում: Գենդերային իրավահավասարության պահանջը ընդգծված է նաեւ միջազգային փաստաթղթերում:

Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր դրսեւորումների վերացման մասին կոնվենցիան (CEDAW) իրենց ներկայացնում է հիմնական ու բազմակողմանի գործիք կանանց մարդկային իրավունքների պաշտպանության եւ զարգացման գործում: CEDAW ընդունվեց եւ դրա վավերացումը սկսվեց 1979 թվականի դեկտեմբերի 18ին, ՄԱԿի Գլխավոր ասամբլեայի 34/180 բանաձեւից: Վրաստանը կոնվենցիային միացավ 1994 թվականին: Համաձայն կոնվենցիայի, կանանց խտրականություն է նշանակում ցանկացած սահմանազատումը, բաժանումը կամ սահմանափակումը, որը կարող է հանգեցնել կամ որի նպատակն է կանանց իրավունքների կամ ազատությունների ճանաչման կամ օգտագործման սահմանափակումը, թուլացումն կամ լրիվ բացառումը (Հոդված 1).

ԳԼՈՒԽ II

ԱՆԱՐՈՂԱՍՏՈՒԹՅՈՒՆ ԴՐՍԵՎՈՐՈՒՄՆԵՐԸ

Անհանդուրժողականության այն դրսեւրումները, որոնք կդիտարկենք ստորեւ, մոտենում են «Անհանդուրժողականության բուրգի» վերին սահմանին: Դրանք, մի կողմից, խորականության ձեւ են, իսկ մյուս կողմից, ներառնում են բռնության տարրեր, իսկ երեմն էլ իրենցից անմիջականորեն բռնություն են ներկայացնում:

Բռնությունը «Աններողամտության բուրգի» գագաթն է: Դրանում ներառնված է մարդուն ֆիզիկական վնասվածք հասցնելը: Բռնության առանձին տեսակներ սոցիալապես եւ իրավագիտորեն բույլտրված են պետության կողմից կամ դրված է մշակույթում այն ժամանակ, երբ բռնության մյուս տեսակները համարվում են հանցագործություն:

Ընդհանուր առնամբ բռնությունը բաժանվում է չորս տեսակի՝ ֆիզիկական, մշակութային, կառուցվածքային եւ հոգեբանական: Բռնության այն ձեւերը, որոնք կդիտարկենք ստորեւ, իրենցից ներկայացնում են բոլոր չորս ձեւերի սիմբոլը: Դրանք նշանակալից հետք են բողել մարդկության պատմության մեջ:

ՕՏԱՐԱՏՅՈՒԹՅՈՒՆ (ՔՍԵՆՈՖՈԲԻԱ)

«Քսենոֆոբիա» (հուն. Xsenos օտար, անծանոթ եւ phobos վախ) արտահայտությունը երկու նշանակություն ունի. 1. թշնամության մեջացված զգացում եւ չբացատրելի վախ անծանոթ մարդկանց նկատմամբ, 2. թշնամական վերաբերմունք ամեն տեսակ օտարի կամ այլ ազգային ծագում ունեցող մարդկանց նկատմամբ, որը հաճախ ներառնվում է ամեն տեսակի օտարի՝ լեզվի, ապրեզաձեւի, մտածելակերպի եւ այլնի անընդելությունը:

Քսենոֆորիան տարբերվում է ֆրանսիական «Շովինիզմ» կամ անգլիական «Զինզորիզմ» բառից, որը, իր հերթին նշանակում է հայրենասիրության գերազանցված զգացում կամ ազգային գերազանցված ինքնազնահատում: Քսենոֆորիան միշտ գոյություն է ունեցել առանձին խմբերում կամ ընդիհանուր առնամբ, հասարակությունում:

Քսենոֆորիայի տարրերը շատ ավելի նկատելի են այնպիսի հասարակությունում, որտեղ խախտվում են ավանդական կառույցները, օրինակ, Գերմանիայում, և համաշխարհային պատերազմից հետո, կամ Արեւելյան Եվրոպայում սկսած 1990ական թվականներից, երբ տապալվեց կոմունիստական հանակարգը: Ավելի հաճախ քսենոֆորիան ուղղված է հրեաների եւ վտարանդիների դեմ:

Ուսիզմը ծայրահեղական գաղափարախոսություն է, որը հիմնված է մարդկային ռասաների իր բնական, կենսաբանական, կանխագծված անմիարժեքության եւ դրանց «քարձրցածք», «լիարժեքոչ լիարժեք» ռասաների բաժանման վրա, որը մի ռասային մյուսի վրա գերիշխելու հիմք է հանդիսանում: Իրականում ռասաների միջեւ կենսաբանական տարբերություններ գործնականում գոյություն չունեն: «Ուսիզմ» արտահայտությունը օգտագործվում է նաեւ, երբ ներկայացվում է վիրավորական կամ ագրեսիվ վերաբերմունքը «օտար ռասայի» ներկայացուցիչների նկատմամբ: Ուսիզմի պատմական արմատները գալիս են հնագույն ժամանակներից: Ավելի ուշ այն լայնորեն օգտագործվում էր գաղութային ժողովուրդների նկատմամբ: Սակայն ռասիզմի տեսությունը ձեւավորվեց միայն XIX դարի երկրորդ կեսին (ժ. Գորինո, «Եսսե մարդկային ռասաների անհավասարության մասին», 1884, 3. Թեմբերլեն, «Տասնիններորդ հարյուրամյակի հիմքերը», 1889): Օրինակ, Գորինոն գտնում էր, որ միայն արիացիներին է բնորոշ հոգեկանությունը եւ ազատության սերը այն ժամանակ, երբ «Եսս ռասան աչքի չի ընկնում ինտելեկտով, իսկ դեղին մաշկ ունեցողները գուրկ են երեւակայությունից եւ մատերիլահստներ են:

Ուսիստական գաղափարախոսության համաձայն, ռասաները իրավահավասար չեն եւ հենց դա է ազդում մարդկանց բնավորության եւ վարքի վրա, մշակույթի, սոցիալական ողջ ապրելաձեւի վրա: Ուսասական տարրերությունը, առաջին հերթին պայմանավորում են համապատասխան ռասայի ներկայացուցիչների մտավոր տվյալներն ու ստեղծագործական հնարավորությունները: Դրանով է պայմանավորված նաև

ռասաների եւ ժողովուրդների ստորակարգականը (հիերարխիկ) բաժանումը, որը իրենից ներկայացնում է հասարակության զարգացման անփոփոխ, մշտական օրենքը: Ռասաների խառնումը բացասաբար է անդրադառնում սոցիալշակութային գործընթացների վրա եւ կարող է քաղաքակիրթ հասարակությանը հասցնել աղետի:

Ռասիզմը ֆաշիստական Գերմանիայի եւ նացիոնալյուտցիալիզմի պաշտոնական գաղափարախսությունն ու տեսությունն էր: Յետագայուն Եվրոպական շատ երկրներ վարուն էին Ետկայսերական ռասայականություն, որի արդյունքում դրանց նախկին գաղութներում տեղի ունեցավ բնակչության զանգվածային գաղթը, Ինդոնեզիայից եւ Սուլինամից՝ Հոլանդիա, Հյուսիսային եւ Արեւածյան Աֆրիկայից՝ Ֆրանսիա, Ավստրալիայից եւ ՎեստՀնդկաստանից՝ Անգլիա, Կենտրոնական Աֆրիկայից՝ Բելգիա: 1970 թվականի համար նման փոքրաճանանությունները այդ երկրներում կազմեցին բնակչության 55%ը: Սույն փաստը, իր հերթին, ռասիստական տրամադրվածություններ ստեղծեց սպիտակամորթ բնակչության որոշակի խմբերի մոտ: Յանաշխարհային ընկերակցությունը, ՄԱԿը ռասիզմը, որպես մարդու իրավունքների համընդիանուր եւ կոպիտ խախտում, խստորեն դատապարտում է եւ բոլոր մարդկանցից պահանջում է պայքարել դրա վերացման դեմ (1948 թվականի մարդու իրավունքների համընդիանուր հռչակագիրը, 1963 թվականի ռասայական խտրականության բոլոր դրսեւորումների վերացման մասին հռչակագիրը, 1978 թվականի ռասայի եւ ռասայական վերապումների մասին հռչակագիրը, 1995 թվականի ռասայական խտրականության բոլոր դրսեւորումների վերացման մասին միջազգային կոնվենցիան եւ այլն): Պարզվեց, որ ռասայական խտրականության քաղաքականությունը ավելի կենսունակ է եւ ռասիստական տեսության՝ ասպարեզից վերանալուց հետո էլ, պահանջեց:

Յակասեմիտիզմ.

Քսենոֆոբիայի դրսեւորումներից մեկը հակասիմիտիզմն է եւ բառացիորեն նշանակում է հրեական բնակչության հետապնդում եւ խտրականություն: Առաջին անգամ այս արտահայտությունը (անտիսեմիտիզմ) օգտագործվեց 1870-ական թվականներին: Սույն արտահայտության հեղինակությունը մի մասը վերագրում է գերմանացի Յերման Մարին, իսկ մյուսները՝ ֆրանսիացի Էռնեստ Ռենանին: Ակզրից եւեթ, այդ արտահայտությունը սիսալ էր, քանզի սեմիտիզմ հասկացությունը նշանակում է ոչ Եվրոպական ծագման մեջ խմբի ներկայացուցչություն, որին պատկանում են նաեւ արաբները, թեպետ հակահսեմիտիզմը միայն նախատեսում է հակահրեական ռասիզմը:

Յրեաների հալածանքների հարցը նոյնքան իին է, որքան հրեական բնակավայրերն էին Եվրոպայում եւ Միջերկրական ծովի ափերին մ.թ.ա. 79 թվականին, հռոմեացիների կողմից Պաղեստինից նրանց բռնագաղթումից հետո:

Յակասեմիտիզմը տարբերվում է ռասիզմի մյուս բազում դրսեւորումներից, որոնք քարոզում են առանձին ռասաների (հիմնականում աֆրիկյան ծագման) անլիարժեքության մասին: Նման հիմնադրույթները, սովորաբար, ընդունում են ռասայական հարմոնիկության հնարավորությունը, սակայն այն պայմանով, որ «անլիարժեք» ռասան մնա իր համար սահմանված սոցիալական համապատասխանաբար ցածր աստիճանի վրա:

Յակասեմիտիզմը հրեաներին մեղադրում է ոչ հրեաների շահերի նկատմամբ թշնամական վերաբերունքի մեջ: Այն լայնորեն տարածված էր Եվրոպայում, առանձնապես, Ֆրանսիայում, Ավստրիայում եւ Գերմանիայում: Օրինակ, Ֆրանսիայում, գոյություն ուներ նոյնիսկ հակասեմիտական լիգա: Յակասեմիտիզմի կողմնակիցները հրեաներին վերագրում են բացասական շատ հատկություններ, սկսած նրանից, որ նրանց ընդունում են բացարձակապես տարբերվող մարդ, վերջացրած կենսաբանական դեգեներացիայով եւ պարագիտիզմով: Ամենահատկանշականը այն է, որ նրանց վերագրվում է աշխարհը կառավարելու ցանկություն, իսկ այդ նպատակին նրանք մտադիր են հասնել միջազգային դավադրության կազմավորմամբ:

Միջին դարերում հրեաները իրենցից ներկայացնում էին հասարակության հզովված խավը: Նրանք հիմնականում, քաղաքներում ապրում էին հատուկ իրենց համար հատկացված բաղամասերում, քրիստոնյաներից առանձին, գետոներում: Այդ ժամանակահատվածում հաճախ էին պատահում նրանց հալածանքների եւ հետապնդումների փաստերը: Առաջին հակահրեական ավերումները տեղի

ունեցան մոտավորապես մ.թ. 1000 թվականին: Հակասեմիտիզմը առանձնակի ուժեղացավ խաչակրաց արշավանքների ժամանակ: XIII դարում ընդունվեց որոշում, որ հրեաները կրելու են հատուկ նշաններ: Նրանց համար սահմանվեց սոցիալական ցածր կարգավիճակ: Դժվարությունների եւ համաճարակների ժամանակ հրեաները վեր էին ածվում «քավության նոխազների»: Օրինակ, XIV դարում ժանտախտի համաճարակի ժամանակ նրանց մեղադրում էին ջրերի թունավորման մեջ:

Հակասեմիտիզմը իր գագաթնակետին հասավ Յիտլերի եւ նրա դաշնակիցների իշխանությունում գտնվելու ժամանակահատվածում, «մաքուր ռասայի» մասին նացիստական գաղափարախոսության ծագման հետ միասին: Հակասեմիտիզմը բարձրացվեց պետական քաղաքականության աստիճանի, իսկ «հրեական հարցի վերջնական լուծումը» արտահայտվեց մոտավորապես 6 միլիոն հրեայի ֆիզիկական ոչնչացմանը: Նացիզմի վատագույն ծայրահեղությունը Յիտլերի պարտությունից հետո առաջացրեց հակասեմիտիզմի դեմ պայքարի հզոր շարժում: Կոմունիզմի տապալումից եւ Գերմանիայի վերամիավորումից հետո, 198991 թվականներին, Արեւելյան Եվրոպայի երկրներում հակասեմիտիզմը կրկին աշխուժացավ: Այդ ժամանակահատվածում Արեւելյան Եվրոպայի երկրներում հրեաների թիվը նվազել էր: Ուստի այդ երեւութքը կոչվեց նոր անունով՝ «հակասեմիտիզմ՝ առանց հրեաների»:

Եթոցենտրիզմ.

«Եթոցենտրիզմը» (հունական եթոսմողովուրդ, բարից) ընկալվում է որպես սեփական ազգի վերակայություն մյուսների նկատմամբ: Ու. Խամները, որն այս հասկացությունը ներբերեց XX դարի սկզբներին, գտնում էր, որ բոլոր ժողովուրդները եթոցենտրիզմներ են այն առումով, որ այլ ազգային խմբերին գնահատում են ելենով իրենց ազգի չափորոշիչներից եւ արժեքներից: Եթոցենտրիզմին բնորոշ է սեփական խմբի անդամների հատկությունների գերազանցությունը, իսկ մյուս ազգի, իրենցից տարբերվող հատկությունների նվազմացումը:

Աշխարհում գրեթե բոլոր մշակույթները, որքան էլ տարօրինակ ու ծաղրալից չերեւա, իրականում այդ տարրերը կրողներ են: Մեր մտքերն ու հայացքները հաճախ շրջափակվում են սեփական ապրելաձեւի շրջանակներում, շարժվում են սեփական մշակույթի շուրջբոլոր: Մի կողմից, մշակույթը ինքնազիտակցության գլխավոր գործոններ, սակայն մյուս կողմից, մշակույթը հաճախ անհանդուրժողական է «մյուս մշակույթների» նկատմամբ: Առանձին ազգերում ընդունված է սեփական ազգի հինավորություններու ապացույցը կամ հայտնի մարդկանց մոտ իրենց ազգի արմատների որոնումը: Պատահում է նաև, որ սեփական բացառիկության ու մեծության ընկալումը վեր է ածվում այլ ազգերի նկատմամբ ատելության: Եթոցենտրիկ մտածելակերպը սեփական խմբի (տվյալ դեպքում ազգի) անդամները ընդունում են որպես իսկական մարդու չափորոշիչ, իսկ մյուսները բնութագրվում են ծաղրականնվաստացուցիչ կամ կամ անմիջականորեն բացասաբար: Օրինակ, տարօրինակ սովորություն ունեցողները, բարբարոսներ, վայրենիներ, անհավատներ եւ այլն: Եթոցենտրիզմի դրսեւորումների ենք հանդիպում բոլոր ժողովուրդների առասպելներում, հեթիարաններում, ասածքվածքներում: «Մեր» եւ «մյուսների» միջև տարբերության ամենապարզ արտահայտությունը լեզուն է:

20րդ դարի վերջին տասնամյակում ի հայտ եկան եթոցենտրիզմի բազում տարբերակներ եւ հենց եթոցենտրիզմը դարձավ բազում հակամարտությունների ու զինված դիմակայությունների պատճառը: Օրինակ, Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի ժամանակ եթոցենտրիզմը տարածված էր երկու ճակատներում: Մի կողմից, նացիստները տարածում էին գերմանական ժողովրդի գերակայության գաղափարը, իսկ մյուս կողմից, ճապոնացիները հանդես էին գալիս իրենց սեփական գերակայության գաղափարներով, իրենց համարում էին Արեւելյան Ասիայի տերերը:

Եթոցենտրիզմը քանակորդ դարի վերջին (սառը պատերազմի ավարտից հետո), նշանակալից աշխարհաբաղաբական տեղաշարժերի ժամանակահատվածում վեր է ածվել բազում զինված հակամարտությունների պատճառի՝ Հարավսլավիայի հակամարտությունները, Կովկասյան հակամարտությունները եւ այլն:

Ազգայնականություն (Նացիոնալիզմ)։

Նացիոնալիզմը գաղափարախոսություն է, որը հիմնում եւ զարգացնում է ազգի, որպես առանձին վերցված մարդկանց խնդիր ընդհանուր նմանության դրույթը։ Նացիոնալիզմի տեսության համաձայն, նացիոնալիզմի հիմնարար արժեքներն են ազգի պահպանումը, ազգի, որպես սուբյեկտի, ազատությունը, բարօրությունն ու առաջընթացը։

Նացիոնալիստների համար նշանակալից դեր է կատարում քաղաքական լեգիտիմությունը։ Քաղաքական լեգիտիմությունը կարող է դնել ազգի նշակութային նոյնականացնան եւ միասնության ռոնանտիկ տեսության հիմքերը, ըստ որի մարդկի միավորվում են խմբերում այն պարզ պատճառով, որ նրանք այլ մարդկանցիմքերի նկատմամբ «գգում են» իրենց նշակութային բացառիկությունը։ Քաղաքական լեգիտիմացնան լիբերալ փաստարկը տվյալ տարածքում բնակվող մարդկանց համաձայնությունն է հիմնել ազգ, ելնելով գործնական ու իրատեսական շարժարիթներից։ Հաճախ, քաղաքական լեգիտիմացումը հիմնվում է ինչպես ռոմանտիկ, այնպես էլ լիբերալ նացիոնալիզմի վրա։

Նացիոնալիզմի դրսեւորումները։

Քաղաքացիական նացիոնալիզմը. Ելնելով նացիոնալիզմի սույն դրսեւորումից, քաղաքական լեգիտիմացումը ծագում է քաղաքացիների ակտիվ կամքից եւ երկրի քաղաքական կյանքում ակտիվ նաև ակտուակցությունից։ Դեսությունը պատկանում է ժամանակակից մասին։ Իրենց համեմատում է «ժողովրդի կամք» եւ «քաղաքական ծագում» հասկացությունները։ Քաղաքացիական նացիոնալիզմը ծագում է իրատեսության եւ լիբերալիզմի ավանդույթներից։ Այդ տեսության վրա հիմնված ներկայացուցչական ժողովրդավարության ակնառու օրինակ են Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներն ու Ֆրանսիան։

Ազգային նացիոնալիզմը նացիոնալիզմի դրսեւորումներից մեկն է։ Ազգային նացիոնալիզմի դեպքում պետության քաղաքական լիգիտիմությունը ելնում է նրա պատմականմշակութային եւ ազգային ժառանգականությունից։ Ունանտիկ նացիոնալիզմը (նոյնօրգանական նացիոնալիզմը եւ նմանականության նացիոնալիզմը) իրենց ներկայացնում է ազգային նացիոնալիզմի դրսեւորումը, ըստ որի, ռասան ազգի այն գլխավոր քաղադրաման է, որտեղից բնականորեն (եւ օրգանապես) ծագում է պետության քաղաքական լիգիտիմությունը։ Ազատագրման փուլում, ռոմանտիկ նացիոնալիզմը հակադրվում է իրատեսությանը։ Ունանտիկ նացիոնալիզմը նպաստում է բանահյուսության զարգացմանը, օրինակ, Գրիմ եղբայրների հայտնի հեքիաթը հիմնված է ինչն ռոմանտիկ նացիոնալիզմի վրա։

Մշակութային նացիոնալիզմը նացիոնալիզմի դրսեւորման ձեւերից մեկն է, ըստ որի միայն նշակույթը եւ ոչ թե ժառանգական հատկություններն (օրինակ, մաշկի գույնը) են ներկայացնում ազգի նույնականացնան կենտրոնական քաղադրամասը։ Մշակութային նացիոնալիզմը ակնառու օրինակն է Չինաստանը։ Չինացիների համար, իրենց երկրում բնակվող էրնիկական կամ լգզվական տարրերությանը 56 խմբերը ընկալվում են որպես չինական մշակույթի անբաժանելի հատվածը։

Պետական նացիոնալիզմը քաղաքացիական նացիոնալիզմը տարատեսակն է։ Հաճախ, պետական նացիոնալիզմը շղթաված է ազգային նացիոնալիզմի հետ։ Նացիոնալիստական զգացմունքները երբեմն այնքան հզոր են, որ դրանք առաջնային տեղ են գրավում բացարիկ իրավունքների եւ ազատությունների նկատմամբ։ Ելնելով դրանից, նացիոնալիստական պետության հաջողությունը հաճախ հակադրվում է ժողովրդավարության սկզբունքներին։ Պետական նացիոնալիստների համար գլխավոր փաստարկը իրենց ներկայացնում է ազգային պետության պահպանումը։ Պետական նացիոնալիզմի ակնառու օրինակն էր նացիստական Գերմանիան, սակայն գոյություն ունեն պետական նացիոնալիզմի բազում այլ օրինակներ (Վերցնենք թեկուզ թուրքական նացիոնալիզմը, որը պարբերաբար սահմանափակում է ազգային փոքրամասնությունների՝ քրդերի իրավունքները)։

Կրոնական նացիոնալիզմը նացիոնալիզմի դրսեւորումներից մեկն է։ Կրոնական նացիոնալիզմի դեպքում պետության քաղաքական լիգիտիմացումը ելնում է միասնական դավանանքից։ Հատկանշական է, որ ազգային նացիոնալիզմը գրեթե միշտ առնչվում է կրոնական նացիոնալիզմի հետ։ Օրինակ, իշլանդացիների նացիոնալիզմը հիմնված է կաթոլիկական դավանանքի վրա, իսկ հնդիկական նացիոնալիզմը՝ հինդուիզմի

վրա: Ընդհանրապես կարելի է ասել, որ կրոնական նացիոնալիզմը համարվում է ազգային նացիոնալիզմի տարատեսակը, թեպետ գոյություն ունեն կրոնական «մաքուր» նացիոնալիզմի օրինակներ: Նվազագույն առումով, իսլամին հակադրվում են այնպիսի հասկացությունները, ինչպիսիք են նացիոնալիզմը, ռասիզմը եւ մարդկանց կատեգորիաների բաժանման մյուս տեսակները (որոնք չեն ծագում մարդու հավատից): Նացիոնալիզմի փոխարեն իսլամը մահմեդականներին կոչ է անում ունենալ միասնական մահմեդական հասարակության («Ումմիս») զգացում: Մահմեդական միասնության զգացումը ելնում է իսլամի հետեւորդների ընդհանուր ծիսակարգերից, որոնք ցանկացած մահմեդական, անկախ ռասայից, կարգավիճակից, քաղաքացիության եւ ֆիզիկապես գտնվելու վայրից, պարտավոր է կատարել (օրինակ, ամենօրյա աղոթքը, օրվա մեջ 5 անգամ, պահը ռամադանի օրերին եւ պարտադիր այլ ծիսակարգերը վերաբերում են իսլամի ինչպես Սաուդյան Արաբիայում, այնպես էլ Կանադայում, Իսլանդիայում կամ Ուգրեկստանում ապրող բոլոր հետեւորդներին):

ԳԼՈՒԽ III

ԱՐԺԵՔՆԵՐԸ

Ի՞նչ է հանդուրժողոկանությունը. արժեք, թե՝ մարդկության կողմից արժեքների իրականացման եւ հաստատման միջոց: Փաստ է, որ ներողամտություն ինաստը դրված է ժողովրդավարական արժեքներուն, իհմնված է դրանց վրա:

ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԸ

Մարդու իրավունքների կապը հանդուրժողականություն հասկացության հետ, ինչպես տեսական, այնպես էլ գործնական տեսանկյուններից, առավել քան ակնհայտ է: Մարդու իհմնական իրավունքների ու ազատությունների հաստատումը իրականացվեց ներողամտության հասկացության սահմանման եւ մարդկանց կողմից հանդուրժողականության յուրացման արդյունքում: Մարդկության մի մասը հասավ նրան, որ այլ կերպ հնարավոր չէ ապրել: Մարդն, ինքնին, վերածվեց ամենամեծ արժեքի:

Մարդու իրավունքները հանդիսանում են «այն բազային բարոյական երաշխիքները, որոնք մարդիկ պետք եւ ունենան բոլոր երկրներում եւ մշակույթներում, այն պարզ պատճառով, որ նրանք մարդիկ են»: «Երաշխիք» բառը մատնանշում է այն հանգանանքի վրա, որ յուրաքանչյուր մարդ կարող է պահանջել այդ իրավունքների պաշտպանությունը, որ այդ իրավունքները իրենցից նշանակալից առաջնայնություններ են ներկայացնում եւ որ մարդու իրավունքների անհրաժեշտություն է եւ ոչ թե ըստ ցանկության:

Դաշտի մարդու իրավունքները ընկալվում են որպես «ունիվերսալ» հասկացություն, քանզի բոլոր մարդիկ պարտավոր են եւ պետք է օգտվեն այդ իրավունքներից: Նաեւ այս հասցակությունը «անկախ» է, քանզի այն գոյություն ունի անկախ իրավագիտական համակարգի կամ պետության դեկավարների կողմից դրա ճանաչումը մշակում է այն պահանջմանը:

Մարդու իրավունքների բարոյական իհմնադրույթի նպատակն է հետազոտել այն գլխավոր նախադրյալը, որն անհրաժեշտ է յուրաքանչյուր մարդու, որ կարողանա ապրել նվազագույնը լավ կյանքով: Մարդու իրավունքները ներառնում են «նվազագույն լավ կյանքի» նախադրյալների մի ողջ շարք (նախադրյալների սպեկտրը բավականին լայն է, սկսած կտտանքներից պաշտպանվելու մարդու իրավունքից եւ ավարտած առողջության պաշտպանության ապահովության իրավունքից): Այդ իրավունքները ընդգծվել են շատ հոչակագրերում եւ իրավաբանական փաստաթղթերում: 1948 թվականին ստորագրվեց մարդու իրավունքների բացարձիկ հոչակագիրը, որին հետեւեցին մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիան (1954 թվականին) եւ քաղաքացիական ու տնտեսական իրավունքների միջազգային պայմանագիրը (1966 թվականին): Դենց այս երեք փաստաթղթերն են ներկայացնում բարոյական իհմնադրույթի գլխավոր ինաստը: Մարդու իրավունքների իհմնադրույթը իհմնված է իհմնարար փիլիսոփայական նկատառումների վրա, որ գոյություն ունի գործնականում ստուգված բարոյական կարգ, որի օրինականությունը կախված չէ պատմական այս կամ այն փուլից: Այն ուժի մեջ է ցանկացած ժամանակ եւ ցանկացած վայրում ու տարածվում է բոլոր մարդկանց վրա: Դենց այդ նկատառումից ելնելով, բարոյական արժեքները ընդունվել են որպես իհմնարար ու բացարձիկ ճշճարտություններ: Իսկ մարդու իրավունքների ժամանակակից իհմնադրույթը հանդիսանում է հենց այդ բացարձիկ արժեքների անբաժանելի հատվածը:

Ժամանակակից մարդու իրավունքները շատ ավելի «ինտերնացիոնալ» բնույթ են կրում: Ի տարբերություն բնական իրավունքների պաշտպանների, ժամանակակից մարդու իրավունքների պաշտպանները պահանջում են միջազգային հանրության միջամտությունը մարդու իրավունքների լուրջ խախտումների ժամանակ:

Ապարտեհիդի ժամանակ, շատերին թվում էր, որ չնայած իրավական իհմքերի բացակայության, այսպես կոչված «սեւ մեծամասնությունը» ուներ բարոյական իրավունք, մասնակցություն ցուցաբերեց Յարավային աֆրիկայի բաղադրական կյանքում: Դատկանշական է, որ ապարտեհիդի համակարգի նկատմանը ընդդիմադիր տրամադրված մարդկանց փաստարկները բարոյական էին, սակայն ոչ լեզիտիմ: Ընդդիմության փաստարկը իրենից ներկայացնում է հավատը այն բանի նկատմամբ, որ գոյություն ունեն բարոյական եւ բնական

իրավունքներ ու, չնայած իրավական ապացույցների բացակայության, դա իրականում արդարացուցիչ է: Ոչոք չէր ասի, որ ապարտեհողի համակարգում խախտվում են «փոքրամասնության» բաղաքական ու լեզիտիմ իրավունքները, քանզի նման իրավունքներ գոյություն չունեն: Սակայն հենց այդ իրավունքների «բացակայությունն» էլ իրենից ներկայացնում էր նարդու հիմնական իրավունքների լուրջ խախտում:

Վերեւում ներկայացված օրինակց երեւում է, որ նարդու իրավունքները անհնարին է ընկալել միայն իրավական իրավունքների տեսանկյունից: Չնայած նրան, որ Հարավային Աֆրիկայի կառավարությունը ոչ մի փաստաթղթի տակ չէր ստորագրել, բացարիկ կոնվենցիան եւ մյուս փաստաթղթերը իրենցից ներկայացնում էին ապարտեհողի ընդդիմախոսների գլխավոր փաստարկը: Միաժամանակ, կարծիքը, որ նարդու իրավունքները լրիվությամբ հավասարվում են բարոյական իրավունքներին, սխալ է: Իրականում, նարդու իրավունքները ներառնում են ինչպես բարոյական, այնպես էլ իրավական իրավունքները: Մարդու իրավունքների ծշմարտությունը ելնում է դրանց «բարոյական» կարգավիճակից, իսկ իրավունքների գործնական արդյունավետությունը անմիջականորեն կախված է դրանց իրավական ճանաչումից:

Մարդու իրավունքների ու ազատությունների մարմնավորման միջոցը գոյություն ունի ժողովրդավարական կարգերում: Կառավարման ժողովրդավարական համակարգը հիմնված է նարդու իրավունքների հիմնադրույթի վրա:

ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

Գոյություն ունեն ժողովրդավարության շատ սահմանումներ: Ժողովրդավարական կառավարման ժամանակակից ընկալումը, առնվազն պետք է բավարարի հինգ չափորոշիչների. 1. արդյունավետ նաևնակցություն, 2. իրավահակասար քվեարկություն, 3. տեղեկացվածության վրա հիմնված ընկալում, 4. ռակարգի նկատմամբ վերահսկողություն, 5. ներգրավումը հասարակական կյանքում: Ելնելով ժողովրդավարությանդասական տեսությունից, ժողովրդավարությունը դակառավարմանձեւէ, որիի հիմնվում է քաղաքացիություն իհմնադրույթի վրա եւ նախատեսում է քաղաքացիների ակտիվ մասնակցությունը քաղաքական կյանքում: «Ժողովրդավարություն» (ղենմոկրատիա) արտահայտությունը հունական է եւ նշանակում է ժողովրդի կառավարում: Դարերի ընթացքում ժողովրդավարության նշանակությունը փոխվում էր: Ժողովրդավարական պայմանակարգում հասարակությունը ժողովրդավարությունը ընկալում է ոչ միայն որպես միջոց, այլև որպես ապելաձեւ: Ժամանակակից ժողովրդավարության հմաստը հիմնված է հետեւյալ հնատիտուտների գոյության վրա. սահմանադրություն, ընտրություններ, ընտրելու իրավունք, ինքնարտահայտման իրավունք (խոսքի, հավաքների ազատություն եւ այլն), մամուլի ազատություն, ասոցիացիաների հիմնանա ազատություն, հավասարություն օրենքի առաջ, օրենքի գերակայություն, կրթված քաղաքացիներ, տեղեկացվածություն իր իրավունքների ու քաղաքացիական ազատությունների մասին: Ժողովրդավարության ամենահակիմ ու լակոնիկ սահմանումն է. «Մեծամասնության կառավարումն ու փոքրամասնության իրավունքները»:

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԲԱԶՄԵՐԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆ

Մարդու յուրացնում եւ ուսումնասիրում է մշակույթը: Մարդու կենսական բազում նշաններ գենետիկորեն փոխանցվում են սերնդե սերունդ: Օրինակ, ուտելու ցանկությունը նորածին երեխաների մոտ: Իսկ չափահաների առավոտյան կաթեւ խմորեղենի ուտելուց անկությունը, չի կարելի բացատրել գենետիկական մուտեցմամբ: Դա առավտոյան քաղցի կուլտուրական պատասխանն է: Կուլտուրան ուսումնասիրված, յուրացված վարքի միասնություն է, ինչը, ինքնին շատ բան է բացատրում հասարական մարմինների կարգը, արտաքին աշխարհի ճանաչման յուրահատկությունները եւ այդպես շարունակ: Կուլտուրան, մշակույթը երեմն այսպես են պարզաբանում կրոնների, արժեքների, վարքի, յուրահատկությունների միասնություն, որով հասարակության անդամները ղեկավարվում են իրենց աշխարհի ներսում միմյանց միջեւ եւ արտաքին աշխարհի հետ հարաբերություններում: Այդ ամենը սերնդե սերունդ, դարերի ընթացքում փոխանցվում է ուսումնասիրնամբ ու յուրացնամբ: Ելենլով մշակույթի սահմանումից, եզրակացնում ենք, որ եթե ուսուցման գործընթացը մշակույթի գլխավոր յուրահատկությունն է, ապա նշանակալից է նաև յուրացումը: Այսինքն, այն, թե ինչպես ես ուսումնասիրում մշակույթը եւ ինչպես է տեղի ունենում դրա կիրարկումը, քանզի հարաբերությունների այն կատարիաների միջեւ թե ինչ են սովորեցնում եւ ինչ ենք սովորում, նույնական

չէ (այն, ինչ սովորեցնում են, հաճախ կորչում է, թեպետ գուգահեռաբար տեղի է ունենում նորույթներին հայտնագործությունը), մշակույթը մշտապես գտնվում է փոփոխական իրավիճակում:

Հասարակության անդամները համաձայնության են գալիս առանձին բառերի, գործողությունների եւ խորհրդանշերի նշանակության հարցում: Այսինքն մշակույթը ննան համաձայնությունների եւ պայմանավորվածությունների ձեռքբերման գործընթացների ընդհանրություն է:

Մշակույթի հիմքն է հանդիսանում մշակութային բնորոշիչները, որոնք բազում ձեւեր ունեն, սկսած նյութական առարկաներից եւ վերջացրած երեւակայական դրույթներով ու հայացակետերով: Ընտանեկան կապերն ու հարաբերությունները, տնտեսական փախանակնան ձեւերը, իրավական մտածելակերպը եւս մշակույթի տեղաշարժնան առանցքն են: Մշակույթը ինքնին խորհրդանշերի ընդհանրություն է: Խորհրդանշերը նշանակություն են ստանում միմյանց հետ համեմատվելիս: Խորհրդանշերը մեկնաբանելու համար մարդաբանները ուսումնասիրում են տարերի փոխկապակցվածությունը եւ դրանց միացնող սկզբունքները: Դրանով ստեղծվում է մշակութային ավելի մեծ ընդհանրություն:

Մշակութային ռելատիվիզմը էթնոցենտրուազմի հակադիր հասկացությունն է: Դրանում ներառնված է հանդուրժողականության վերաբերունքը այլ մշակույթների նկատմամբ: Մյուս մշակույթների հիմնական բնորոշիչների ընդունման եւ սեփական մշակույթի կոնտեքստում դրա փոխադրման ու օգտագործման միտումը: Մշակութային ռելատիվիզմը մյուս մշակույթները ընկալելու համար անհրաժեշտ մեթոդ է: Այդ հասկացությունը տարբերվում է բարոյականքանական ռելատիվիզմից, որն մեզ համար նույնքան հետաքրքիր է եւ նախատեսում է հետեւյալը. Ծրաբս անհատներ, մենք չենք կարող սահմանել, թե ինչն է սուս եւ ինչը՝ ծշմարտություն, իրավունք չունենք կատարելու բանական գնահատումներ: Որպես բանական անհատականություններ, որպես քաղաքացիների ու ընտրողների, մենք ունենք իրավունք եւ պատասխանատվություն, քննարկենք, սակայն մեր գնահատականը չի կարող լինել բացարձակ, դրանք ծագում են մեր մշակույթից, անցյալից, փորձից:

ՉՈՐՍ ՔԱՅԼ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՏԱՐԲԵՐՈՒԹՅԱՍ ՀԱՂԹԱՅԱՐՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

1. Կատարիր զգացմունքային էթնոցենտրիկ արձագանք (դու դրա իրավունքն ունես, թեկուզ քո մտքերում),
2. Կասկածի տակ վերցրու գնահատականները, փորձիր ընկալել իրավիճակի իմաստը եւ ձեռնամուխ լինել ռելատիվիզմի մեթոդ օգտագործմանը,
3. Կատարիր քո սեփական գնահատումները, սակայն արդեն հանդուրժողական,
4. Փոխադրիր սեփական մշակույթի մեջ եւ հարցեր առաջադրիր սեփական մշակույթին, յուրացրում ուրիշի դերը:

ԽԱՂԱՊՈՒԹՅԱՍ ՄՇԱԿՈՒՅԹԸ

Խաղաղության մշակույթը իրենից ներկայացնում է բռնության եւ պատերազմի այլընտրանքը: Բռնության լարումը վերջին տասնամյակների ընթացքուն հստակորեն ի հայտ եկավ: Որպես բռնության գագաթնակետ պետ է ընդունենք սեպտեմբերի 11ի ահարեւէչական գործողությունը, Աֆղանստանում եւ իրաքում ընթացող իրադարձությունները:

Բռնության փուլերը մարդկության պատմության նոր չեն: Որպես դրա օրինակ կարող եք բերել ասսվածաշնչական պատմությունները, ինչպես նաև, այնպես էլ Նոր Կոտակարաններից, ինն հունական եպիկուր աշխատություններից, միջնադարյան խաչակրաց արշավանքներն ու այլն: Ծագում է հարց ելքի գոյությանբացակայության, բռնության նկատմամբ մարդու բնական հակման մասին: 1986 թվականին ՄԱԿի հովանավորությամբ անցկացվեց աշխարհի մասշտաբով հետազոտություն, բոլոր ոլորտների գիտնականները լուրջ աշխատանք կատարեցին պարզելու, թե մարդու ենթայն մեջ առկա է արդյոք գենետիկական բռնությունը: Սեփական բռնության հոչակագիրը ապացուցում է, որ դա այդպես չէ:

Մարդու կենսաբանական ագրեսիան, որը փոխանցվում է ժառանգաբար, անարդարության դեմ պայքարի ունակությունների ցուցադրում է, ինչը խաղաղության համար պայքարի ու խաղաղ զարգացման համար հիմնալի հիմքեր են: Եթե պատերազմը մեր գեներում չի դրված, ապա որտեղից է այն ծագում: Մարդկությունը հիմնել է մշակույթ, որը նպաստում է բռնությանն ու առաջացնում պատերազմներ: Դա կոչվում է «պետարազմի մշակույթ»:

Պատերազմի համար անհրաժեշտ է.

- թշնամի,
- սպառազինություն,
- հասարակությունը, որտեղ մառրոիկ կենթարկվեն հրամաններին,
- հավատ, որ իշխանությունը հնարավոր է բռնությամբ պահպանել,
- վերահսկողություն տեղեկատվության նկատմամբ (գաղտանագրում, քարոզչություն),

Եթե բաղադրամասերից մեկն անգամ բացակայում է, ապա պատերազմը ծագել չի կարող: Հատկանշական են նաև պատերազմի մշակույթի երեք նշանակալից ասպեկտները.

- շահութավետությունը՝ արտադրության, գաղութների, ֆինանսների նկատմամբ վերահսկողությունը,
- տղամարդկանց առաջնային դերը,
- կրթությունը պատերազմի համար:

Բռնության փուլից միայն մի ելք գոյություն ունի՝ խաղաղության մշակույթը, ինչը նախատեսում է.

- թշնամու կերպարի փոխարեն փոխարեն փոխակացություն, ներողամտություն եւ համերաշխություն,
- խպառազինության փոխարեն՝ համընդիհանուր բանականություն եւ վերահսկողություն,
- մենիշխանական կառավարության դեմ ժողովրդավարական մասնակցություն,
- տեղեկատվության գաղտնագրման եւ քարոզչության փոխարեն տեղեկատվության ազատ շրջանառություն եւ ընկալում,
- բռնության փոխարեն երկխոսություն, բանակցություններ, օրենգի գերակայություն եւ բռնությունից գերծ ակտիվ գործողություններ,
- տղամարդկայնց առաջնայնության փոխարեն սեռերի իրավահավասարություն,
- պատերազմի համար կրթության փոխարեն՝ խաղաղության կրթությունը,
- թույլի շահագործման փոխարեն խաղաղ եկոնոմիկա, կայուն զարգացում:

ՈՉ ԲՈՆՈՒԹՅԱՆ ՓԻԼԻՍՈՓԱՅՈՒԹՅՈՒՆԸ

«Առանց բռնության դիմակայությունը հիմնվում է հավատի վրա, որ աշխարհի արդարության կողմն է:

Այդ պատճառով, ոչ բռնության մեթոդների կողմնակիցները ապագայի մեջ հավատ ունեն:

Այդ հավատը նաև նրա հիմքն է, որ չքոնացող հակառակորդը առանց վրեժինդրության զգացումի հաղթահարի ցավն ու տանջանքը, քանզի գիտե, որ արդարության համար պայքար նրա կողմում են ողջ աշխարհի ուժերը»:

Մարտին Լյութեր Քինգ

Բռնության հակառակ՝ ոչ բռնությունը մարդկանց այն վարմունքն է, որը բնորոշվում է հակամարտության իրավիճակում ուժիգործադրությունից հրաժարմամբ: Դա հրաժարում է լենելով սկզբունքային նկատառումներից ելենելով եւ ոչ միայն նրան համար, որ բռնությունը չի հանդիսանում նրանց գործունեության գենքը:

Մարդու կյանքի պահպանումը ոչ բռնության գործողության հիմնական պատճառն է: Այդ տեսանկյունից, ոչ բռնությունը, բառացիորեն նախատեսում է հրաժարում գենք վերցնելուց, սպանությունից եւ մարդուն ֆիզիկական վճաս հասցնելուց:

«Ոչ բռնություն» բառը ծագել է XX դարում: Այդ արտահայտությունը XVII-XIX դարերում նույնացվում էր «հնագանդության», «պասիվության» հետ: Ի տարբերություն «անհնագանդության», «ոչ բռնություն» արտահայտությունը նախատեսում է սոցիալական եւ տնտեսական անհավասարության կամ բռնության մյուս պատճառների առանց բռնության գործադրման վերացում:

Բռնության դեղը չի կարող լինել բռնությունն ու վրեժինդրությունը: Ոչ բռնության պայքարի նպատակը հաշտության հասնելն է:

Ոչբռնությունըօգտագործվումէքաղաքացիականգործադրուլներիեւտեղայնացվածհակամարտությունների ընթացքում: Փոփոխությունների իրականացման նպատակով ոչ բռնության ռազմավարությունը 2040-ական թվականներին օգտագործեց Մահաքման Գանդին: Նա հավատացնում էր, որ ոչ բռնության մեթոդը հիանալի գենք է հակառակորդի բանականության եւ հոգու վրա ազդեցություն գործելու համար:

Նա կանխամտածված խախտում էր օրենքը... Նրա հիմնական նպատակը Բրիտանիայից անջատումն եւ Հնդկաստանի անկախության հաստատումն էր:

Գանդին պայքարում էր իր երկորի ազատագրման, հասարակական խնմբերի՝ աղքատ գյուղացիների ու ստորին կաստաների իրավունքների համար: Գանդիի արշավը բազում մարդկանց ուշադրությունը գրավեց: Դա քաղաքացիական անհնագանդություն էր «աղի գործողությունների» նկատմամբ, որի համաձայն, բնակչությունը աղը գնելու էր միայն կառավարություննից: Ահա թե ինչ էր գրում Մահաքման գանդին մինչեւ գործողության սկսելը: Նա իր նամակով այսպես է դիմել բրիտանական փոխարքային: «Ի՞ն հավակնությունն է, առանց բռնության վերափոխել բրիտանական ժողովրդին եւ ցույց տալ այն արարողարությունը, ինչ նրանք հաստատել են Հնդկաստանում: Ես մտադիր չեմ վնաս պատճառել ձեր ժողովրդին: Ես ցանկանում եմ նրանց ծառայել այնպես, ինչպես հարազատ ժողովրդին...»

Եվ եթե հնդկական ժողովրդը կիետեւի ինձ, կարծում եմ, որ այն կտտանքները, որ նրանք կանցնեն... բավական կլինեն նույնիսկ ամենաանզգա սրտերն էլ նվաճելու համար»:

Գանդին եւ նրա 75 կողմնակիցները 24 օրվա ընթացքում անցան 250 մղով ծովի ուղղությամբ: Այդ առանց բռնության գործողությունը ուղախությամբ էին ընդունում Հնդկաստանի գյուղերում:

1930 թվականի ապրիլի 5ին նրանք հասան ծովին: Գանդին վերցրեց ծովի աճին կուտակված աղն ու

դրանով խախտեց օրենքը: Այսպես սկսվեց առանց գենքի ապստամբությունը: Գյուղի բնակիչները սպասքներով շարժվեցին ծովի կողմը եւ սկսեցին աղ հավաքել: Մեկ ամսվա ընթացքում ճաղերի ետեւում հայտնվեց 60 հազար մարդ: Նորիկները դիմադրություն չեն ցուցաբերում: Ոստիկանները հարձակվում էն ցուցարարների վրա եւ մահակներով ծեծում էին: Ցույցի ոչ մի մասնակից ձեռք չեր բարձրացնում, թեկուզ ինքնապաշտպանության նպատակով: Ցույցերից մեկի ժամանակ, ավելի քան 300 ցուցարարների, որոնք վնասվել էին, տեղափոխեցին հիվանդանոց: Բրիտանացիները հնդիկներին ծեծում էին մահակներով եւ հրացանների խզակոթերով: Չնայած այդ ամենին, հնդիկները շարժումը չկարողացան կանգնեցնել եւ հնդիկներն էլ զիջելու նտադրություն չունեին: Այդ իրադարձությունը վերածվեց բրիտանական վարչակարգի մեջ խայտառակության:

Ոչ բռնության վերջնական նպատակը հանդիսանում է բռնացող էկոնոմիկայի եւ սոցիալական կառույցների վերացումը: Բռնությունը, իր հերթին, կառուցվածքային է, քանի որ այն ներկայացված է տնտեսական շահագործման ու քաղաքական ստիպողականության հնստիհուցնալիզմի ձեւերով:

Գանդիի փիլիսոփայությամբ քառսի եւ տիրապետման ցանկությանը ուղեկցում է սիրո պարտությունը: Ավերումներն ու ցավը կանխելու համար, մյուսներին սիրով պետք է օգնել դաստիարակման ու զարգացման գործում: Չէ, որ ճշմարտությանն հասմելու միջոցը մարդու նկատմամբ ցուցաբերած սերն է ու ներողամտությունը:

Ոչ բռնությունը պայքարում է պատերազմի եւ շահագործման հնստիտուտների դեմ: Ոչ բռնությունը քաղաքական ուժերին ընձեռում է փոփոխվելու հնարավորություն: Առանց բռնության շարժումների նշանակալից խնդիրը սոցիալական ծրագրերի ու այլընտրանքային մոտեցումների միաժամանակյա զարգացումն է:

Հանրային ոչ բռնության տեխնիկան նախատեսում է երթեր, բրոշյուրների տարածում, նստակյաց գործողություններ, շրջափակումներ, հացադուլ, բոյկոտ, հրաժարում հարկի վճարումներից:

Առանց բռնության գործողությունների շարժիչը երկխոսությունն է, որի նպատակն է ցանկալի փոփոխություններ առաջացնել հակառակորդի մոտ: Առանց բռնության ապստամբությունը թուլացնում է հակառակորդների մարտական ոգին: Նա փորձում է ցուցաբերել սեր եւ օժանդակություն հակառակորդի նկատմամբ, եւ միաժամանակ բացառում է չարությունը, որը հակառակորդը օգտագործում է: Առանց բռնության փիլիսոփայության հիմնադիրը Մահաքա Գանդին է:

ԱՆՄԻԶԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆ

Անմիջական գործողությունը նախատեսում է անմիջական արձագանք հրատապ հարցերի առթիվ: Սովոր դեմ անմիջական գործողությունը նախատեսում է պարենամբերքով մարդկանց մատակարարում: Անօրեւաններին օգնելը իրականացվում է նրանց ապաստան տալով: Ուազմական ծախսերի աճի դադարեցումը արտահայտվում է եկամտահարկի վճառման հրաժարմանը: Անմիջական գործողությունը տարբերվում է բողոքի խորհրդանշական գործողությունից: Բողոքի խորհրդանշական գործողության օրինակ է, լորիրացումն է, որի նպատակն է փոխել կառավարության քաղաքականությունը: Անմիջական գործողության առավելությունը կայանում է նրանում, որ այն չի նապատեսում համագործակցություն իշխանության հետ, այն հավով, որ վերջինիս գործունեության առավել արդյունավետ դարձվի: Եթե իշխանությունը փորձում է կանգնեցնել այդ գործողությունը, ապա մենք դառնում են դրամատիկ իրադարձությունների վկան՝ եթե նա փորձում է անտեսել մեզ, ապա մենք գործում ենք մեր բանականության թելադրանքով: Անմիջական գործողությունը ինաստ ունի, եթե այն որոշակի արդյունքի է հանգեցնում: Գործնականում ամենաարդյունավետը անմիջական եւ խորհրդանշական գործողությունների սինթեզն է:

Անմիջական գործողությունը սոցիալական փոփոխությունների իրականացման նախադրյալն է, թեպետ ոչ դրա անմիջական նպատակը: Անմիջական գործողության հիմնալի օրինակ է Մայր Թերեզային գործունեությունը: Նրա գործունեության նպատակը չեն եղել սոցիալական կամ քաղաքական փոփոխություններն այն երկրներում, որտեղ ուղեւորվում էր եւ գործում: Նրա հոգատարության միակ առարկան կարիքի մեջ գտնվող մարդկանց համերաշխության եւ օգնության ցուցադրումն էր:

Մենք քննարկեցինք մարդու իրավունքների էռությունը, ընկալեցինք ժողովրդավարությունը որպես կառավարման համակարգ, առնչվեցինք մշակույթների փոխկապակցվածությանը եւ միմյանց նկատմամբ ընկալմանն, փորձեցինք հանդուրժողական գործողություններով հաղթահարել մշակութային տարբերությունները, ծանոթացանք Գանդիի առանց բռնության գաղափարներին: Այս քայլերից յուրաքանչյուրը կօգնի ավելի լավ հասկանալ ներողանտության էռությունը:

Ժողովրդավարական համակարգը ինքնին չի նախատեսում հանդուրժողական համակարգ: Դա կառավարման ձեւ է, որը հիմնված է այն արժեքների վրա, որոնք միջավայրի առավել հանդուրժողուկան լինելու ավելի մեծ հնարավորություն են ընձեռնում:

ԿՐՈՍԱԿԱՆ ՀԱՍԴՈՒՐԺՈՂԱԿԱՍՈՒԹՅՈՒՆ

«Ոչ ոք չպետք է ենթարկվի խտրականության սեփական կրոնի կամ հայացքների պատճառով ցանկացած պետության, հիմնարկության, առանձին անձանց կամ անձանց խմբի կողմից...»

Դատկանշական է, որ հանդուրժողականությունը սկզբում ունեցել է կրոնական ծանրաբեռնվածություն եւ հաստատվել է որպես միեւնույն երկրում տարբեր պաշտամունքների խաղաղ համագոյակցության սկզբունք: Դետագայում հանդուրժողականությունը դրեց բոլոր տեսակի ազատությունների հիմքերն եւ վերածվեց ժողովրդավարության տեսության բազիսային արժեքի:

Դամոզվածությունը սեփական կրոնի բացարիկության, մյուս կրոնների նկատմամբ դրա գերակայության մեջ յուրահատուկ է գրեթե բոլոր կրոնական համակարգերին: Ոմանգ գտնում են, որ այն շատ դժվար է հասցնել այն մարդկանց, ովքեր հանդիսանում էին այլ պաշտամունքի հետեւորդներ: Այս տեսակետը հենվում է այն նկատառումների վրա, ըստ որոնց կրոնի իր էռությունը մոլեռանդ է: Մի կողմից, այս հիմնադրությը զուրկ չէ իմաստից, քանզի այն ավելի շատ նախատեսում է անհատական անձնազիտություն: Մյուս կողմից, հիելառում կրոնը ոչ թե մոլեռանդություն առաջանի, այլ մարդկանց մոլի համբերության եւ փոխհասկացողության, քանզի այն հատվածներիք բաժանվածն ու սահմանափակը հակադրում է բացարձակ, երկնային արժեքներին: Սակայն, իրականում, հավատացյալ մարդը հաճախ իր պաշտամունքային հավատը պատկերացնում է որպես միակ բացարձակ ծշմարտություն եւ վրանով նվաստացնում կրոնական այլ ուղղությունների հետեւորդներին:

XVIIIդարի լուսավորչական ժամանակահատվածի ակնառուներկայացուցիչ Վոլհերի հայտնի ասացվածքում փաստորեն տրված է հանդուրժողականության դասական տեսությունը՝ «Ես համաձայն չեմ նրա հետ, ինչ որ ասում եք, սակայն պատրաստ եմ կյանքս զոհաբերել ձեր կարծիքի ներկայացման իրավունքի պաշտպանության համար»: Վոլտերը հետեւում էր Անգլիայում ընթացող իրադարձություններին, որտեղ XVII դարում կրոնական այլախոհության պայմաններում հասել էին քաղաքացիական խաղաղության եւ հաստատել ներողանտության ընդհանուր միջավայր:

Փաստորեն, ցանկացած նկատառում՝ կրոնական, քաղաքական կամ մշակութային, կարող է հանգեցնել աններողանտության, եթե լրիվությանք համոզված ենք այն գաղափարների ծշմարտության մեջ, որոնց հավատում ենք եւ այն կարծիքների սխալության մեջ, որոնց հետ համաձայն չենք: Քաղաքական ազատությունը նախատեսում է, որ մենք բավականին վստահում ենք մեր քաղաքական ընդդիմախոսներին, որպեսզի նրանց հնարավորությունը ընձեռնեն անցկացնել ընտրապարշավ եւ կազմեն նոր կառավարություն: Տնտեսական ազատությունը նախատեսում է ներողանտություն նրացակից տնտեսական շահերի նկատմամբ: Մրցակցությունը նպաստում է առավել համոնիկ հասարակության ձեւավորման ու ազդակ է հաղորդում անհատական եւ սոցիալական խնդերի նախաձեռնությանը: Դանդուրժողականությունը այն մարդկանց նկատմամբ, ովքեր մեզանից տարբերվում են իրենց հայացքներով ու սովորություններով, պահանջում է նրա ընկալում, որ ծշմարտությունը չի կարող լինելու պարզունակ, որ այն բազմակողմանի է եւ որ գոյություն ունեն տարբերվող նկատառումներ:

Կրոնական անհանդուրժողականությունը վերածում է կրոնական քսենոֆորիայի, նաեւ կրոնական դրոշմակերպերի ու նախատրամադրվածության գոյությանը եւ կրոնական փոքրանասնությունի իրավունքների խախտման:

Ժամանակակից այլախոհական աշխարհում մոնոմշակութային, մեկուսացված հասարակությունում ապրելը

իրատեսական չէ, քանզի մենք մշտապես առնչվում ենք մեր շուրջը գոյություն ունեցող տարբերակվող մշակույթների հետ: Կրոնական քսենոֆորիան, որը անվերապահորեն գոյություն ունի հոգեւոր կյանքում եւ պաշտամունքային է դարձել հասարակական տարրեր վիճակների մարդկանց կողմից կամ երեմն էլ, ողջ կազմակերպության կողմից, հաճախ չի վերահսկվում իշխանության եւ կրոնական ղեկավարության կողմից: Մի պաշտամունքի հետեւվորդների ատելությունը մյուս պաշտամունքի հետեւորդների նկատմամբ, բավականին տարածված երեւույթ է: Թեպես հանդուրժողականության ժամանակակից չափորոշիչները չեն ողջունում նման աններողամտությունը:

Մյուս կողմից, բազմազգ, բազմակրոնական եւ մոլուխիմշակութային միջավայրը մարդկանց մոտ հաստատում է հանդուրժողականությունը եւ նպաստում նրանց միջեւ կոխմնկալմանը: Կրոնական եւ ազգային մշակույթների երկխոսությունը հաստատում է նույնականացման նոր մոդելը եւ ստիպում խորհել հետեւյալ հարցի շուրջը՝ «Ո՞վ եմ ես» եւ օժանդակում է մյուս ազգության կամ կրոնի, աշխարհի եւ մարդկության, առկա իրատեսության հետ մեր հարաբերությունների ընկալմանը:

ՎՐԱՍՏԱՆՆ ԵՎ ՀԱՆԴՈՒՇՈՂԱԿԱՆ ՄԻՋԱՎԱՅՐԸ

Վրաստանը պատմականորեն մոլուխիմշակութային, մոլուխիքնիկական եւ մոլուխիկրոնական երկիր է, որը հայտնի էր իր հանդուրժողական տրամադրվածությամբ: Թեպետ, նրա պատմությունը հիշում է ինչպես հանդուրժողականության, այնպես էլ անհանդուրժողականության մի շարք դրսեւորումներ:

Դավիթ Շինարարի ժամանակ Վրաստանի պետության կազմում, անմիջականորեն վրաց հողից հետ միասին մտնում էին ոչ վրացական երկրներն (Յայաստան, Շիրվան...) եւ վրաց ուղղափառ բնակչության հետ մահմեդական, հրեական եւ հայգրիգորյանական բնակչությունը: Միացված Յայաստանից-Շիրվանից բացի, ոչ վրաց, մահմեդական, հրեա կամ հայ բնակչությունը շատ էին Վրաստանի քաղաքներում (առանձնապես Թբիլիսիում): Այդ հանգամանքը այն ժամանակ էլ բարձրացրեց այլ ազգությունների կամ տարբերվող դավանանքների հավատացյալ ժողովուրդների նկատմամբ վերաբերմունքի հարցը եւ Վրաստանի քագավորական պալատը մշակեց հանրային ներողամտության կուրս: Այդ կուրսի հիմանալի դրսեւորումն էին այն արտոնությունները, որոնք Դավիթը շնորհեց ք. Թբիլիսիի մահմեդականներին եւ այն մեջ հոգատարությունը, որը նա ցուցաբերում էր հայերի կամ մահմեդականների նկատմամբ: Մյուս կողմից, XVIII դարի սկզբներին, 1715 թվականին Արեւամտյան Եվլոպա կատարած ուղեւորությունից վերադարձած վրաց մեջ գորող եւ հասարակական գործիչ Սուլիսաննարա Օրբելիանին Սվետիցիսովելիի բակում նորութից քաշեցին կարոլիկական դավանանքի պատճառով:

Ինչպիսի՞ն է իրավիճակը ներկա դրությամբ Վրաստանում կրոնական հանդուրժողականության տեսանկյունից: Վրաստանը շարունակում է մնալ բազմակրոն երկիր *:

№	Կրոնական դավանանք	Քանակությունը	%
1	Յայկական Առեքալական եկեղեցի	200 000	5,0
2	Մահմեդականներ	400 000	10,0
3	Կաթոլիկներ	50 000	1,25
4	Եղոյիներ	30 000	0,75
5	Եհովայի վկաներ	15 000	0,38
6	Յուղայականներ	10 000	0,25
7	Բապտիստներ	6 000	0,15
8	Յիսունականներ	5 000	0,13

* Տեղեկատվությունը պատրաստվել է Նուգար Պապուաշվիլու կողմից

9	Մալականներ	2 000	0,05
10	Դուխոբորներ	1 500	0,04
11	Փրկության բանակ	800	0,02
12	Լյութերականներ	700	0,02
13	Առաքելական նոր եկեղեցի	700	0,02
14	Բահայիստներ	500	0,013
15	Յոթերորդ օրվա աղմբենտիստներ	400	0,01
16	Կրիշնայականներ	200	0,01
17	Մյուս խմբերը	200	0,01

XX դարի վերջերին Վրաստանում դավանանքների միջեւ երկխոսության տեսանկյունից, իրավիճակը, բացահայտողեն վատքարացավ: Տեղ գտան կրոնական փոքրամասնությունների (առանձնապես «Եհովայի վկանների», բապտիստների եւ մյուսների) հալածանքներ, նսենացումներ եւ որպես թշնամի ծանաչումը, խորականությունը նրանց կրոնական համոզմունքներից ելնելով: Դու օրինակնէ, եկեղեցուց պաշտոնապես վտարված անձի, Բախլ Սկալավիշվիլու ռեակցիոն գործունեությունը Եհովայի վկանների դեմ, որին գաղափարապես պաշտպանում էին խորհրդարանական Գուրամ Շարաձեն («Իմ Վրաստան» շարժման լիդերը): Այդ առումով ուշադրության արժանի է նաև Խվլիտա գյուղի (Ախալցիին շրջան) կաթոլիկական եկեղեցու պատմությունը: 1292 թվականին Խվլիտա գյուղում կաթոլիկների կողմից կառուցվեց «Սուրբ Խաչի» եկեղեցին: Դա այն ժամանակների համար կաթոլիկական երկրորդ եկեղեցին էր Վրաստանում՝ Թթվիլսիում 1240 թվականին կառուցած կաթոլիկական եկեղեցուց հետո: «Սուրբ Խաչի» եկեղեցին հնուց ի վեր հանդիսանում էր կաթոլիկական միսիոներների կենտրոն: Եկեղեցում այսօր էլ կա ֆրանսիացի կաթոլիկ միսիոների շիրիմը: Չնայած եկեղեցու պատկանելությունը ապացուցված է այս եւ բազում այլ փաստերով, 1991 թվականին եկեղեցին զբաղեցրին ուղղափառները: Առաջն թվականին գյուղի կաթոլիկները պայմանագրի կնքեցին ուղղափառ քահանայի հետ, որ մինչեւ վրաց կաթոլիկ քահանայի գալը, եկեղեցին զիջում են ուղղափառներին: 1999 թվականին գյուղ Եկավ վրաց հոգեւորական Հայր Զուրաբը, սակայն պայմանագրը չկատարվեց: 1999 թվականին ուղղափառ քահանա, Հայր Իոանը հնքնակամորեն փոխեց եկեղեցու կահավորումը, իսկ 2004 թվականի ամռանը Հայր Իոանեն որոշեց զանգակատան շինարարության համար քանդել պարիսապը: Այդ աշխատանքների ժամանակ բացվեցին հանգուցյաների ոսկորները: Հավատացյալների խնդրանքով Ախալցիին եպիսկոպոսը հրամայեց դադարեցնել աշխատանքները: Ուղղափառ քահանա Հայր Իոանեն, եկեղեցին վերակարգավորելու պատրիարքով, այն ցենենտով սվարեց, որով լրիվությամբ ծածկեց գրանցումներն ու դրանով որոշակիորեն «գողարկեց» եկեղեցու ծագումը: Բնակչությունը կրկին շարունակում է պայքարը եկեղեցին վերադարձնելու համար:

Ցավոք, Վրաստանի իշխանությունը մի շարք դեպքերում համապատասխանաբար չի արձագանքում կրոնական փոքրամասնությունների իրավունքների փացահայտ ոտնահարմանը: 2003 թվականին, «Վարդերի հեղափոխությունից» հետո հույս ծագեց, որ ժողովրդավարական իիմունքներով կիրականացվի պետության կազմավորումը: Չէ որ հանդուրժողականությունը ժողովրդավարական պետության գլխավոր առաջնայնությունն է:

*օնցուրմացուած մռմթագեծայլուա նշցօթա՛ ձածյամցուուս մոյշ

ԳԼՈՒԽ IV

ՈՒՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Մենք արդեն քննարկել ենք հանդուրժողականության իմաստը: Դրա բովանդակությունը նախորդ գլխում, հնարավորին սահմաններում ուսումնասիրեցինք: Քննարկեցինք նաև այն հարցերը, որոնք ուղղակի կամ անուղղակի առնչվում են ներողամսության հետ: Քիմա մեր առաջ նոր խնդիր է դրված՝ յուրացնել եւ մշակել այն ունակությունները, որոնց զարգացումը հնարավորություն կը նեռանի գործել հանդուրժողական եւ հակադրվել անհանդուրժողականությանը:

Մենք կծանօթանանք վարքի այնպիսի ունակությունների հետ, ինչպիսիք են հաղորդակցությունը, երկխոսությունն ու ունկնդրումը, հակամարտության մեմեջմենտը, գործողություններն առանց բռնության, խաղաղության շինարարությունը, քննադատական հեռանկարի մշակումը, համագործակցությունը, էնպարիկ վարքը:

ՅԱԿԱՍԱՐՏՈՒԹՅԱՎԱՆ ԷՌՈՒԹՅՈՒՆՆ ԵՎ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄԸ

Հակամարտության դիմացիկայում, կողմերի միջև հարաբերությունների եւ իրավիճակի յուրահատկությունների մեջ խորանալու համար, անհրաժեշտ է վերլուծել անմիջականորեն հակամարտությունը: Դա կը նեռանի գործողությունների արդյունավետ ծրագրման եւ սկզբնական գործողությունը սկսելու հնարավորությունը: Դա հնարավոր է, մի կողմից, իրականացվի հակամարտության մարդակերտիվերլուծությունը տարբեր դիրքորոշումներից եւ մյուս կողմից, իրականացվի հակամարտության հետ առնչվող արտաքին գործոնների հետազոտությունը:

Հակամարտության վերլուծությունը անհրաժեշտ է, որպեսզի.

- խորանանք ընթացիք իրադարձությունների մեջ, պարզենք հակամարտության պատմությունը եւ դրա առաջացման պատճառները,
- պարզենք հակամարտության մեջ ներգրավված բոլոր խնդերը եւ ոչ միայն նրանց, որոնց համարուն ենք հիմնական մասնակիցներ,
- պարզենք հակամարտության մեջ ներգրավված յուրաքանչյուր խնդիր կարծիքն ու նրանց փոխկապակցվածությունը,
- սահմանենք այն գործոններն ու միտումները, որոնք դրված են հակամարտության հիմքուն,
- դասեր քաղենք (սովորենք) ինչպես հաջողություններից, այնպես էլ անհաջողություններից:

Հակամարտության վերլուծությունը միանշանակ գործողություն չէ: Այն զարգացմանն ենթակա մշտական գործնթաց է, որը փոփոխվող հանգամանքներին հարմարվելու հնարավորություն է տալիս:

ՅԱԿԱՍԱՐՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐՆ ԵՎ ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐԸ

Հակամարտությունների դասակարգումն ու բնորոշումը իրականացվում է տարբեր չափորոշիչներով: Հակամարտությունները հնարավոր է խմբավորել ելեկտրականարտությանը մասնակից սուբյեկտներից, դրա բովանդակությունից, ինտենսիվությունից, աղբյուրներից, ձեւերից եւ ընթացքից, կարգավորման ուղիներից եւ այլն:

Հակամարտությունները, ըստ մասնակից սուբյեկտների, բաժանվում են.

- անհատների միջև հակամարտության,
- հակամարտության փոքր խնդերի միջև,

- կազմակերպչական հակամարտության,
- հակամարտության սոցիալական մեծ խմբերի միջեւ:

Հակամարտությունը սոցիալական մեծ խմբերի միջեւ, ըստ բովանդակության, կարելի է բաժանել.

- էքնոհակամարտության,
- քաղաքական հակամարտության,
- կրոնական հակամարտության,
- միջմշակութային հակամարտության,
- սոցիալական հիմնախնդրային հակամարտության:

Տետողության եւ ինտենսիվության տեսակետից բաժանվում են.

- սառեցված հակամարտության,
- ձգձգվող հակամարտության,

Դիմակայության փուլում մի տեսակի հակամարտությունը կարող է վերածվել երկրորդ տեսակի հակամարտության: Օրինակ, քաղաքական հակամարտությունը կարող է ընդունել էքնոհակամարտության տեսք, անհատների միջեւ հակամարտությունը վերածի խմբային հակամարտության եւ հակառակը:

Հակամարտությունների վերլուծության եւ կառավարման համար անհրաժեշտ է իմանալ այն պատճառները, որոնք դրվել են դիմակայության հիմքում: Ցանկացած տեսակի հակամարտությանը բնորոշ են մեկ կամ մի քանի շարժառիթներ (օրինակ, կրոնական հակամարտությունները ծագում են տարբերվող դավանանքի նկատմամբ անհարգալից եւ այն բացառող վերաբերմունքից): Ելնելով նրանից, թե ինչ է դրված դիմակայության հիմքում, իրականացվում է հակամարտության դասակարգումը, ելնելով դրա ծագման պատճառներից:

Հակամարտություններ անհատների միջեւ եւ դրանց ծագման պատճառները.

Անհատների միջեւ հակամարտությունների դասակարգումը հնարավոր է.

- Ելնելով դրա ծագման աղբյուրներից,
- Ելնելով ոլորտներից (գործնական, ընտանեկան, կենցաղային),
- Ելնելով նշանակությունից (կոնստրուկտիվ, հակակոնստրուկտիվ):

Սովորաբար հակամարտությունը ուղեկցվում է ինպես կոնստրուկտիվ, այնպես էլ հակակոնստրուկտիվ ազդեցություններով: Խոսքը վերաբերում է նրան, թե որն է գերակայում:

Անհատների միջեւ հակամարտության կոնստրուկտիվ նշանակությունը արտահայտվում է նրանով, որ կողմերը իրար եւ ստեղծված իրավիճակը շատ ավելի լավ են ճանաչում, ինչը նպաստում է նրանց հարաբերությունների կարգավորմանը:

Անհատների միջեւ հակամարտության մեջ ներգրավված է առնվազն երկու կողմը: Հակամարտությունը սկսվում է ինչոր միջադեպից, որը ընթանում է կոնկրետ իրավիճակում: Դիմակայության աղբյուրը պարզելու համար անհրաժեշտ է կողմերի գործողությունների, դիրքորոշումների եւ հոգեբանական յուրահատկությունների վերլուծություն: Անհատների միջեւ հակամարտության շարժիչ ուժերը բաժանվում են ռեսուլսների եւ արժեքների: Դրանից ելնելով, անհատների միջեւ հակամարտությունները բաժանվում են ռեսուլսային եւ արժեքային հակամարտությունների:

Ռեսուլսային հակամարտությունները առնչվում են այն հնարավորությունների բաժանմանը, որոնք սահմանում են մարդու կենսունակությունը (նյութական հնարավորությունները, տարածքը, ժամանակը եւ այլն):

Արժեքնային հակամարտությունները ընթանում են փոխացառող մշակութային դրոշմակերպերի,

տարբերվող դավանանքի, գնահատումների, անկախության բազայի վրա: Հականարտության աղբյուրը տարբերվող արժեքների համակարգն է:

Գործնական կոնֆլիկտագետմերը դիմակայության վերլուծության ժամանակ հաճախ օգտագործում են կոնֆլիկտագետ Լինկոլնի կողմից առաջադրված կատիգորիզացիան (փոքր տարբերությամբ): Առանձնացնում են հականարտության ծագման հիմն տեսակի պատճառները.

- տեղեկատվական,
- շահերի,
- հարաբերությունների,
- արժեքների,
- կառուցվածքային:

1. Տեղեկատվական այդ պատճառով ծագած դիմակայությունները հաճախ են հանդիպում լրագրողների եւ հարցման ենթարկվածների միջև: Հարցազրույցը վերցնելուց հետո տպագրված հոդվածում հանդիպում են անստուգություններ, որոնք ել դառնում ան դիմակայության պատճառ:

Հականարտության ծագման տեղեկատվական աղբյուր կարող է վերածվել.

- ոչ լրիվ եւ սխալ տեղեկատվությունը,
- բամբասանքը, նպատակամղված կամ ականա ապատեղեկատվությունը,
- վաղաժամ կամ ուշացած տեղեկատվությունը,
- փորձագետների, վկաների կամ տեղեկատվության աղբյուրի անհուսալիությունը,
- սխալ թարգմանությունն եւ լրատվամիջոցների կողմից տրված տեղեկատվությունը,
- տեղեկատվության համար օգտագործված լեզվի յուրովին մեկնաբանությունը,
- կողմերի կողմից այնպիսի տեղեկատվության հրապարակումը, որը համաձայնվեցված չէ:

 2. Հականարտության ծագման շահերի աղբյուրը կարող է լինել ցանկացած նյութական կամ ոչ նյութական շահը (փողը, տարածքը, ճանաչումը եւ այլն):
 3. Հականարտության ծագման հարաբերությունների աղբյուր ընկալվում է կողմերի միջև բացասական վերաբերմունքը:

Դիմակայություն առաջացնող հարաբերությունների գործոնների համար նշանակություն ունեն.

 - կողմերի անհամատեղությունը արժեքների ընկալման, վարքի, նպատակների հարցում,
 - տարբերությունը կրթության հարցում, կարգավիճակում,
 - կողմերի հարաբերությունների պատմությունը, նախկին դիմակայություններից մնացած հետքերը,
 - այն խմբի արժեքները, որոնց պատկանում են կողմերը:

 4. Հականարտության ծագման արժեքների աղբյուրներն են այն տարբերակվող սկզբունքները, որոնց կողմերը ընդունում են: Արժեքների գործեններում հաճախ դրված են կրոնական եւ էթնոհականարտությունների հիմքերը:

Արժեքները, իրենց նշանակությամբ, միմյանցից տարբերվում են:

Բաժանվում են:

- դավանանքի եւ վարքի անհատական համակարգերի (առաջնայնություններ, գերակայություններ),
 - խնձային ավանդույթների, արժեքների, նորմերի,
 - կրոնական, մշակութային, տարածաշրջանային եւ քաղաքական արժեքների,
 - դավանանքի ավանդական համակարգերի եւ դրա հետ կապված սպասելիքների (ճիշտ եւ սխալ, արդարացի եւ անարդարացի պատկերացումների եւ այլն):
5. Դիմակայության կառուցվածքային աղբյուրներն են այն, ինչ օբյեկտիվորեն գոյություն ունեն, որոնք մեր ցանկությանը ենթակա չեն եւ դժվարությամբ են փոխվում կամ ընդհանրապես, չեն փոխվում: Դրանք են.
- իշխանությունը, կառավարման համակարգը,
 - քաղաքական կուսակցություններն ու ուղղությունները,
 - սոցիալական նորմերը,
 - աշխարհագրական դիրքը, ժամանակը, կարգավիճակը, դերերը:

Վերոշյալ դասակարգումը թույլ է տալիս ընկալելու ոչ միայն հակամարտության պատճառները, այլև փոքրիշատե հաջողությամբ կառավարել դրանք, կատարել առաջին քայլերը դրանց կարգավորման ուղղությամբ:

Իրական կյանքում հազվադեպ են հանդիպում մի աղբյուրից ծագած հակամարտությունները:: Միաժամանակ գոյություն ունեն հակամարտության մի քանի պատճառներ, սակայն մեծ մասի բաժանումը, բայց եւայնպես, հնարավոր է:

Բացի անհատների միջեւ հակամարտության, ելնելով մասնակից կողմերից, տարբերվում են կազմակերպչական տեսակի հակամարտությունները:

Չնայած նրան, որ, ինչպես նշեցինք, հակամարտությունը կարող է կատարել նաև կոնստրուկտիվ դեր, դրա հետեւանքները շատ ավելի առնչվում են բացասական զգացմունքների հետ: Այդ զգացմունքները, հաճախ արգելվում են հարուցում իրատեսական ելքի որոնումներում եւ նպաստում են թշնամու կերպարի ձեւավորմանը: Սակայն, բոլոր դեպքերում, դիմակայություններ պատահում են բոլոր կազմակերպություններում եւ դրանց կառավարում անհրաժեշտություն է: Առանձին կոնֆլիկտագետների կարծիքով, կազմակերպությունում հակամարտությունների առկայությունը յուրովին դրա զարգացման ցուցանիշներն են:

Ըստ բաղադրության, կազմակերպչական հակամարտությունները բաժանվում են երեք կատիգորիաների.

- անհատանհատ (հակամարտություն անհատների միջեւ),
- խումբխումբ (հակամարտություն խմբերի միջեւ),
- անհատխումբ

Կազմակերպչական հակամարտությունները, բացի բաղադրությունից, միմյանցից տարբերվում են նաև դրանց ծագման աղբյուրներից ելնելով: Տարածված դասակարգումներից մեկով, այդ տեսակի դիմակայության ամենատարածված պատճառներն են.

- կառուցվածքային հակամարտությունները,
- նորամուժական (ինովացիոն) հակամարտությունները,
- դիրքորոշումային հակամարտությունները (նշանակության հակամարտությունները).

- իրավական հակամարտությունները,
- մրցակցություն ռեսուլունների համար,
- դինամիկ հակամարտությունները (խմբային դինամիկա):

Նորամուծական (ինովացիոն) հակամարտությունները կազմակերպությունում ընթանում են նորույթների ներերման ժամանակ: Կարող է փոխվել կազմակերպության կառուցվածքը, ծագեն նոր նպատակներ, վերաբաժնվեն լիազորությունները եւ այլն: Ցանկացած փոփոխություն առնչվում է նորույթի ներերման հետ եւ փորձիշատե առնչվում է աշխատակիցների շահերի հետ, իսկ դա հաճախ դառնում է դիմակայության աղբյուր: Նորամուծական հակամարտությունը դնում է այն անհարմարավետության հիմքերը, որոնք ստեղծվում են նորույթի հետ մարդու առնչման գործընթացում: Կայուն իրավիճակը (ստատուաքվո) փոխվում է «քառոսվով»: Մինչեւ մարդու կարողանում է հարմարվել նոր իրավիճակին, շոշապատը նրա համար դառնում է թշնամական: Նման իրավիճակում, բնականաբար, զայրույթը դյուրությամբ փոխանցվում է, նմանների առկայության դեպքում, այդ նորամուծության հեղինակի կամ հեղինակների խմբի վրա:

Դիրքորոշումային հակամարտությունները, այլ կերպ կոչվում են նաև նշանակությունների հակամարտություններ, հիմնված են առավելության զգացումի վրա: Նման դեպքերում հակամարտության պատճառը այն բանի ճանաչումն է, թե ով է «առավել կարեւոր»: Նման հակամարտությունների ժամանակ հաճախ տեղի է ունենում սեփական ուժերի գերազանահատումն եւ մյուսի ուժերի թեկագնահատումը:

Դիրքորոշումային հակամարտություններին մոտ են այսպես կոչված իրավական հակամարտությունները: Դրանց հիմքում դրված են տարբերակվող մոտեցումները նրա նկատմամբ, թե ով ինչ բաժին է ներդրել ընդհանուր գործում: Եթե դիրքորոշումային հակամարտությունները ամփոփված են խմբի կամ անհատի խորհրդանշական գնահատման «ով է ավելի կարեւոր»ի մեջ, ապա իրավական հակամարտության հիմքը հաճախ կազմում է նյութական վարձատրության բաժանումը: Աշխատանքային շարժառիթի տեսություններից մեկի համաձայն, անհատի կողմից վարձատրությունը հանգեցնում է արդարացի կամ անդարացի ընկալման, անհատի կողմից ծախսած ջանքերի եւ դրա դիմաց ստացած արդյունքների (Վարձատրության) համեմատությունը մյուսի համապատասխան ցուցանիշների հետ: Նման իրավիճակներում, հաճախակին եւ միակողմնակիությունը, իսկ դա դառնում է իրավական հակամարտության պատճառ:

Կազմակերպություններում հաճախակի են հակամարտությունները, որոնց պատճառը ռեսուլսների բաժանումն է: Հակամարտության իրավիճակ է ստեղծվում այն ժամանակ, երբ բաժանման ենթակա ռեսուլսները սահմանափակ են: Հակամարտությունների պատճառ մեծ մասամբ դառնում է տեխնիկան, որը բոլորին չի բավարարում: Գտնում են, որ ռեսուլսների համար դիմակայությունը դրանատիկ բնույթ է ընդունում նույնականացման մեխանիզմի պատճառով: Մարդը նույնացվում է իր ծառայական պարտականությունների հետ: Անհաջողությունը որպես անձնական պարտությունն է ընկալվում նույնիսկ այն ժամանակ, երբ առկա ռեսուլսները բավարար չեն: Ուսուլսների համար դիմակայությունը հիմնախնդիրներ է առաջացնում դեկավարության համար: Նա պետք է առանձնացնի առաջնայնություններն ու պատասխանատվությունն էլ ինքն է ստանձնում:

Կազմակերպություններում առկա հակամարտությունների մյուս տեսակը դիմակի հակամարտությունն է: Հակամարտությունը հաճախ ընթանում է նոր, նորերս կազմավորվող կազմակերպությունում: Ցանկացած խումբ ձեւավորման ընթացքում անցնում է որոշակի փուլեր: Այդ քիում առաջնության համար պայքարի ու խմբի կազմավորման փուլը: Խմբի դիմամիկայի ուսումնասիրության ժամանակ պարզվեց, որ խումբը ամենից դյուրությամբ կազմավորում է այն ժամանակ, երբ այն ունենում է ընդհանուր թշնամի: Եթե նման ոչոք խմբից դուրս չկա, ապա խումբը իր ներսում ընտրում է «քավության նոխազի» եւ նրան է վերագրում բոլոր անհաջողությունները:

Հակամարտությունները մյուս տեսակը, որը քննարկելու ենք, սոցիալական մեծ խմբերի միջեւ հակամարտությունն է: Սոցիալական մեծ խմբերում անհատներին գրանցվում են նրա խմբի նույն «ընորոշիչները» եւ նա վեր է ածվում հակամարտության մասնակից: Դրա մասնավոր օրինակ կարող է ծառայել պայքարը «յուրայինների» կողմից:

Վերջին տարիներին կուտակած էնպիրիկ նյութերը գիտնականներին թույլ են տալիս ձեւավորել այսպես կոչված վերամիավորման տեսություններ, որոնք միանշանակ ունիվերսալություն ձեռք կբերեն ինչպես

Եթողակամարտությունների ծագման պատճառների, այդպես էլ դրանց դիմանիկայի ուսուցման ժամանակ:

Առանձնանում են մի քանի տեսություններ: Այդ ամենին միավորում է մեկ սկզբունքը՝ դրանք հիմնված են հակամարտությունների ծագման շարժառիթների վրա:

Տեսությունները բաժանվում են երկու խմբերի՝ տնտեսական եւ մշակութային այլախոհության տեսությունների, ելնելով նրանից, թե հակամարտությունների ծագման հարցում որ գործոններին ենք տալիս գերակայությունը:

Անվանումներից էլ պարզ է, որ առաջին կարգի տեսություններում որպես հակամարտության աղբյուր նկատի են առնվում քաղաքական եւ տնտեսական գործոնները: Երկրորդ կարգի տեսություններում որոշչող էրնիկական տարրեր խմբերում արժեքներն են, հավատք, հայացքները, լեզուն եկ այն ամենը, ինչն համարվում է մշակութային առանձնահատկություն:

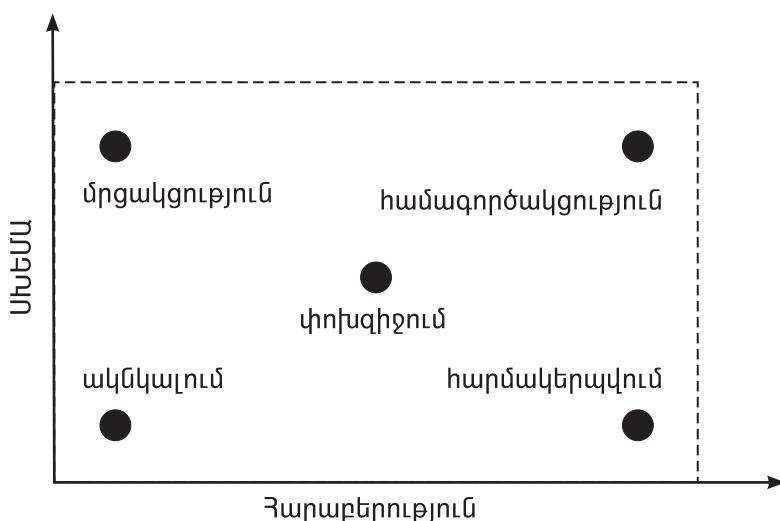
Վերջին ժամանակներս լայն ժողովրդականություն են վայելում այսպես կոչված հոգեվերլուծական տեսությունները, որտեղ շեշտը դրվում է անգիտակցված հոգեկան գործոնների վրա:

Կոնֆլիկտագետ Զ. Բարտոնը իր աշխատության մեջ փաստորեն հանրագումարում է վերոնշյալ երեք տեսությունները (տնտեսական, մշակութային այլախոհության եւ հոգեբանական հոգեվերլուծության տեսությունը) եւ առանձնացնում է զիվնած դիմակայության երեք հիմնական աղբյուրները:

- ինստիտուցիոն (քաղաքականություն, տնտեսություն),
- մարդկային (հոգեվերլուծություն, թշնամու կերպար),
- մշակութային (արժեքներ, հայացքներ, լեզու, կրոն):

հարկ է նշել նաև այն, որ բաժանման հարցում էական նշանակություն ունեն ոչ այնքան պարամետրերի բաղադրությունը (հաճախ համակարտության ընթացքում բոլոր աղբյուրները համընկնում են), որքան այն, թե այս երեք աղբյուրներից որն է սույն հակամարտությունում առաջնային:

Հակամարտության կառավարմանտրանսֆորմացման եւ վերլուծություն որ մոդելն էլ դիտենք, մեզանից յուրաքանչյուրը իրական կյանքում օգտագործում է հակամարտության կարգավորման տարրերվող ուղին: Որոշակի իրավիճակներում, երբ մեր գործողությունները չեն հանգեցնում ցանկալի արդյունքների, մենք փորձում ենք փոխել մեր գործողությունների ռազմավարությունը: Կոնֆլիկտալոգիայում եւ հոգեբանությունում դրոշմակերպերը տարրեր դասակարգում ունեն եւ կանխագծում են ուղղությունները: Լայնորեն տարածվածներից մեկը թունախ եւ թիւմենի դասակարգումն է, որտեղ առանձնացված են հինգ հիմնական ռազմավարությունները. 1. ակնկալում, 2. մրցակցություն (մրցում), 3. հարմակերպվում, 4. փոխազդում, 5. հանագործակցություն:

Տվյալ ռազմավարությունները առանձնացված են ելնելով սեփական նպատակներին հասնելու եւ ուրիշի շահերը հաշվի առնելու փոխհամակերպման հիմնավորումից: Յ առանցքը նշանակում է սեփական շահերի վրա կողմնորոշված որակը: Խ առանցքը նշանակում է ուրիշի շահերը հաշվի առնելու որակը:

Այլ կերպ կարելի է ասել, որ Յ առանցքը նշանակում է մարդու կողմնորոշումը գործի, նպատակի ուղղությամբ, իսկ Խ առանցքը նրա կողմնորոշումը ուրիշ մարդկանց հետ հարաբերությունների ուղղությամբ:

Ցուրաքանչյուր ռազմավարություն ունի իր ուժեղ եւ թույլ կողմերը: Դրանցից ոչ մեկը ունիվերսալ չէ:

1. Սկզբում կա զրոյական կետը, որտեղ կողմերից ոչ մեկի շահերը բավարարված չեն: Այլ խոսքերով, գործ չի կատարվում եւ հարաբերությունները չեն կարգավորվում: Այդ կետը համապատասխանում է իրավիճակից ակնկալման ռազմավարությանը: Այդ ռազմավարությունը նկատի է առնում այն, որ անհատը անտեսում է հակամարտության իրավիճակը, ոչ մի միջոցների չի դիմում դրա կարգավորման կամ փոփոխման համար:

Դարձ է նշել, որ առանձին դեպքերում հենց նման ռազմավարությունն է օպտիմալը, լավագույնը: Դա վերաբերում է այն իրավիճակներին, որոնք մեզ համար մեծ նշանակություն չունեն եւ չարժեն նրան, որ դրանց վրա ժամանակ եւ էներգիա կամ նյութական ռեսուրսներ ծախսվեն:

Առանձին իրավիճակներում ակնկալմումը կարող է հանգեցնել հակամարտության սրման, քանզի հիմնախնդիրը չի կարգավորվում եւ հակամարտության մասնակիցների շահերը մնում են չբավարարված: Ակնհայտ է, որ նման ակնկալումը չի կարող համարվել արդյունավետ եւ համապատասխան: Եթե հիմնախնդիրը լուրջ է, ապա ակնկալմանք, առավել եւս մշտական ակնկալմանք, այն հնարավոր չէ կարգավորել եւ, ելնելով դրանից, այս ռազմավարությունը նման իրավիճակներում պետք է համարել անհամապատասխան:

2. Ուղղահայաց առանցքը նշանակում է միտում սեփական շահերի բավարարության ուղղությամբ եւ գործընկերոջ շահերի անտեսում: Առանցքի ամենաբարձր կետը համապատասխանում է սեփական շահերի առավելագույն բավարարման միտում եւ մյուս կողմի շահերի լրիվ անտեսում: Դա կոչվում է մրցույթի կամ մրցակցության ռազմավարություն: Այն կարելի է անվանել նաև գործնական կողմնորոշում: Մրցակցությունը թույլ է տալիս արաջ հասնել արդյունքին, այն ազդակ է հաղորդում զարգացմանը, առաջընթացին: Պատահում են իրավիճակներ, որտեղ մրցակցությունը ամենահարմար, երբեմն էլ, միակ ռազմավարությունն է: Առաջին հերթին դա վերաբերում է սպորտին, աշխատաքի կամ բարձրագույն հաստատությունում ընդունվելության մրցույթին եւ այլն:

Սակայն, քանի որ մրցակցության ռազմավարությունը նախատեսում է սեփական նպատակների իրականացում ի հաշի ուրիշի շահերի, ապա այդ ռազմավարությունը շատ թեացումներ ունի: Նախ, որ մրցակցությունը պահանջում է ողջ ուժերի լարում եւ, բացի այդ, մրցակցությունը միշտ խախտում է մարդկանց միջեւ եղած հարաբերությունները: Դա ուժի ուղղությամբ կողմնորոշված ռազմավարություն է, սակայն ուժերի հարաբերությունը կարող է փոխվել եւ այդ ժամանակ նա, ով նախկինում պարտվողի վիճակում էր, կփորձի «խորտակել» նախկին հաղորդին: Սակայն մարդիկ, ովքեր ունեն ուժի առավելություն, որին օրենք, ավելորդ կարգով գերազնահատում են սեփական հնարավորություններն եւ բավարար չափով արագ չեն արձագանքում հակառակորդի դիրքերի ուժեղացմանը: Դանախ մացդիկ մրցակցության ռազմավարությունը վարում են բացարձակապես առանց մտածելու, ավտոմատորեն, որպես անցանկալի ազդեցության զգայական արձագանք կամ այն պատճառով, որ չեն պատկերացնում, որ հնարավոր է կիրառել այլ ռազմավարություն:

Եթե մարդկանց հետ չունեն միանշանակ հարաբերություններ, ապա խելամիտ չէ նրանց շահերի անտեսումը: Կնոֆիկտուղիայում ընդունված է, որ որքան տեւական հարաբերություններ են հաստատված մասնակիցների, կողմերի միջեւ, (ընտանիք, ընդհանուր գործ, սահմանային կամ հարեւան տարածք), ապա այդպան նշանակալից են նրանց հարաբերությունների պահպանումը, որոնք չպետք է դառնան րոպեական շահույթի զոհ:

3. Դորիգոնական առանցքը, Խը, որը ուղղված է ընդդիմախօսի շահերի նախատեսման կողմը, ցուցադրում է համակերպման ռազմավարությունը: Որքան կետը հեռու է տեղակայված այդ առանցքի վրա, այնքան ավելի է ցույց տալիս այն մարդու ուղղվածության վրա, որ սեփական

շահերի հաշվին բավարարի ուրիշի նպատակները: Բարձրագույն կետը համապատասխանում է մյուս կողմի պահանջների առաջ լրիվ անձնատվություն:

Մյուս ռազմավարությունների նման, սույն ռազմավարությունն էլ ունի իր դրական եւ բացասական կողմերը:

Զիջումը կարող է նշանակել, որ հակամարտության մեջ գտնվող մարդու համար սեփական շահերից առավել արժելավոր է երկրորդ մարդու հետ հարաբերությունը: Նման ռազմավորությունը արդարացված կլինի հենց այն իրավիճակում, եթե նպատակը այնքան էլ նշանակալից չէ, իսկ հարաբերությունը, ընդհակառակը, մեծ նշանակություն ունի: Նման իրավիճակները հաճախակի են, օրինակ, ընտանիքում, որտեղ ընտանիքի անդամների միջեւ հարաբերությունների պահպաննան համար արժե հրաժարվել մանր նպատակներից:

Զիջումը նաև կարող է լինել կանխամտածված ռազմավարություն ընդիմախոսին բարյացակամության ցուցադրման նպատակով, որպեսզի նրան դրանով օրինակ ցուցաբերվի: Հաճախ պատահում է, որ զիջումը ներկայացնում է լարված իրավիճակ եւ վեր է ածվում բեկումնային պահի իրավիճակի բարելավնան ուղղությամբ:

Երբեմն մենք զիջում ենք, որ ընդունենք ընդիմախոսի արդարացիությունը:

Եթե ուժերի հարաբերակցությունը մեր օգտին չէ, ապա անձնատվությունը կարող է լավագույն ելք հանդիսանալ:

Սակայն զիջումը, համակերպումը կարող է բացասական ծառայություն մատուցել: Ընդիմախոսը այն կարող է ընկալել որպես թուլության նշան եւ ուժեղացների պահանջներն ու ճնշումը: Մենք կարող ենք փորձել, որ հակադիր կողմից սպասենք փոխադարձ զիջումներ: Ի վերջո, եթե զիջում ենք, մենք նպատակին չենք հասնում եւ չենք բավարարում սեփական շահերին:

4. Առանցքների միջեւ տարածքում, կենտրոնում, փոխզիջումների տեղն է: Իդիալական փոխզիջում կարող է համարվել հակամարտության երկու կողմերի շահերի կիսով չափ բավարարումը:

Փոխզիջման գործողության ամենատարածված ձեւը առեւտուրն է՝ վաճառողը ասում է ինչոր գին, ասենք 100 լարի, իսկ գնորդը ցանկանում է ծախսել ընդամենը 80 լարի: Ի վերջո համաձայնվում են 90ի վրա, երկուսն էլ, համապատասխանաբար զիջում են 10ական լարի:

Երբեմն փոխզիջումը հիմնախնդրի խաղաղ լուծման միակ ու լավագույն տարրերակն է լինում: Հակամարտության յուրաքանչյուր կողմը վերցնում է այն բաժինը, ինչն իրեն ձեռնտու է, պայքարը շարունակելու փոխարեն, որտեղ, հնարավոր է, կորցնի ամեն ինչ:

Սակայն փոխզիջումը երբեմն ժամանակավոր ելք է դառնում, քանզի կողմերից եւ ոչ մեկի շահերը մինչեւ վերջ բավարարված չեն եւ, ուստի, հակամարտության հիմքերը պահպանվել են: Սակայն եթե փոխզիջումը անհավասար է, կամ կողմերից մեկը ավելի է զիջում, ապա հակամարտության նորովի սրման հնարավորությունը շատ ավելի է մեծանում:

Ինչպես հայտնի է, կիպոս կղզու վրա, որտեղ ապրում են հույներ եւ թուրքեր, զիված հակամարտություն ծագեց: Քանի որ կղզու վրա որպես կիպրոսցիներ ապրում են հույներ, այնպես էլ կիպրոսցի թուրքեր, ապա հակամարտությանը միջամտեցին Հունաստանն ու Թուրքիան: Երկու կողմերն էլ տարածքային հավակնություններ ունեն: Հակամարտության մեջ ներգրավվեց նաև միջազգային հանրությունը եւ մասնակիցների միջեւ ներբերեցին չեզոք ուժեր: Կողին բաժանվեց երկու մասի: Քա ընդհարումներ տեղի չեն ունենում, սակայն լարվածությունը, հակամարտության հիմքերը, մնացել են եւ քանի որ փոխզիջման նման որոշումը ոչ մի կողմին ձեռնտու չէ, ուստի անհրաժեշտ է նրանց միջեւ մշտապես պահել միջազգային ուժեր, ինչը, բնականաբար, կապված է մեծ ծախսերի հետ: Հակառակ դեպքում, նորովի ապակայունացումը գրեթե անխուսափելի է:

5. Վերջում, հակամարտության գործողության եւս մեկ իրավիճակը ներկայացվում է այն կետով, որը X եւ Y կոորդինատների հետ բարձր ցուցանիշ ունի: Դա համագործակցության ռազմավարությունն է: Այն աչքի է ընկնում սեփական եւ, միաժամանակ, գործընկերոջ շահերի առավելագույն

բավարարման նպատակամդվածությանք: Մարդիկ հաճախ նման տարբերակը համարում են ցանկալի, սակայն տվյալ, կոնկրետ իրավիճակում անհրականալի: Սակայն շատ դեպքերում իրավիճակի փակուղային դրույթունը թվացող է լինում, քանզի երկու կողմերը ներկայացնում են պահանջներ, որոնք փոխբացառող են եւ չեն որոնում սեփական շահերի բավարարման այլ տարբերակներ: Ի տարբերություն մյուս ռազմավարությունների, օրինակ, փոխզիջման եւ մոցակցության, համագործակցության համար անհրաժեշտ է անցնել ավելի խոր մակարդակի, որի ընթացքում կարող է ծագել շահերի համադրություն: Կան խնդիրներ, որոնք լուծելի են, եթե երկու կողմերը մնան չափավորության շրջանակներում եւ դյուրությանք իրագործվում են երրորդ հարության վրա տեղափոխելիս:

Համագործակցությունը գերադասելի է նրանով, որ դրա միջոցով իհմնախնդիրը կարգավորվում է հուսալի հիմունքներով: Այս միակ ռազմավարությունն է հակամարտության իրավիճակում, որը ցանկալի նպատակին հասնելու եւ, միաժամանակ, երկրորդ կողմի հետ հարաբերությունները չփացնելու հնարավորություն է ընձեռնում:

Առաջին հայացքից, մինյանց փոխբացառող շահերի առավել անկեղծ քննարկման ժամանակ, դրանք պարզվում են լրիվությամբ համատեղելի: Հակամարտության բոլոր կողմերի շահերի բավարարման միտունը հանգեցնում է նրան, որ իհմքը, որի վրա ծագեց այդ հակամարտությունը, վերանում է, իսկ ետհակամարտային բարդությունների ծագման հնարավորությունը դառնում է նվազագույն:

Հաճախ պատահում է, որ մարդիկ անհրաժեշտ չեն համարում ժամանակ վատնել համագործակցության վրա եւ գերադասում են իհմնախնդիրը կարգավորել բռնությամբ: Սակայն, հետագայում նման գործողությունների արդյունքների հարթահարման համար նրանք ստիպված են լինում շատ ավելի ժամանակ, էներգիա, նյարդներ եւ փող ծախսել (օրինակ, դատական հետաքրնություններին):

Մյուս կողմից, համագործակցությունը միշտ չէ, որ հնարավոր է լինում: Դրա համար անհրաժեշտ է իհմնախնդիր կարգավորման միասնական երկկողմ ցանկություն, բոլոր կողմերի շահերի նախատեսում: Միակողմանի համագործակցությունը հանգեցնում է պարտության, այն վնասաբեր է:

Թվարկած ռազմավարություններից ոչ մեկը չի հանդիսանում ունիվերսալ կամ կիրառելի բոլոր դեպքերում եւ ոչ էլ միանշանակորեն «լավ» են կամ «վատը»: Դրանցից յուրաքանչյուրը կարող է հիանալի արդյունքի հանգեցնել ելնելով հակամարտության վերացման եւ զարգացման կոնկրետ պայմաններից: Սակայն, համագործակցության ռազմավարությունը բոլորից շատ է համապատասխանում մարդկանց միջեւ կոնստրուկտիվ ու երկարաժամկետ համագործակցության ժամանակակից պատկերացումներին:

Երբ հակամարտությունում ընտրում ենք գործողության ռազմավարությունը, նպատակահարմար է, կոնկրետ բոլոր դեպքերում ելնենք նրանց, թե որքանով նշանակալից է, մի կողմից, արդյունքին հասնելը, իսկ մյուս կողմից, ընդդիմախոսի հետ լավ հարաբերությունների պահպանումը: Եթե դրանցից ոչ մեկը չի ներկայացնում մեծ արժեք, ապա օպտիմալ կլիներ ակնկալումը: Եթե արդյունքը սկզբունքորեն նշանակալից է, իսկ հարաբերությունները՝ ոչ նշանակալից, ապա նպատակահարմար է նրացկցության միջոցով հասնել մեր նպատակին: Եթե հարաբերությունները առավել նշանակալից են, ապա գերադասելի է զիջել, իսկ եթե թե գործը եւ թե հարաբերությունները միանման նշանակալից են, հավանաբար, արժե ժամանակ տալ եւ ուժեր չինայենք համագործակցության հասնելու համար:

Մարդն, ով ուժեր չի խնայի գործողության տարրեր ձեւերի (ռազմավարությունների) օգտագործման համար, երբեմն խստությամբ, երբեմն էլ՝ մեղմությամբ, արժանանում է հարգանքի եւ նրա հետ հաշիվ են նստում:

Գոյությունունի դասակարգում, որը նկարագրում է գործողությունները հակամարտության իրավիճակներում, որպես 1. ագրեսիվ, 2. պասիվ, կամ 3. ասերտային (խիստ): Ագրեսիվ գործողության ժամանակ մարդը ուրիշին հաշվի չի արնում եւ իր նպատակին հասնում է ուրիշի հաշվին, պաշտպանում է սեփական իրավունքները՝ անտեսելով ուրիշինը: Պասիվ դիրքորոշման ժամանակ մարդը ուրիշի «խաթրի համար» զիջում է իր շահերը, պաշտպանում է ուրիշի իրավունքները՝ անտեսելով սեփականը: Ասերտային գործողության ժամանակ, որը հեղինակի կարծիքով, միակ գործողությունն է, որը կարելի է կոչել հաստացած մնարդու գործողություն, որի ժամանակ մարդը սեփական իրավունքները պաշտպանում է չխախտելով ուրիշի իրավունքները: Ագրեսիվ եւ պասիվ գործողությունները ընկալվում են որպես ինֆանտիկ (մանկական, չհասունացած):

Այս դասակարգումը չի հակադրվում հինգ չափումների սանդղակին: Ընդհակառակը, լրացնում է այն: Այն կարող ենք ընկալել որպես դրա հոգեբանական համարժեքը: Այսպես, ակնկալումն ու զիջումը՝ պասիվ ռազմավարություն է, մրցակցությունը՝ ագրեսիվ, փոխզիջումը՝ միջակա, իսկ համագործակցությունը՝ ասերտային:

Մարդկանց մեծամասնությունը հակամարտությունների իրավիճակում հինգ ռազմավարություններից հիմնականում ընտրում է այն ռազմավարությունը, որն իր համար առավել ընդունելի է:

Սուբյեկտիվ իրականություն: Յուրաքանչյուր մարդ ունի իր սուբյեկտիվ, բացարիկ ներքին աշխարհը: Օբյեկտիվորեն գոյություն ունեցող միեւնույն երեւութիւն տարրեր մարդիկ, եւնելով իրենց սուբյեկտիվ իրականությունից, ընկալում են տարրեր ձեւերով: Մենք հաճախ կարծում ենք, որ կոնկրետ երեւույթը ուրիշների մոտ է նույն զգացմունքն է առաջացնում, ինչպես մեզ մոտ, սակայն փաստորեն, զգացմունքներ են առաջացնում ոչ թե երեւույթները որպես այդպիսին, այլեւ այն իմաստը, որը մենք դնում ենք դրա մեջ:

Երբ մենք ուրիշին խնդրում ենք փոխել իր սուբյեկտիվ իրականությունը, փաստորեն դա նշանակում է, որ փորձում ենք նրան ստիպել իրաժարվելու իր փորձից: Գուցե՞՞ գերադասելի է, որ ուրիշներից չպահանջենք, որ իրենց զգացմունքները նմանեցնեն մեր զգացմունքներին: Դնարավոր է, նա այլ տեսանկյունից է դիտում իմնախնդիրը:

Հիմնախնդրի կարգավորումը սկսվում է այն ժամանակ, երբ մենք պատրաստ ենք հասկանալ ուրիշին եւ ընդունել նրա սուբյեկտիվ աշխարհը: ճանաչումը չի նշանակում համաձայնեցում:

ՀԱՌՈՐԴԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆ

Ցանկացած իմնախնդրային կամ ոչ իմնախնդրային իրավիճակ հիմնվում է կողմերի միջեւ հաղորդակցության (հարաբերության) վրա:

Հաղորդակցությունը մարդկանց միջեւ տեղեկատվության փոխանակում է: Այդ ժամանակ մարդիկ միմյանց տեղեկացնում են ինչպես բովանդակությունը, այնպես էլ զգացմունքները: Այդ տեղեկատվությունը կարող է լինել ինչպես վերբալային (բառացի), այնպես էլ ոչ վերբալային (առանց բառերի):

Հիմնախնդրի կարգավորումը մեծապես կախված է նրանից, թե որքանով արդյունավետ է հաղորդակցությունը:

Խոսողը ունկնդիրներին փոխանցում է տեղեկատվությունը, այսինքն բովանդակությունն ու զգացմունքը, որը բեկալած է նրա անձնավորության մեջ: Այդ տեղեկատվությունը նա փոխանցում է ինչպես վերբալային, այնպես էլ ոչ վերբալային տեսքով: Ունկնդիրը տեղեկատվությունը ընդունում է զգացողական համապատասխան օրգանների միջոցով: Ստացված տեղեկատվությունը բեկվում է ունկնդիրի անձնավորության մեջ: Որիեն օրենք, խոսողի կողմից տրված եւ ունկնդիրի կողմից ընդունած տեղեկատվությունը նույնական է:

Արդյունավետ հաղորդակցության համար սկզբնական եւ վերջնական տեղեկատվության միջեւ պետք է լինի առավելագույն մոտիկություն:

Դրա համար ինչ պետք է արվի.

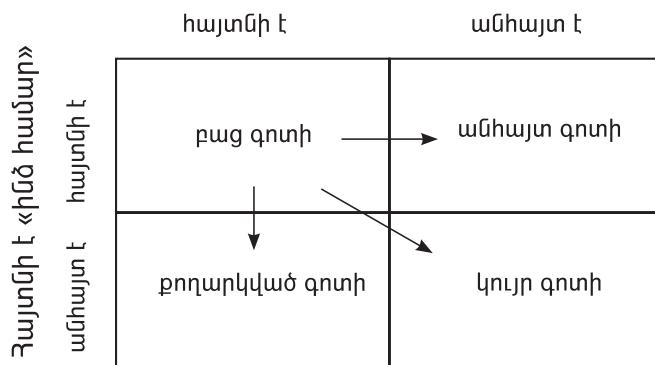
- խոսողը պետք է փորձի, որ իր կողմից տրվող տեղեկատվությունը լինի լավ ձեւակերպված, իմաստալից, հակիր,
- ունկնդիրը, ցանկալի է, առավելագույնս կողմնորոշված լինի դեպի խոսողը, որպեսզի համապատասխանաբար ընկալի տրված տեղեկատվությունը (ինչպես իմաստով, այնպես էլ զգացմունքներով): Այսինքն, արդյունավետ հաղորդակցության համար նշանակալից են ինչպես խոսողի, այնպես էլ ունկնդիրի դերերը:

Իրատեսական հաղորդակցության պարտադիր պայմանն է սեփական անձի եւ մյուս մարդու իրատեսական ընկալումը: Ըստ ամերիկյան հոգեբաններ Զո Լուֆտի եւ Շենրի Ինգհեմի, յուրաքանչյուր մարդ կարող է դիտարկվել որպես հետեւյալ չորս «գոտիների» միասնություն.

- «Բաց գոտի» տեղեկատվություն, որը հայտնի է ինչպես քեզ, այնպես էլ մյուսներին: Օրինակ, իմ հանրային ելույթի բովանդակությունը:
- «Քողարկված գոտի» տեղեկատվություն, որը հայտնի է ինձ, սակայն անհայտ ուրիշների համար: Օրինակ, թե ինչ զգացի ես լսարանի առաջ ելույթի ժամանակ:
- «Կույր գոտի» տեղեկատվություն, որը անհայտ է ինձ համար, սակայն հայտնի է ուրիշներին: Օրինակ, կանխագուշակումները, որոնք եղել են ելույթ ունենալու ժամանակ:
- «Անհայտ գոտի» տեղեկատվություն, որն անհայտ է ինչպես ինձ, այնպես էլ ուրիշների համար: Դա անհատների այն ասպեկտներն են, որոնք մենք, ճիշտ է, չենք ընկալում, սակայն որանք նշանակալիորեն սահմանում են մեր վարմունքը: Օրինակ, վաղ մանկության փորձը, ինչը արգելքներ հարուցեց ելույթ ունենալիս:

Արդյունավետ հաղորդակցության ժամանակ տեղի է ունենում բաց գոտու ընդլայնում՝ ի հաշիվ մյուս գոտիների:

Հայտնի է «ուրիշի համար»

ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏ ՈՒՆԿՆՈՐՈՒՄ

Մարդիկ հարաբերություններին ժամանակի մեջ մասը տրամադրում են ունկնդրումներին, իսկ հարաբերությանը (եթե հաշվի չառնենք քունը) մենք տրամադրում ենք մեր ժամանակի մոտավորապես 70%ը: Այսպիսով, ունկնդրումը զբաղեցնում է կյանքի մեծագույն մասը: Իետաքրքիր է, թե որքան ։ վ արդյունավետ ենք օգտագործում այդ ժամանակը, թե որքան ։ վ արդյունավետորեն ենք ունկնդրում: Պարզվեց, որ մենք «արդյունավետորեն» ունկնդրում ենք միայն 25%-ով: Ակնհայտ է, որ արդյունավետ ունկնդրման ունակությունը կրարելավի մեր հարաբերությունների որակը եւ կնպաստի աշխատանքում հաջողության հասնելուն:

Արդյունավետ ունկնդրամն ունակությունը հնարավորություն է տալիս լիցքաբաֆել լարված իրավիճակը, վերացնել խոսակցի ցնցումը եւ լարվածությունը: Եթե խոսողին հնարավորություն է տրվում մինչեւ վերջ ասելու իր կարծիքը կամ դիտողությունը եւ դուք կիրառում եք արդյունավետ ունկնդրության տեխնիկան, ապա զգալիորեն կրարելավվեն հարաբերությունները, ընդհանուր մթնոլորտը եւ, իետեւաբար, հակամարտության իրավիճակը կլիցքաբաֆի:

Արդյունավետ ունկնդրության ունակության բացակայության դեպքում, դրա զարգացումը հնարավոր է, թեպետ պահանջում է ժամանակ եւ համբերություն:

Կոնֆլիկտուղայում հայտնի են ունկնդրության տարբեր միջոցներ (անդրադարձված, վերաֆրազավորված եւ այլն): Դրանցից մեկը «ակտիվ ունկնդրությունը», օգտագործվում է բոլորից հաճախ եւ բավականին արդյունավետ է հակամարտության իրավիճակներում:

ԱԿՏԻՎ ՈՒՍԿՆԴՐՈՒՄ

Երբեւ ուշադրություն դարձրել եք, թե նարդիկ միմյանց ինչպես են լսում կռվի ժամանակ: Նրանք ընդդիմախոսից անհանգերությամբ սպասում են այն խոսքին, որն իրենց հակահարձակման անցնելու հնարավորություն կտա: Միաժամանակ, ընդդիմախոսի ասածից նա լսում է միայն այն, ինչն կօգնի սեփական դիրքերի ամրացմանը:

Ցավոք, մենք հաճախ փորձում ենք ստիպել մարդուն, որ նա զգա եւ ընդունի իենց այնպես, ինչպես մենք ցանկանում ենք: Իսկ ակտիվ ունկնդրման ժամանակ ունկնդիրը կողմնորոշված է դեպի խոսակցի զգացմունքներն ու մտքերը: Նա փորձում է հասկանալ խոսակցին: Պարտադիր չէ, որ նա համաձայնվի խոսակցին: ճանաչումը չի նշանակում համաձայնեցում: Ահա մի քանի խորհուրդներ այն մարդկանց համար, ովքեր ցանկանում են յուրացնել ակտիվ ունկնդրման տեխնիկան:

- Հանրագումարեք լսածը, պետք է հանգել սեփական եզրակացությունների:
- Հանրագումարնան ժամանակ նկատի ունեցեք ինչպես բովանդակությունը, այնպես էլ զգացմունքները:
- Փորձեց առավելագույնս ստույգությամբ ընդունել եւ հանրագումարել զգացմունքը:
- Խուսափեք ներածական արտահայտություններից՝ «Իմ կարծիքով...», «Եթե ես ծիշտ հասկացա...» եւ այլն:

ԷՄՊԱՏԻԱ

Էմպատիան հանդուրժողականության հիմնարար արժեքներից մեկն է: Միաժամանակ դա հանդիսանում է մարդու՝ ուրիշին կարեկցելու ունակությունը, նրա ննան եւ նրա հետ միասին զգալու կարողությունը: Էմպատիան սահմանում է մարդկային հարաբերություններն ու սոցիալական տրամադրվածությունները: Եթե ընտանիքում կամ սոցիալական որեւէ փոքր խնդրում էմպատիա գոյություն չունի, ապա դրա անդամների միջեւ պառակտումը շատ ավելի հեշտությամբ է սպասելի, քան այնտեղ, որտեղ գոյություն ունի էմպատիկ ընկալում: Որպես օրենք, էմպատիկ կապեր գոյություն ունեն նաեւ նորածինների մոտ:

Կարելի է հասնել էմպատիկ ընկալման, եթե սեփական անձը պատկերացնեք նրանց տեղում, ում ցանկանում եք հասկանալ կամ փորձում եք պարզել նրանց վարքը:

Քանի որ հանդուրժողականությունը նախատեսում է համերաշխության, ուրիշներին հարգելու, ալտրուիզմի, արժանապատվության զգացմունքների արտահայտման ունակության զարգացում, ակնհայտ է, որ էմպատիան պետք է դաշնա շինարարական այն աղյուսներից մեկը, որով կառուցվում է «հանդուրժողականության» տունը:

Էմպատիան, հոգեբանների կարծիքով, ձեռք բերովի հատկություն է: Դրա զարգացրումը կախված է սոցիալական տարրեր հանգամանքներից: Էմպատիկ ունակությունը զարգացնում է այն մարդն, ում համար կենսականորեն նշանակալից է այդ հատկությունների առկայությունը՝ ծնողը, ուսուցիչը, խնամակալը, հոգեբույժը, սոցիալական ծառայողը, բժիշկը: Մրանք այն դերերն են, որոնք ինքնին նախատեսում են էմիատիկ ունակությունների առկայություն, քանի որ առանց դրանց մարդն չի կարող այդ դերերում լինել արդյունավետ: Էմպատիան ավելի շատ առնչվում է խնամքի ու դաստիարակության հետ:

Էմպատիային բնորոշ նաեւ մշշիջնակության տարրերությունը: Գոյություն ունեն փոքրիշատե «էմպատիկ մշակույթներ» որտեղ լավ հարաբերությունները, մերձավորի հոգեկան աջակցությունը, ընկալումը ավելի մեծ նշանակություն ունի: Նման մշակույթները պատկանում են այսպես կոչված կոլեկտիվիստական մշակույթների թվին: Գրեթե բոլոր մշակույթներում հանդիպում ենք մերձավորի հետ սգի եւ ուրախության ժամանակ համամասնակցության տարրեր տեսակի ծիսակարգային եւ արարողակարգային գործողությունների, որոնք իրենցից ներկայացնում են էմպատիկ գործողությունների ցուցադրում: Թեպետ, դրանք կարող են ընդհանուր ոչինչ չունենալ իրական էմպատիկ ընկալման հետ:

Հանդուրժողականության տեսանկյունից, էմպատիայի ունակությունը նշանակալից է ինչպես հետաքրքրության, հասկանալ «ուրիշին» եւ քեզ դնել նրա տեղը, այնպես էլ ցանկության առումով,

նրան(նրանց ցույց տալ, որ կարող եք միանման զգալ, ցավել, ուրախանալ, տխրել, վախենալ եւ այլն:

Եմպատիկ մարդ գրեթե միշտ հանդուրժողական է, սակայն հանդուրժողականությունը պարտադիր չէ, որ հիմնված լինի եմպատիվիզմի վրա: Ես, հնարավոր է, չկարեկցեմ ուրիշի եւ չհամաձայնվեմ նրա հայացքների ու հավատի հետ, սակայն ընդունեմ նրա իրավունքներն: Թող լինի ինձանից տարբերվող, կճանաչեմ նրա մարդկային իրավունքները եւ օրենքը, որի առաջ բոլորը հավասար են:

ՔՆԱՊԱՏԱԿԱՆ ՄՏԱԾԵԼԱԿԵՐՊ

Քննադատական մտածելակերպը հանդուրժողականության ուսուցման նշանակալից ունակություններից մեկն է: Միջազգային փորձագետների խմբին խնդրեցին սահմանել քննադատական մտածելակերպ հասկացությունը: Նրանք, դատապաշտպանի օրինակով փորձեցին հաղորդել քննադատական մտածելակերպի հմաստը: Դատապաշտպանը դատավորին կայուն փաստարկներով ապացուցում է, որ իր պաշտպանյալը անմեղ է: Նա վեր է լուծում եւ որոշակիորեն գնահատականներ է տալիս հակառակ կողմի փաստարկներին: Ելենով դրանից, քննադատական մտածելակերպի նպատակն է հարցի առաջադրումը, նշանակության մեկնաբանությունը, իիմնախնդրի կարգավորումը: Գոյություն ունեն քննադատական մտածելակերպի տարբեր ձեւեր: Դատապաշտպանի մասնագիտության դեպքում, մենք կառանձնացնեինք կոնկրետ մտածելակերպը, սակայն գոյություն ունի քննադատական մտածելակերպ, որն ունի համագործակցության բնույթ եւ այն պետք է գոյություն ունենա խմբային աշխատանքի ժամանակ: Տվյալ դեպքում, մեզ համար հետաքրքիր է հենց այդ ձեւը: Քննադատական մտածելակերպը պենվում է վերլուծության, մեկնաբանության, գնահատման, եզրակացության եւ բացատրության վրա: Քննադատական մտածելակերպը նպատակամղված է ինքնաքննադատության կողմը: Գործընթացը պայմանավորված է առկա իրականությամբ, դրա էությամբ, բովանդակությամբ, վերլուծությամբ, մեթոդներով ու չափորոշիչներով: Այդ ամենի բանալին գտնվում է գիտելիքների ստացման մեջ: Սարդը կրթությամբ է յուրացնում դրա համար անհրաժեշտ ունակությունները: Քննադատական մտածելակերպի հեղինակները միմյանց հետ առնչում են ուսուցումը, քննադատական մտածելակերպն ու երկրների ապագան: «Այսօր ապագան պատկանում է այն հասարակությանը, որն ունակ կլինի կազմակերպել գիտելիքների հանձնումը: Երկրները, որոնք ձգտում են բարձր եկամուտների եւ լիարժեք զբաղվածության, պետք է գիտակցեն, որ անհրաժեշտ է քաղաքականության այնպիսի զարգացում եւ իրականացում, երբ գիտելիքների ստացման հնարավորություն բոլորը հավասարաչափ կունենան: Քննադատական մտածելակերպը գիտելիքների յուրացման գլխավոր գործիքն է»:

ԳԼՈՒԽ V

ԹՐԵՆԻՆԳԻ ՄՈՂՈՒԼԸ

Թրենինգին պատակնուրիշմարդկանց, բազմերանգմշակութենողին ընդհանուր մարդկանյին արժանիքների նկատմամբ բացությունն եւ դրանք լրիվությամբ ընկալելու ունակությունների զարգացումն է եւ բռնության հերքումը, անհամաձայնության եւ հակամարտության խաղաղ կարգավորման հնարավորությունների ու ունակությունների զարգացումը:

ԹՐԵՆԻՆԳԻ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

- Հանդուրժողականության իմաստի եւ նշանակության ընկալումը,
- Մասնակիցների համար հանդուրժողական վերաբերմունքի իրականացման կոնկրետ միջոցների ուսուցումը,
- Հանդուրժողականության իմաստի եւ դրսեւորման ընկալումն ու դրանց հակադիր դրոշմակերպերի պարզումը,
- Կրոնական հանդուրժողականության նշանակության ընկալումը:

ԹՐԵՆԻՆԳԻ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

1. Ծանոթացում.
 - Թրենինգի ծրագրի շնորհանդես.
 - Թրենինգի մասնակիցների ներկայացումը. Վարժություն. «հարցազրույց առաջին դեմքով»
 - Նմանությունն եւ տարբերությունն ըրենինցի մասնակիցների միջեւ. Վարժություն. «Դոմինո»
2. Հանդուրժողականության իմաստն ու նշանակությունը.
 - Թրենինգի ծրագրի շնորհանդես
 - Թրենինգի աշխատանքային տեղեկությունների մշակումը: Աշխատանք փոքր խմբերով, շնորհանդես, բանավեճ:
 - Հանդուրժողականության եւ ներողամտության արեալները. Վարժություն. «Հանդուրժողականության քարտեզը»,
 - Հանդուրժողական եւ անհանդուրժողական վարմունքի արդյունքները. Վարժություն. «Առևտսայդերները»:
3. Սուբյեկտիվ իրականությունը.
 - Սուբյեկտիվ իրականության իմաստը. Վարժություն. «Ազատա Քրիստի»
 - Սուբյեկտիվ իրականության ազդեցությունը վարքի վրա: Վարժություն. «Ֆիգուրները»
4. Աներողամտության բուրգը.
 - Անհանդուրժողականության հիմքերը
 - Խմբի առաջատարի շնորհանդեսը

5. Դրոշմակերպեր.

- Դրոշմակերպերի ազդեցությունը վարքի վրա. Ծարժություն «Ոչխարներն ու գայլերը»
- Դրոշմակերպերից ազատագրվելու ուղիների վարժություն. «Դրոշմակերպերի թնջուկը»
- Գենդերային դրոշմակերպեր
- Մշակույթ եւ դրոշմակերպեր. Վարժություն «Կուլտուրական բառարանը»
- Դրոշմակերպերի ազդեցությունն եւ դրանցից ազատագրվելու ուղիները (հանրագումարում). Աշխատանք փոքր խմբերով, շնորհանդես, բանավեճ.

6. Խտրականություն.

- «Մենք եւ նրանք». Խտրականության հիմքերը,
- Խտրականության դրսեւորումները. Խմբի առաջատարի շնորհանդեսը,
- Խտրականությամբ ծագած զգացմունքներն ու դրա արձագանքը. Վարժություն. «Օտարները»/«Անհավասար մեկնարկային պայմաններ»
- Վարժություն գենդերային խտրականության շուրջը,
- Ֆիլմի ցուցադրում, բանավեճ:

7. Հաղորդակցության նշանակությունը հանդուրժողական վերաբերմունքի իրականացման համար.

- Ունկնդրման նշանակությունը հանդուրժողական միջավայրի ստեղծման ժամանակ. Խմբի առաջատարի շնորհանդեսը,
- Վարժություն. արդյունավետ/էնպատիկ ունկնդրման եւ ունկնդրման մյուս ձեւերը. Աշխատանք փոքրիկ խմբով, բանավեճ,
- Հարցադրման տեխնիկան եւ հարցեղի տեսակները. Վարժություն. «Վերականգնիր կողցրած տեքստը»,
- Երկկողմ վերբալային հաղորդակցություն, արգելքներն ու դրանց հաղթահարման ուղիները,
- Գործընկերոց կողմն ուղղված հաղորդակցության նշանակությունը հանդուրժողական վարմունքի իրականացման համար: Խմբի առաջատարի շնորհանդեսը,
- Համոգիչ հաղորդակցություն. Վարժություն. «Համակարգիչը..,
- Գործընկերոց կողմն ուղղված հաղորդակցություն. Ծարժություն «Զբոսաշրջիկական բյուրոն»:

8. Բռնություն.

- Բռնության դրսեւորումները. Խմբի առաջատարի շնորհանդեսը,
- Ֆիզիկական բռնություն եւ դրա հաղթահարման ուղիները. Վարժություն. «Երազանքների երկիրը»,
- Կառուցվածքային եւ մշակութային բռնություն: Դեպքերի վերլուծությունը: Աշխատանք փոքր խմբերով,

9. Վարքի ռազմավարությունները անհանդուրժողականության տարբեր դրսեւորումների արտահայտման ժամանակ.

- Ուզմավարությունների իմաստն ու նշանակությունը: Խմբի առաջատարի շնորհանդեսը,
- Ուզմավարության տեսակներն ու դրանց համապատասխանությունը հանդուրժողական վարքի հետ. Վարժություն. «Կենդանիների աշխարհ»,

10. Կրոնական հանդուրժողականություն.

- Կրոնական դրոշմակերպերը. Վարժություն. «Վարողները»
- Կրոնական խորականությունը. Վարժություն. «Դրոշմակները»
- Գենդերն ու կրոնը. Վարժություն,
- Բռնություն կրոնական նշանով: Ղեպքերի վերլուծություն, Աշխատանք փոքր խմբով,
- Կրոնական հանդուրժողականության նշանակությունը քաղաքացիական հասարակության ձեւավորման համար. Աշխատանք փոքր խմբով:

11. Հանդուրժողականության սահմանները.

- Առասպելներ հանդուրժողականության մասին: Խմբի առաջատարի շնորհանդեսը, բանավեճ,
- Մարդկանց խմբերը. Խմբի առաջատարի շնորհանդեսը. Վարժություն:

12. Հանդուրժողականության կողեքսի մշակումը.

- Համատեղ աշխատանք հիմնախնդրի շուրջը:

13. Թրենինգի հանրագումարումը.

- Հանդուրժողականության խորհրդանշիչ ստեղծումը

ՄԱՐՁԻՉՆԵՐԻ ԹՐԵՆԻՆԳԻ ԾՐԱԳԻՐԸ

Թրենինգի տեւողությունը. Թրենինգը տեւում է 5 օր, օրական 6 ժամ, ընդամենը՝ 30 ժամ.

I օր

- Ծանոթություն (ծանոթության ձեւերն ու նշանակությունը),
- Խմբի նորմերը (վստահության եւ սովորական միջավայրի հիմնումը),
- Թրենինգի մեթոդ (թրենինգի պարզաբանումը, անցկացման ուղիներն ու միջոցները: Մարզիչների տեսակները),
- Վարժություն. «Սառուցի հալեցումը», դրա նշանակությունն ու տեսակները,
- Խմբի դինամիկան (խմբում ընթացիկ գործընթացները),
- Շնորհանդես,
- Շնորհանդեսի ոչ վերբալային կողմը (դեմքի լեզուն, տեսողական կոնտակտը եւ տեսողականության օգտագործումը),
- Շնորհանդեսի վերբալային կողմը (տեքստի կառուցվածքը, փաստարկները),
- Հրահանգների հանձնման արվեստը:

II օր

- Խմբի հետ աշխատանքի մեթոդները,
- Փոքրիկ խմբերով աշխատելու տեխնիկան,
- Խմբային բանավեճի վարումը (ֆասիլիտացիա)
- Ֆասիլիտատորի ունակությունները (վերաֆրազավորումը, հանրագումարումը եւ այլն),
- Հարցադրման տեխնիկան եւ տեսակները,
- Դերակատարումների խաղ (կազմումը, նշանակությունը, յուրահատկությունը, խաղի վերլուծությունը):

III օր

- Դեպերի վերլուծությունը (նշանակությունը, յուրահատկությունը, վերլուծությունը),
- Սիմուլացիա (արտահայտության պարզաբանումը, օգտագործման առանձնահատկությունը, վերլուծությունը),
- Թրենինգի ընթացքում յուրահատուկ մեթոդների օգտագործումը (հարցաքերթիկ, թեստավորում, եւ այլն),
- Հակադարձ կապերի ձեւերն ու նշանակությունը,
- Տեսաթրենինգի յուրահատկությունն ու օգտագործումը,

IV եւ V օր

- Խմբի անդամների կողմից սեփական ռազմավարության ծրագրի ձեւավորումը,
- Վարժությունը խումբը առաջնորդելու համար
- Ծրագրերի ցուցադրումն ու դրանց քննարկումը:

ԳԼՈՒԽ VI

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆԵՐ

Զեռնարկի սույն բաժնում տրված 24 վարժությունների օգնությամբ մասնակիցները էլ ավելի լավ կյուրացնեն նոր ունակություններն ու հետագայում դրանց գործնական օգտագործումը:

«Դոմինո»

Վարժություն տեւողությունը 35 րոպե:

Վարժության նպատակն է.

- Խմբային բացախոսության հիմնումը,
- «Սառույցի հալեցումը» (հաճախակի դեպքերում «սառույցը» առաջանում է առաջին դասին),
- Մասնակիչների ներգրավումը բաց բանավեճի մեջ, որ նրանք կարողանան ազատ խոսել իրենց մասին,
- Այն բանի ցուցադրումը, որ մասնակիցները ունեն միմյանցից ինչպես տարբերվող այնպես էլ ընդհանուրմիավորիչ հատկություններ:

Վարժությունների ընթացքը.

Մասնակիցներին հիշեցրեք «Դոմինոյի» կանոնները եւ առաջարկեք խաղի տարբերակվող կանոններ:

Խաղի կանոնները.

Առաջին խաղացողը (ցանկալի է, որ դա լինի խմբի առաջատարը) դուրս է գալիս սենյակի կենտրոն եւ ներկայացնում է իրեն բնորող երկու հատկությունները: Օրինակ, նա կարող է հայտարարել. «Մի կողմից, ես կրում եմ ակնոցներ, իսկ մյուս կողմից, սիրում եմ պաղպաղակ»: Մասնակիցն, որը նույնպես կրում է ակնոցներ եւ սիրում է պաղպաղակը, նոտենում է առաջին մասնակցին, ծեռքը սեղմում է եւ խնդին ներկայացնում իրեն բնորոշիչ հատկությունները (օրինակ, «մի կողմից սիրում եմ պաղպաղակ, մյուս կողմից, ես ունեմ շուն»): Հաջորդ մասնակիցը (ով սիրում է պաղպաղակ եւ սիրում է շներին), նոտենում է նախորդ մասնակցին, սեղմում է ծեռքն ու խմբին ներկայացնում իրեն բնորոշիչ նոր հատկությունները: Խաղը շարունակվում է այնքան, քանի դեռ յուրաքանչյուր մասնակից չի դառնում դոմինոյի հատվածը:

Խաղի կառուցվածքում թույլ են տրվում փոփոխություններ: Դա կարող է լինել շրջան կամ դրմինոյի կառուցվածքը: Նաեւ մասնակիցները կարող են բռնել միմյանց ծեռքերը, նստեն կամ պառկեն հատակին, եւ այլն:

Վարժության քննարկումը.

- Ի՞նչ էին զգում մասնակիցները, երբ սպասում էին, թե ով «կմիանա» իրենց:
- Փորձում էին, արդյո՞ք, մասնակիցները ներկայացնել բացահիկ եւ տարբերվող հատկություններ, թե նրանք ձգտում էին լինել «բացահիկ» իրավիճակում:
- Ի՞նչ խմացան մասնակցիները միմյանց մասին:
- Ի՞նչ էին զգում մասնակիցները խմբում իրենց նման հատկություններ ունեցող մարդկանց ի հայտ գալու ժամանակ:
- Ինչպես ընկալեցին խմբում նման տարբերակվող հատկություններով մարդկանց առկայությունը:

Տնային առաջադրանք վարժության մասնակցի համար.

Խորհեք, ինչո՞վ են տարբերվում միմյանցից եւ ընդհանուր ի՞նչ հատկություններ ունեն մասնակիցների ընտանիքների անդամները:

Հետաքրքիր մարդիկ.

Վարժության տեսողությունը 40 րոպե:

Վարժության նպատակն է.

- Մասնակիցների արտահայտման ունակության զարգացումը,
- Վերբալային հաղորդակցության զարգացումը,
- Դրոշմակերպերի շուրջ խոսակցություն սկսելը:

Վարժության համար անհրաժեշտ նյութերը.

- Վարժության համար անհրաժեշտ են քաղվածքներ թերթերից եւ ամսագրերից, որտեղ պատկերված են տարբեր ազգությունների, կրոնների կամ սոցիալական խավերի ներկայացուցիչների պատկերները:

Վարժության ընթացքը.

Յուրաքանչյուր մասնակից վերցնում է լուսանկարը: Մասնակիցները պետք է ուշադրությանը դիտեն լուսանկարը եւ փորձեն պատասխանել հետեւյալ հարցերին.

- Ո՞վ է պատկերված լուսանկարում,
- Այդ մարդու անունը,
- Տարիքը,
- Նրա ծագումը,
- Որտեղ է աշխատում,
- Ինչպես է ապրում, ինչ հիմնախնդիրներ ունի, ինչի մասին է մտածում եւ այլն:

Լավ կլիներ, եթե մասնակիցների թվում լինեին այնպիսինները, ում բաժին կը նկատին միեւնույն լուսանկարները: Այդ դեպքում, հնարավոր կլիներ նրանց կարծիքների համադրումը:

Յաջորդ փուլում, զույգերը միմյանց են ներկայացնում իրենց կարծիքները:

Վարժության քննարկումը.

- Որքանո՞վ էր բարդ կամ պարզ վարժությունը:
- Ի՞նչն էր «օգնում» մասնակցին իր կարծիքի ձեւավորման գործում:
- Մասնակիցների կարծիքով, որքանո՞վ է իրենց ներկայացրած համապատասխանում իրական իրավիճակին:
- Կարբերվում են, արդյո՞ք, զույգերի կարծիքները: Ինչո՞ւ:
- Յաճախ են, արդյո՞ք, դեպքերը, երբ մեզ մեզ դավաճանում է մարդու արտաքին հատկություններից թխած կարծիքը (ռասա, սեռ, հագուստը):
- Ի՞նչը կարող է օգնել նման «Ենթադրությունների հերքման© գործում:

Տնային առաջադրանք վարժության մասնակիցների համար.

Մասնակիցներին խնդրեք, որ նրանց ընտանիքի անդամները մյուսներին պատմեն իրենց երեմն հանդիպած «բացառիկ» նարդկանց մասին: Անցկացրեք «բացառիկ մասնագիտությունների ու հոբբիների» երեկո: Դրավիրեք խմբի անդամների ընտանիքների անդամներին, որոնք ունեն բացառիկ աշխատանք կամ հոբբի եւ ովքեր ցանկանում են խոսել իրենց մասին:

Ողջույններ.

Վարժության նպատակն է.

Իրավիճակի պարզաբանումը.

- Դրոշմակերպային վարքի ձեւերի հաստատումը,
- Զվարճանք,
- Ծանոթացումը տարբեր մշակույթներում գոյություն ունեցող ողջույնների ձեւերին:
- Խմբի հիմնումը,

Վարժության ընթացքը.

Մասնակիցները ստանում են տոմսակներ, որտեղ ներկայացված են տարբեր երկրների բնակիչների ողջույնների ավանդույթները: Օրինակ:

- Միացրեք ձեռքերը կրծքի բարձրությամբ (ինչպես աղոթելու ժամանակ) եւ խոնարվեք (ճապոնական ողջույն),
- Միմյանց քթերը կպցրեք (Նոր Զելանդիա),
- Սեղմեք միմյանց ձեռքը՝ պահպանելով որոշակի հեռավորություն (Մեծ Բրիտանիա)
- Փաթաթվեք եւ երեք անգամ համբուրեք միմյանց այտերը (Ռուսաստան),
- Ցույց տվեք լեզուն (Տիբեթ),
- Կանգնեք իրար մոտ եւ ակտիվորեն թափահարեք միմյանց ձեռքերը (Գերմանիա),
- Միմյանց ձեռքով ողջունեք:
- Փաթաթվեք եւ չորս անգամ համբուրեք միմյանց այտերը (Փարիզ):

Մասնակիցները ցրվում են սենյակով եւ միմյանց ողջունում են տոմսակում նշված ձեւերին համապատասխան:

Վարժության քննարկումը.

- Դուր եկավ, արդյո՞ք, խաղը:
- Փորձեք գտնել, թե ո՞ր երկրին է պատկանում ձեր ողջյունը:,
- Որքանո՞վ էր դժվար տվյալ ողջյունի «օգտագործումը»,
- Զեր կարծիքով, կային, արդյո՞ք, ողջյունի ծիծաղաշարժ տեսակներ,
- Ինչպիսի՞ն կլիներ այդ երկրների մարդկանց արձագանքը ձեր ողջունին,
- Զեր կյանում ի՞նչ դեր է կատարում ողջյունը:

Տնային առաջադրանք վարժության մասնակիցների համար.

Դիտողություն. Գտեք ողջույնի բացառիկ ձեւ ձեր խնդիր համար եւ այն օգտագործեք բոլոր դասերի ժամանակ:

Առևտսայդերները.

Վարժության տեսողությունը 45 րոպե.

Վարժության նկատակն է.

- Մասնակիցներին հասկացնել, թե ինչ է նշանակում լինել վտարվածի իրավիճակում եւ այն մարդկանց դերը, ովքեր նախաձեռնում են մյուս մարդկանց վտարումը:
- Ներբեգրեք խորականության թեման:
- Խորհեք անհամաձայնության իրավիճակից դուրս գալու ելքը:
- Խմբում զարգացրեք վերբալային եւ ոչ վերբալային ունակությունները,

Դիտողություն. Սույն վարժությունը պետք է օգտագործվի ձեր եւ խնդիրական առաջին փուլում: այն կարող է առաջացնել լարվածություն:

Վարժության ընթացքը.

Խնդիր երեք անդամներ թողնում են սենյակը, իսկ մյուս մասնակիցները կանչնում են շրջանով եւ ստեղծում կենդանի շղթա:

Սենյակից դուրս եկած մասնակիցներին տրվում է ցուցում, որ, երբ նրանք կվերադառնան սենյակ, պետք է փորձեն ներթափանցել շրջանի ներսը: Դրա համար նրանց տրվում է շարժվել շրջանի երկայնքով, դիմել շրջանում կանգնած ցանկացած մարդու եւ համոզեն, թե ինչու պետք է մտնեն շրջանի ներսը: Ոչ մի դեպքում չի բույլատրվում շրթան կտրել բռնությամբ: Մասնակիցները սենյակ են մտնում առանձինառանձին եւ յուրաքանչյուրին փորձի համար տրվում է 5 րոպե: Երբ հաջողվում է մունտք գործել շրջանի ներսը, ներս է մտնում հաջորդ մասնակիցը:

Իսկ շրջանում կանգնած խնդիր անդամներին տրվում է ցուցում, որ լսեն դուրս եկած մասնակիցներին եւ ելենով նրանից, թե ինչ փաստարկներ կրերեն նրանք, անձանք որոշեն կտրեն, արդյոք, օղակը եւ նրանց շրջան մտնելու հնարավորություն ընձեռեն:

Վարժության քննարկումը.

- Ինչպե՞ս էր վարվում խումբը, երբ առաջին մասնակիցը մուտք գործեց սենյակ,
- Ինչո՞ւ են մարդիկ փորձում արգելել իրենց շրջան «օտարների» մուտքը,
- Ի՞նչ էր զգում այն մասնակիցը, որը մնաց շրջանից դուրս,
- Ի՞նչ են զգում մասնակիցները, որոնք կանգնած են շրջանում (նշանակալից է պարզեք ոչ միայն բացասական ընկալումը, այլև բավականությունը, որը նրանք (հնարավոր է) զգացել են (օրինակ, միասնության զգացումը):
- Շրջանի մեջ մտնելու ի՞նչ միջոցներ են օգտագործում «առևտսայդերները»,
- Ո՞ր միջոցը իրեն արդարացրեց եւ ո՞րը՝ ոչ: Ինչո՞ւ:
- Ինչպե՞ս էր վարվում նախկին «առևտսայդերը» նրանից հետո, երբ նրան «ընդունեցին» շրջանի մեջ,

- Պատահում են, արդյո՞ք, առօրյա կյանքում նման իրավիճակներ:
- Պատմեք այնպիսի դեպքերի մասին, որոնք հանդիպել են անձանք ձեզ կամ տեղի են ունեցել ձեր ներկայությամբ: Սկսեք սովորական դեպքերից (օրինակ, խմբի նոր մասնակիցը...):
- Ի՞նչ եք կարծում այնպիսի իրավիճակի մասին, երբ, օրինակ, ողջ հասարակությունը շրջվում է որոշակի խմբից:

Դիտողություն Նշանակալից է, որ դուքս մնացած մասնակցին ընձեռեք զգալուհասկանալու հնարավորություն, որ նա իրեն կրկին զգա խմբի հատված:

Այժեր եւ գայլեր.

Վարժության տետողությունը 4050 րոպե.

Վարժության նկահատկն է.

- Հետազոտենք պատճառները, ըստ որի մարդկանց հավատ են ընծայում կամ չեն ընծայում:
- Հետազոտենք «վտարվածի» եւ խմբի միասնության զգացումը:
- Մշակենք վախի ու անվտանգության հարցերը:

Սա ուղղակի խաղ է, որը օգնում է մասնակիցների վստահության ուժեղացմանը, նաեւ, այս խաղը մասնակիցներին ընձեռում է իրենց տարրեր դերերում զգալու հնարավորություն:

Վարժության համար անհրաժեշտ նյութերը.

Վարժության համար անհրաժեշտ է այնքան թերթիկ, որքան մասնակից կա խմբում: Տարրեր թերթիկների վրա գրվելու է «այժիկ», «այծ» եւ «գայլ» բառերը:

Վարժության ընթացքը.

Մասնակիցներին խնդրեք, որ հանեն թերթիկներն ու դրանք իրաց ցույց չտան:

Մասնակիցներին հիշեցրեք «7 այժիկների» հեքիաթը եւ բացատրեք խաղի կանոնները: Սենյակի մի անկյունում, նեղ շրջանում, նստում են «այժիկները»: Դա տունն է: Մյուս մասնակիցները կանգնում են սեայակի դիմացի անկյունում, յուրաքանչյուրը առանձինառանձին մոտենում է «տանը» եւ փորձում է այժիկներին համոզել, որ ինքը այծն է: Այժիկների նպատակն է պարզել, արժե, արդյո՞ք, հավակնորդին ներս թողնել:

Եթե նրանք ներս կթողնեն գայլին, նա ուտում է այժիկներից մեկին (մի մասնակից խաղից դուքս է գալիս): Եթե դուքս են անում խկական այժին, ապա այժիկներից մեկը զոհվում է (քանի որ մայրը կաթ չի բերում):

Այժիկների նպատակը փրկվելն է: Այժերի ու գայրեի նպատակը տուն մտնելն է:

Վարժության քննարկումը.

- Ի՞նչ են զգում այժիկները:
- Ինչո՞վ ենք նրանք դեկավարվում որոշում ընդունելու ժամանակ:
- Ինչո՞ւ են նրանք ընդունում սխալ որոշում:
- Ստեղծվում է, արդյո՞ք, սխալ պատկերացում մարդկանց մասին:
- Ի՞նչ են զգում այժերը, երբ իրենց ընդունում են որպես գայլերի:
- Ինչպե՞ս են նրանք փորձում համոզել այժիկներին:

- Խմբից որեւէ բան պակասում է, արդյո՞ք, եթե ոչ մեկին ներս չթողնեն:
- Չաճելի է, արդյո՞ք, գայլի համար գայլ լինելը (ճանաչվի որպես գայլ):
- Չաճախ է պատահում, արդյո՞ք, որ անհատը դառնա «գայլ»՝ հակառակ իր ցանկության:

Զարմանալի մարդը

Վարժության տեւողությունը 1 ժամ.

Վարժության նպատակն է.

- Ընկալել այն զգացումը, որոնք ծագում են մարդկանց մեջ իրենց համար «օտար» եւ իրենցից տարբերվող մարդկանց հետ հանդիպելիս:
- Մասնակիցներցին ցույց տան նման մարդկանց հետ հանդիպման դրական կողմերը:
- Մասնակիցներին հնարավորություն ընձեռեն կապ հաստատել «օտար» եւ «տարբերվող» մարդկանց հետ տվյալ միջավայրում:

Վարժության ընթացքը.

Նստեցեք շրջանագծով եւ մասնակիցներին խնդրեք իիշել այն պահերը, երբ նրանք հանդիպել են «զարմանալի» մարդկանց փողոցում, կամ հասարակական այլ վայրում: Զգտեք, որ մասնակիցները հիշեն հասարակությունում ապրող տարբեր փոքրամասնությունների ներկայացուցիչներին (օրինակ, երեխաներին): Լավ կլինի, եթե մասնակիցները խմբին ներկայացնեն իրենց փորձը եւ հիշեն, թե նյոււները ինչպես են արձագանքելայդ «զարմանալի» մարդկանց առիթիվ: Մասնակիցներին խնդրեք, որ նրանք խմբին ներկայացնեն իրենց կարծիքները:

Մասնակիցներին խնդրեք, ներկայացնել այնպիսի պայմաններ, որոնք կունենան հակադիր հատկություններ: Լավ կլիներ, եթե մասնակիցները նկարեն «հորինված» մարդկանց, կամ թերթիկի վրա գրանցեն դրանց հատկությունները.

- Ինչպիսի՞նն է այդ մարդը:
- Ի՞նչ տեսք ունի:
- Քանի՞ տարեկան է:
- Ի՞նչո՞վ է զբաղված:
- Ի՞նչ է սիրում:
- Ի՞նչ չի սիրում:
- Ի՞նչ բնավորություն ունի:
- Ո՞ր ազգությանն է պատկանում:
- Ո՞ր կրոնն է դավանում:
- Ինչպե՞ս է անցկացնում ազատ ժամանակը:
- Որտե՞ղ է ապրում:
- Ի՞նչ ընտանիք ունի:
- Մի քանի կամ բոլոր մասնակիցները (դա կախված է խմբի մեծությունից) հետո ներկայացնում են իրենց «զարմանալի մարդկանց»:

Մասնակիցներին առաջադրեք լրացուցիչ հարցեր.

- Ձեր «զարմանալի մարդ» ինչո՞ւ է ձեզանից տարբերվում:
- Ինչպե՞ս եք նրան տեսնում:
- Ի՞նչ զգացմունքներ են առաջանում նրա հետ հանդիպելիս:

Վերջում մասնակիցներին խնդրեք գտնեն 3 ընդհանուր հատկություններ, որոնք նրանց կապում են իրենց «զարմանալի մարդկանց» հետ:

Վարժության քննարկումը.

- Ինչպե՞ս են մարդիկ արձագանքում այն անձանց առթիվ, որոնք իրենց նման չեն:
- Ինչո՞ւ:
- Ի՞նչ կպատահեր, եթե բոլոր մարդիկ լինեին միատեսակ:
- Մենք գտնում ենք, որ «զարմանալի» մարդիկ տարօրինակ են: Դետաքրքիր է, նրանք ինչպե՞ս են տեսնում մեզ:
- Մեզ ի՞նչ կարող է բերել «տարբերվող» եւ «զարմանալի» մարդկանց հետ հանդիպումը:

Տարբերակվող աշխարհը.

Վարժության տետողությունը 1:30 րոպե.

Վարժության նպատակն է.

- Գործնականում տարբերության եւ բազմերանգության առավելությունների ընկալում:
- Խմբում հաղորդակցության զարգացում:

Վարժության համար անհրաժեշտ նյութերը.

Վարժության համար անհրաժեշտ են տարբեր գույների մատիտներ կամ ֆլոմաստերներ ու նույն գույների փոքրիկ թերթիկներ (ստիկերներ): Նկատի ունեցեք, որ յուրաքանչյուր գույնից ունենաք մի քանի թերթիկ: Եթե թերթիկների գույների քանակությունը բավարար չէ, ապա թերթիկի վրա նկարեք որեւէ ֆիգուր (օրինակ, քառակուսի, շղան, եռանկյունի):

Վարժության ընթացքը.

Թերթիկները կպցըք մասնակիցների ճակատներին: Մասնակիցների համար գույնի ընտրությունը պետք է կատարվի հանպատրաստից:

Մասնակիցները, առանց աղմուկի, գույներով կամ թերթիկների վրա պատկերված ֆիգուրներով, կազմում են խմբեր: Յուրաքանչյուր խմբի հանձնեք թերթիկ եւ ֆլոմաստերներ՝ նրանց գույնին համապատասխան: Միաժամանակ, յուրաքանչյուր մասնակից ստանում է իր սեփական մատիտֆլոմաստերը, որը նա ուրիշին չի հանձնելու:

Վարժության առաջին փուլում պարտադիր է, որ ստեղծվի կոմկրետ մթնոլորտ, որոնց մասնակիցները «հարմարվելու են» հաջորդ փուլում: Դրա համար խմբում պետք է հնարեն իրենց «թիմի» անվանումը՝ գույնին համապատասխան: Լավ կլիներ, եթե թիմի մի մասը աշխատեր կարգախոսի վրա, քանի դեռ մյուս անդամները կնկարեն փողոցը: Դայտարարեք, որ այդ առաջադրանքը մրցանակային է, իսկ հաղթող թիմը կստանա պարզեւ: Մասնակիցներին հանձնեք որոշակի ժամանակ առաջադրանքի կատարման համար:

Որպես Ժյուրի կարող եք հրավիրել մանկավարժների կամ բարձր դասարանցիների: Նրանց հետ նախօրոք

պայմանավորվեք, որ թիմերին հնարավորություն ընձեռեն ներկայացնելու իրենց նկարները, անվանումն ու կարգախոսները: Ժյուրին գնահատում է թիմի ելույթը եւ յուրաքանչյուր թիմին հանձնում է ցածր միավորներ: Դուք հայտարարում եք, որ պարզեւը ոչ մի թիմ չի ստանում: Հետո մասնակիցներին հարցնում եք, թե ինչով էր պայմանավորված վատ արդյունքը: Երբ մասնակիցները կհանգեն այն եզրակացության, որ գլխավոր հիմնախնդիրը նկարների միագույնության մեջ է, դուք կհայտարարեք, որ բոլորին հանձնում եք լրացուցիչ ժամանակ: Հնարավոր է, որ դուք նրանց մոտեք միավորման եւ համագործակցության կողմը:

Երբ մասնակիցները կստեղծեն տարբեր գույների խմբեր, նրանց կրկին թերթիկներ բաժանեք, որ նրանք կարողանան պատկերել գունավոր քաղաք: Բոլոր մասնակիցներին խնդրեք, նկարի մեջ ներբերի իր բաժինը, անկախ նրանից, թե որքանով լավ է նա նկարում: Բոլորին բաժանեք փոքրիկ պարզեւներ (քաղցրավենիք), իսկ համատեղ նկարը փակցրեք դասասենյակում: Որոնեք այդ նկարի անվանումը:

Վարժության քննարկումը.

Բաժին 1.

- Դժվար էր, արդյո՞ք, ձեր «գույնի» մարդկանց որոնումը:
- Ի՞նչ էին օգում ամենաբազմամարդ խմբի անդամները:
- Ի՞նչ էին օգում մյուսները, «յուրայիններին» գտնելուց հետո:
- Ի՞նչ է օգում միայնակ մնացած մասնակիցը:
- Ի՞նչ են օգում մասնակիցների մյուս խմբերի նկատմամբ: ցանկանում էին, արդյո՞ք, լինել առաջինը եւ հաղթողը:
- Ի՞նչ զգացին, երբ բոլորը միանման ցածր միավորներ ստացան:
- Դժվար էր, արդյո՞ք, համատեղ նկարի պարտկերումը:
- Ինչպիսի՞նն էր համատեղ ուժերով պատկերված նկարը: Նախորդ նկարից լա՞վն է, թե՛ ոչ:

Բաժին 2.

- «Կարմիրների», «կանաչների» եւ «կապույտների» օրինակը ներկայացրեք առօրյա կյանքում:
- Տարբեր մարդիկ տարբերակվող օգուտ են բերում հասարակությանը: Բերեք օրինակներ ձեր դասարանից: Ի՞նչ դեր է կատարում դասարանում տարբերակվող աշակերտների առկայությունը դասարանի կյանքում:
- Զեր քաղաքում ապրում են տարբեր ազգություններ, կրոն եւ հետաքրքրություններ ունեցող մարդիկ: Բերեք օրինակներ, թե որքան հետաքրքիր է կյանքի քաղաքում այս բազմերանգության ֆոնի վրա:

Մշակութային բառարան.

Վարժության տեւողությունը 4060 րոպե:

Վարժության նկատակն է.

- Առանձնացնել հասկացությունները, որոնք առնչվում են համդուրժողականությանը:
- Առանձնացնել միեւնույն բառի արտահայտման տարբերակները տարբեր մարդկանց օրինակով:
- Հաղորդակցության գործընթացի բարելավումը խմբում:

Վարժության համար անհրաժեշտ նյութերը.

Վարժության համար անհրաժեշտ է հասկացությունների թվարկումը, յուրաքանչյուր խմբի համար՝ թերթիկներ եւ գրիչներ:

Վարժության ընթացքը.

Մասնակիցներին բաժանեք մի քանի խմբերի (34 մարդ): Յուրաքանչյուր խմբի հանձնեք թերթիկներ եւ գրիչներ: Հրավիրեք յուրաքանչյուր խմբի ներկայացուցչի եւ կամաց տեղեկացրեք «բառառաջադրանքը»:

Խմբի ներկայացուցիչը վերադառնում է խումբ եւ փորձում է բառը պատկերել թերթիկի վրա: Խմբի նպատակն է ընկալել, թե ինչ բառ է դա: Այն խումբը, որն առաջինը կգտնի բառը, կստանա ամենաբարձր միավորը: Երկրորդ փուլում, գործողությունը կրկնվում է եւ դուք կրկին «հրավիրում» եք խմբերի ներկայացուցիչներին:

Օգտագործվող բառերը կարող են լինել «ռասիզմ», «բարություն», «բռնագաղթվածներ», «հրավահավասարություն», «կովկասիներ», «ռուսներ» եւ այլն:

Խաղի ավարտից եւ միավորների հանրագումարումից հետո մասնակիցներին խնդրեք, միմյանց հետ համեմատեն միեւնույն բառի տարբեր պատկերացումները:

Վարժության քննարկումը.

- Դժվար էր, արյո՞ք, բառի գտնելը: Պատկերե՞լը:
- Ո՞ր բառն էր ամենա «պարզը» եւ ո՞րը՝ «բարդը»:
- Ինչո՞ւ են տարբեր մարդիկ միեւնույն բառը պատկերում տարբեր ձեւերով:
- Ի՞նչ է յուրացվում մարդկանց կողմից բառերի պատկերման ժամանակ:

Տարբերակվող մեկնարկը.

Վարժության տետողությունը 40 րոպե:

Վարժության նպատակն է.

- Մասնակցին ցույց տալ, թե ի՞նչ է զգում մարդը, երբ հայտնում է իր համար օտար մշակույթի պայմաններում:
- Պարզել մարդկանց հնարավոր արձագանքը նման իրավիճակներում:
- Պարզենք, թե ինչպե՞ս կարող ենք օգնել նման մարդկանց:

Վարժության համար անհրաժեշտ նյութերը.

Զեզ կպահանջվեն ամսագրեր՝ կոլաժի համար, մկրատ, թերթիկներ եւ սոսինձ:

Վարժության ընթացքը.

Դուք պետք է առաջադրեք պարզ, սակայն ստեղծագործական առաջադրանք: Օրինակ, թերեք իին ամսագրեր, մկրատ, թերթիկներ եւ սոսինձ: Տվյալ դեպքում առաջադրանքը կլինի կլոժի ստեղծումը:

Խումբը բավանեք չորս մասի: յուրաքանչյուր խմբին հանձնեք աշխատանքային նյութերը: Խմբերը տեղավորեք սենյակի տարբեր անկյուններում: Մոտեցեք առաջին խմբին եւ կամաց խնդրեք, որ ստեղծեն «գարնանային կոլաժ»: Նույնպես կամաց առաջադրանքներ հանձնեք մյուս խմբերին (Երկրորդ խմբին առաջարկեք ստեղծել աշնանային կոլաժ, երրորդ խմբին՝ ձմեռային եւ այլն):

Մոտեցեք չորրորդ խմբին եւ ասացեք հետեւյալ բառերը. «օդ ավղարկու մո պարստախի կամ»: Ոչ մի հարցի չպատասխանեք, որոնք կառավարո՞ւ չորրորդ խումբը: Մյուս խմբերին ակտիվություն օգնեք:

Որոշակի ժամանակ անց ստուգեք իրավիճակը եւ դիտեք առաջին երեք խմբերի աշխատանքները: Նրանց մի քանի խորհուրդներ տվեք եւ հավաքեք մասնակիցներին:

Մոտեցեք չորրորդ խմբին: Արտահայտեք ոչ ձեւական վրոպմունք այն պատճառով, որ նրանք դեռ չեն սկսել աշխատանքը: Դիտողություն արեք մասնակիցներին: Զայրացած վերադարձեք ձեր տեղը:

Ստուգեք, թե առաջին երեք խմբերին որքան ժամանակ է անհրաժեշտ: Դամոզվեք, որ բոլոր երեք խմբերն էլ առաջադրանքը կատարել են: Նրանց հավաքեք: Նրանց աշխատանքները փակցըք պատին: Չորրորդ խմբի անդամներին իրավիրեք «ցուցահանդեսին» եւ նրանց ցույց տվեք երեք խմբերի աշխատանքները, ասելով. «Ահա, տեսմում եք, թե ինչպես պետք է աշխատել»: Պարզեւատրեք առաջին երեք խմբերի անդամներին քաղցր պարզեւերով: Ողջ խաղի ընթացքում խմբերի միջեւ հաղորդակցությունը արգելված է լինելու: Չորրորդ խմբի անդամները պարզեւ չեն ստանում:

Վարժության քննարկումը.

- Քննարկումը սկսեք չորրորդ խմբի անդամներին քաղցի պարզեւերի բաժանմամբ:
- Մասնակիցներին տվեք զգացմունքները արտահայտելու հնարավորություն:
- Ի՞նչ զգացին չորրորդ խմբի անդամները, երբ ստացան անհասկանալի առաջադրանք:
- Ինչպես էին զարգանում իրադարձությունները եւ ինչպես էր փոխվում նրանց զգացմունքային վիճակը:
- Ի՞նչ էին զգում նրանք, երբ իրենց քննադատում էին եւ անտեսում:
- Ի՞նչ զգացին, երբ մնացին առանց պարզեւերի:
- Ի՞նչ էին զգում մյուս խմբերի անդամները:
- Ցանկանում էին, արդյո՞ք, պայքարել արդարության համար եւ պաշտպանել ճնշված խումբը, թե, ընդհակառակը, ուրախ էին, որ իրենց բարձրացրին, իսկ մյուսներին՝ նսեմացրեցին:
- Ինչպես պատահեց, որ խմբերից ոչ մեկը չխախտել կանոններն ու չօգնեց մյուս խմբին: Այս հարցի հիմքում դրված է որոշակի սարդանք: Եթե դուք ստանաք պատասխան. «Չէ որ դուք նախօրոք զգուշացրել էիք, որ հաղորդակցվելը արգելված է», դուք կարող եք առաջադրել «Իսկ ի՞նչ կպատահեր, եթե դուք այդ կարգը խախտեիք» հարցը:
- Եթե հայտնվի այնպիսի մասնակից, ով օգնել է երկրորդ խմբին, առաջադրեք հարց այդ որոշման կապակցությամբ: Ի՞նչը ստիպեց կատարել այդ քայլը:
- Ի՞նչ տվեց այս վարժությունը խմբին:
- Ի՞նչ են զգում օտար երկրներից եկած մարդիկ, ովքեր չեն հասկանում մեր լեզուն եւ մշակույթը:
- Նման մարդիկ օգտվում են, արդյո՞ք, արտօնություններից հասարակության կողմից:
- Դասարակության անդամները ինչպես են վարվում եկած եւ «օտար» մարդկանց նկատմամբ:
- Մեր երկրում ի՞նչ կարող ենք փոխել այնպես, որ դյուրացվի նման մարդկանց գոյությունը:
- Որքանո՞վ է անհրաժեշտ փոփոխությունների իրականացումը:
- Ո՞վ է ներկայացնում «չորրորդ խմբի» իրական աշխարհը (մասնակիցներին հիշեցրեք գյուղերից եկածների, որբերի եւ բռնագաղթվածների մասին):

Տնային առաջադրանք վարժության մասնակիցների համար.

Ձեր ընտանիքի ավագներին հարցուեք իրենց կողմից անցած դժվարությունների մասին աշխատանք որոնելիս, բարձրագույն հանձնելիս, այլ քաղաքներկրներ տեղափոխվելու գործընթացներում:

Խորհեք այն մարդկանց մասին, ովքեր, ձեր կարծիքով, կարող են բարդությունների հանդիպել ուսուցման, հանգստի ժամանակ եւ կյանքում իրենց տեղը գտնելու գործընթացում (նրանց ընտանեկան կամ այլ պատճառներով):

Ինտերակտիվներ.

Կրոնն ու կանանց իրավունքները.

Վարժության տետողությունը 60 րոպե:

Վարժության նպատակն է.

- Պարզելրացահայտել, թե կրոնը ինչ ազդեցություն է գործում կանանց իրավունքների վրա:
- Պարզելրացահայտել հնարավոր ռազմավարությունները կանանց վնասող սովորությունների դեմ:

Վարժության ընթացքը.

Գրված եւ չգրված կրոնական եւ մշակութային ավանդույթները անհաշիվ իմաստով են լցնում մարդու կյանքը: Ծայրահեղական լիդրների կողմից կրոնական տեքստերի մեկնաբանությունները միշտ չեն, որ համապատասխանում են մարդկանց, առավել եւս կանանց իրավունքներին: Կրոնական ավանդույթների հիման վրա կանայք ձայնի իրավունք չունեն այնպիսի հարցերում, ինչպիսիք են ապահարզանը, վիժունը, երեխաների քանակությունը, հագուստը, ընտանեկան բռնությունը, սեռական իրավունքներն կամ քաղաքական իրավունքները:

Խաղ դերակատարումներով.

Մասնակիցներին բաժանեք փոքրիկ խմբերի (ցանկալի է, որ մի խմբում միավորվեն միեւնուն կրոնի ներկայացուցիչները): Յուրաքանչյուր խմբին խնդրեք, որ ընտրի վերոնշյալ հարցերից մեկը (օրինակ, վիժունը, հագուստը, հոմոսեքսուալիզմը) կամ այլ օրինակ, ելեւլով սեփական փարձից, որպեսզի անցկացնեն դերակատարումներով խաղ: Նկատի է առնվում, որ խաղում կինը աշխատավոր ցանկանում է հանդես գալ կրոնական ավանդույթի դեմ: Յուրաքանչյուր խումբը հորինում է սցենար եւ ներկայացնում է կնոջ ու նրա կյանքում նշանակալից կերպարների մասնակցությամբ՝ ծնողների, ընտանիքի տարեց անդամների, կրոնական լիդրների, քոյոց, բարեկամի եւ այլն: Խնդրեք, որ կնոջ դերը կատարողը մոտենա ներկայացնան բոլոր անդամներին եւ սկսի բանավեճ իր այն ցանկության մասին, որը դեմ է ավանդույթին:

Վարժության քննարկումը.

- Բոլոր շնորհանդեսներից հետո անց է կացվում վարժության քննարկում հետեւյալ հարցերի հիմնավորմամբ:
- Ինչպես՝ իրեն գգում յուրաքանչյուր դերակատարը: Նկարագրեք այդ գգացումը:
- Մարդու ո՞ր իրավունքներն են խախտվում տվյալ ներկայացնան մեջ: Ո՞վ է խախտում:
- Այս իրավիճակի կարգավորման ի՞նչ ռազմավարություններ գոյություն ունեն: Դա հնարավո՞ր է իրականացնել ընտանեկան մակարդակով: Դանայնքի մակարդակո՞վ: Կրոնական համայնքո՞ւմ:

Միջկրոնական բանավեճ.

Եթե խումբը ունի տարբեր կրոնների ներկայացուցիչներ (նաեւ ազնոստիկներ կամ արեխստներ), քննարկեք տարբերվող կրոնների գաղաղարախոսությունների տեսակետերը: Ընտրում եք դերակատարումներից մեկը.

- Ինչպիսի՞նն է ձեր տրամադրվածությունը տվյալ իրավիճակում: Ինչո՞ւ:
- Որքանո՞վ է կրոնը սահմանելու ձեր ապրելաձեւը: Ինչո՞ւ:

Կանխատրամադրվածության (կամ դրոշմակերպերի) ցանցը.

Վարժության տեսողությունը 20 րոպե:

Վարժության նպատակն է.

- Մասնակիցը պետք է լնկալի, թե դրոշմակերպեն ու կանխատրամադրվածությունը ինչպես են ազդում մարդու վրա:
- Մասնակիցները սովորում են, որ պետք է պաշտպանել այն մարդուն, ում ուրիշները նվաստեցնում կամ ծաղրում են:

Վարժության ընթացքը.

Մարգիչը ընտրում է մի մասնակցի, որը պատկերացնելու է կրոնական կամ այլ փոքրամասնության խումբ: Մյուսները պետք է հորինեն եւ ասեն այնպիսի կատակներ ու անեկտողներ, որոնք այդ խմբի նկատմամբ պարունակում են դրոշմակերպ կամ կանխատրամադրվածություն:

Բոլոր անեկդոտները ուղեկցվում են մարգիչի «մի քայլով»: Մարգիչը թուի քաշումով (կամ սոսնձված ժապավենով) փաթաթում է «փոքրամասնության» ներկայացուցչին եւ դրանով նա հայտնվում է դրոշմակերպերի թակարդում: Ի վերջո նա չի կարողանում ոչ շարվել եւ ոչ էլ ծայն հանել:

Որպեսզի «գերին» դուրս գա ցանցից, մարգիչը մասնակիցներին խնդրում է, նրան դիմել ինչոր դրական, սեր կամ ըմբռնում պարունակող բառերով:

Վարժության քննարկումը.

- Ներկայացումից հետո մարգիչը հարցնում է «փոքրամասնության» ներկայացուցչին, թե ինչպե՞ս նա իրեն օգուտ տվյալ իրավիճակում: Դրանից հետո հարցնում է մյուս մասնակիցներին. Դուք ի՞նչ եք օգուտ: Դուր եկավ այդ դերում մնալը:

Հետո անցկացրեք բանավեճ մարդու եւ հասարակության վրա դրոշմակերպերի ազդեցության մասին:

Հանդուրժողականության դեֆինացիան.

Վարժության տեսողությունը 2 ժամ:

Վարժության նպատակն է.

- Հայտնաբերել ընդհանուր հիմք համատեղ աշխատանքի համար:
- Հանդուրժողականության վերաբերյալ նոր գաղափարների մշակումը:

Անհրաժեշտ նյութերը.

Գրիչներ եւ թերթիկներ յուրաքանչյուր մասնակցի համար, գրատախտակ:

Վարժության ընթացքը.

Վարժությունը բաղկացած է երեք մասից: Մասնակիցները բաժանվում են փոքր խմբերի: Առաջին բաժնում բաժանվում են 4 մարդուց բաղկացած խմբերի, երկրորդ բաժնում՝ 2 մարդուց բաղկացած խմբերի, իսկ երրորդ բաժնը լիազումարային է (մասնակցում են բոլորը):

Փոքր խմբերում (ցանկալի է լինեն մի սերի) հանդուրժողականության դեֆինացիան իրականացվում է առնվազն 3 նախադասությունից: (15 րոպե) Հետո երկուական խմբերը միավորված աշխատում են մշակում ընդհանուր դեֆինացիան: (30 րոպե): Երրորդ լիազումարային բաժնում ֆասիլիտատորը դեֆինացիաները գրանցում է գրատախտակի վրա: Խումբը ավելացնում եւ փոփոխություններ է կատարում, քանի դեռ չի ընդունվում վերջնական տարբերակը: Ֆասիլիտատորը շնորհավորում է մասնակիցներին

նույնը կարելի է իրականացնել կրոնական հանդուրժողականության հասկացության շուրջը:

«Անհանդուրժողականության» քարտեզի ստեղծումը.

Վարժության տետրությունը 3060 րոպե:

Վարժության նպատակն է.

- Աններողանտության դրսեւորումների մասշտաբի պարզեցումը:
- Զրույցի սկսելը անհանդուրժողականության ախտանիշների մասին:

Վարժության համար անհրաժեշտ նյութերը.

Աշխարհի քարտեզը, գունավոր թերթիկներ:

Վարժության ընթացքը.

Մասնակիչները պետք է նշեն.

- Ընթացիկ գինված հակամարտությունները»ն ու պատերազմները էթնիկական կամ ազգային խմբերի միջեւ:
- Կրոնական հակամարտությունները միեւնույն ազգի (ռասայի) միջեւ:
- Ռասայական հակամարտությունները, ռեպրեսիաներ եւ սեգրեգացիա:
- Քաղաքական, էթնիկական կամ կրոնական բնույթի հակամարտություններ մեծամասնության եւ փոքրամասնության միջեւ:
- Կանանց նկատմամբ բռնության եւ ճնշման օրինակներ:

Դիտողություն. Ծարողը կարող է ընտրել անհանդուրժողականության միայն մեկ տեսակ, մի քանիսը կամ բոլորը միասին, ելնելով դասի թեմատիկայից:

Վարժության քննարկումը.

- Ի՞նչ խմբեր են ներգրավված:
- Ինչի՞ց է երեւում, որ դա անհանդուրժողականություն է: Ախտանիշները, ինդիկատորները, յուրահատուկ իրավիճակն ու պայմանները, որոնք վկայում են, որ ախտանիշները առկա են: Թվեր, տվյալներ:
- Ո՞րն է իհմնախնդիրը, ինչպիսի՞նն է յուրաքանչյուր խմբի տեսակետը, նպատակը: Մարդու իրավունքների խախտումից բացի, ի՞նչ է նաև վնասվում:
- Նկարագրեք դեպքերը: Նոր է եւ թե՝ ժամանակի առումով տեւական: Յուրաքանչյուր կողմի համար ի՞նչն է անընդունելի երկրորդի կողմից:
- Հակամարտության կարգավորման ի՞նչ հեռանկարներ գոյություն ունեն:

Վարժություն գենդերային դրոշմակերպերի շուրջը. «Ինչո՞ւ»

Վարժության տետրությունը 25 րոպե:

Վարժության նպատակն է.

- Դիմակայությունների հաղթահարումը դրոշմակերպային նկատառումները կասկածի տակ վերցնելու ուղիով:
- «Ինչո՞ւ» խոսքի արդյունավետ օգտագործումը:

Վարժության քննարկումը.

Առաջադրանք ա.

Մասնակիցներին խնդրեք, քննարկեն եւ կազմեն այս հասարակությունում (տարածաշրջանում) տարածված ավանդույթների ցուցակը: Ընտրում եք օրինակ: Մասնակիցներին բաժանում եք զույգերի:

Զույգերից մի անդամը ներկայացնում է ավանդական տեսակետը, իսկ երկրորդ առաջադրում է «ինչո՞ւ» հարցը:

Առաջինը պատասխանում է եւ փորձում է պաշտպանել ավանդական տեսակետը եւ դա կրկնվում է 5 անգամ: Զույգերը փոխում են դերերը եւ ամեն ինչ կրկնվում է այլ օրինակից ելնելով:

Օրինակ.

- Ինչո՞ւ դա պետք է կատարենք հենց այդպես:
- Ինչո՞ւ կինը չի կարող կատարել այդ գործը:
- Տղամարդը ինչո՞ւ չի կարող կատարել տնային գործերը եւ խնամել երեխային:
- Ինչո՞ւ կինը չպետք է գրադեցնի բարձր պաշտոններ:
- Ինչո՞ւ չի կարելի, որ մեր նախագահը լինի կին:
- Ինչո՞ւ կանայք ժառանգությունը այնպես չեն ստանում, ինչպես տղամարդիկ:
- Ինչո՞ւ տղամարդը չի ստանձնում կնոջ ընտանեկան առօրյա գործերի մի մասը:
- Ինչո՞ւ եք հանաձայնվում այդ ավանդույթի հետ:
- Ինչո՞ւ եք դա կատարում այնպես, ինչպես կատարում էին նախկինում:

Վարժության քննարկումը.

- Սույն առաջադրանքում ի՞նչն էր դժվար եւ ի՞նչը պարզ:
- Ո՞ր «դերի» կատարումն էր ավելի դժվար:
- Որո՞նք էին «ավանդույթների պաշտպանների» փաստարկները:
- Ի՞նչ է զգում նա, ում առաջադրում են «ինչո՞ւ» հարցը:
- Որո՞նք էին նրանց փաստարկները:

Առաջադրանք բ.

Մասնակիցներին բաժանեք փոքր խմբերի: Մասնակիցներին խնդրեք, որ հանգեն այն կարծիքին, թե ինչպես պետք է փոխել ավանդական մեթոդները եւ մոտեցումները (կոնկրետ), որպեսզի հասնենք կանանց եւ տղամարդկանց իրավահակասարության: Կարծիները գրանցեք՝ բանավեճի համար:

Վարժություն շնորհանդես.

Վարժության տետրությունը 25 րոպե.

Վարժության նպատակն է.

- Մասնակիցներին ներկայացնել միմյանց:
- Դրոշմակերպերի ու տրամադրվածությունների ազդեցության ցուցադրումը տեղեկատվության

փոխանցման եւ հարաբերությունների գործընթացներում:

- Զրուց սկսել գեներային դրոշմակերպերի շուրջ:

Վարժության ընթացքը.

Վարողը մասնակիցներին հանձնում է հետեւյալ հրահանգը.

Մասնակիցներին խնդրում եք, որ ընտրեն մարդու, ում բոլորից քիչ են ճանաչում (քիչ են առնչվում): Յուրաքանչյուր մասնակիցի տրվում է 3 րոպե նրա համար, որ պատմի իր մասին: Չույզը կարող է առաջադրել ճշտգրտող հարցեր: Հետո զույգերը փոխում են դերերը եւ պատմում են ընկերոց մասին նրա անունից:

Երկխոսության ավարտից հետո, յուրաքանչյուր մասնակից կանգնում է իր զույգի ետեւում, ձեռքերը դնում է նրա ուսին եւ մեկ րոպեի ընթացքում պատմում է նրա մասին՝ առաջին դեմքով «Իմ անունը Դաքը է... Ես սիրում եմ... Չեմ սիրում, երբ...»: Այստեղ ոչ մի սահմանափակություն չկա, բացառությամբ մեկի. տրվում է միայն մեկ րոպե: Ժամանակի սպառումից հետո, մենախոսությունը պետք է դադարեցվի: Եթե ժամանակ է մնում, ապա խումբը սպասում է մինչեւ րոպեի լրանալը: Պատմողը կարող է ինչոր բան ավելացնել: Դրանից հետո խմբի անդամները կարող են առաջարիթել ճշտգրտող հարցեր (34): Մենախոսություն ներկայացնողի խնդիրն է «զգալ» իր զուգընկերոջն ու փորձել պատասխանել նրա անունից: Նա, ում անունից խոսում են, հերքելու կամ մեկնաբանություններ կատարելու իրավունք չունի մինչեւ «Ծշմարտության պահի հաստատումը» կամ մինչեւ դերերի փոխումը:

Լրացուցիչ դիտողություն. Առանձին մասնակիցները դժվարանում են լուր մնալ, երբ լսում են իրենց մասին սխալ տեղեկատվություն, սակայն բոլոր մեկանբանությունները, բացառությամբ, դեմքի արտահայտության, արգելված են. «Բոլոր լրացումներն ու ուղղումները կլսենք միայն վարժության ավարտից հետո: Դիմա փորձեք վերահսկել զգացմունքները եւ հիշել, թե որտեղ ծագեց անհանապատասխանությունը»: Եթե այս սահմանափակումը չընդունեք, հնարավոր է ծագի վեճ եւ վերջնական արդյունքի չեք հասնի:

Վարժության միջոցով պարզում ենք, թե որքա՞ն կարող է տեղի ունենալ խեղաթյուրումը թեկուզ եւ երկու մարդու միջեւ տեղեկատվության փոխանակման ժամանակ: Դա առանձնակի բնորոշ է տարբեր սեռերի ներկայացուցիչների միջեւ:

Վարժության քննարկումը.

- Սույն առաջադրանքում ի՞նչն էր դժվար եւ ի՞նչը պարզ:
- Սեփական պատկերացումը տարբերվում էր, արդյո՞ք, զուգընկերոջ պատկերացումներից:
- Ինչո՞վ էր արտահայտված տարբերությունը կամ սխալը:
- Ո՞րն էր այդ տարբերության կամ սխալի պատճառը:
- Ինչո՞վ են տարբերվում միասեռ եւ երկսեռ զույգերի շնորհանդեսները:

Դրոշմակերպերը.

Կրողները.

Վարժության տեւողությունը 40 րոպե:

Վարժության նպատակն է.

- Հայտնաբերել կանխատրամադրվածությունը խնբում: Հասկացնել կանխատրամադրվածության անցումային գոյությունը եւ սովորել նրանց հետ համատեղ ապրել: Վարժության համար անհրաժեշտ է ուղևորների ցուցակը:

Վարժության համար անհրաժեշտ նյութերը.

Ուղեւորների ցուցակը՝ գնչու, կին, բացահայտ հոնոսեքսուալիստ, ԶԻԱՅով հիվանդ երիտասարդ, անփոլյթորեն հազնված երեխայով կին, կովկասից՝ մահմեդական, գյուղական մեծ պարկ, աֆրիկյան ուսանող, երիտասարդ, որը շատ նման է թմրամոլի, նախկին բանտարկյալ, տաջիկ՝ ազգային տարազով, ոստիկան, հաշմանդամ՝ սայլակով, չինացի, որն ուսում է կասկածելի հոտ ունեցող կերակուր, անհասկանալի լեզվով խոսող մարդ:

Վարժության ընթացքը.

Յուրաքանչյուր մասնակցի կիոխանցվի ուղեւորների ցուցակը: հարցն հետեւյալն է. «Այս մարդկանցից ո՞ւմ հետ բոլորից քիչ կցանկայիք ուղեւորվել մի կուպեում»: Մասնակիցները պետք է կատարեն երեք ամենացանկալի եւ երեք ամենացանկալի ընտրությունները: Յետո մասնակիցները բաժանվում են երեք հոգանոց խմբերի: Յուրաքանչյուր խումբ առանձին կուպե է:

Նպատակը. Ցուցակը քննարկեք նրա համար, որ ընտրեք չորրորդ ուղեւորին: Դրանից հետո խումբը հավաքվում է միասին: Քննարկեք տարբեր ընտրությունները:

Վարժության քննարկումը.

- Դժվար էր, արդյո՞ք, ընդհանուր որոշման ընդունումը:
- Ինչպես պատահեց, որ տարբեր խմբեր ունեին տարբեր պատասխաններ:
- Երբեմն ինչո՞ւ են համընկնում տարբեր խմբերի պատասխանները:
- Ի՞նչ պատճառով չեք ցանկանում այդ մարդու հետ ուղեւորվել մի կուպեում:
- Քանի առանձին դեպք է հիմնավորվել:
- Ճնարավոր է այդյո՞ք զսպել զգացմունքները նման իրավիճակում: Որքանո՞վ է անհրաժեշտ ընդհանրապես ինչոր բանի ծեզնարկումը:
- Ճնարավոր է, արդյո՞ք, որ ինչ որ մեկը ցանկանա ուղեւորվել ձեզ հետ: Նման բաներ պատահո՞ւմ են այլ երկրներում:
- Ինչպես կվարվեիք, եթե կուպեու հայտնվեիք անցանկալի մարդու հետ: Եղել են, արդյո՞ք, դեպքեր, երբ դուք վատ եք վարվել (կամ ձեր ներկայությամբ վատ են վարվել) այն մարդկանց նկատմամբ, ում չեն հավանում:
- Մեղավոր է, արդյո՞ք, նա ում հետ չեք ցանկանում ուղեւորվել:
- Ի՞նչ են զգում նրանք, ովքեր տեսնում են ձեր անբավականությունը:
- Ինչպես է պետք վարվել նման դեպքերում:

Բռնություն.

Վարժության տետողությունը 1 ժամ:

Վարժության նպատակն է.

- Մասնակիցներին ցույց տալ, թե դրոշմակերպերն ու կանխատրամադրվածությունը ինչպես է հասցնում բռնության:
- Մասնակիցներին ներշնչել բռնության դեմ բացասական վերաբերմունք:

Վարժության համար անհրաժեշտ նյութերը.

Տոնսակներ իրավիճակներով (հնարավոր են օրինակներ):

1. Ողբերգական դեպք պատահեց Թբիլիսիի դպրոցներից մեկում: 5րդ դասարնի աշակերտը փորձեց ինքնասպանություն գործել: Բարեբախտաբար, տղան փրկվեց: Ի պատասխան հարցին, թե ո՞րն է նման Վարմունքի պատճառը, տղան անվանեց համադասարանցիների կողմից իրեն ծաղրելը, փող շորթելը, ծեծն եւ նվաստացումը: Իսկ համադասարանցիները նրանով էին արդարացնում իրենց վարմունքն, որ տղան իրեա է եւ դրանից լավ վերաբերմունքի արժանի չէ:
2. Երեկ, ժամը 20:00ին փողոցներից մեկում անչափահասների խումբը դաժանորեն ծեծեց 13 տարեկան Արմեն Խոչխյանցին: Տղան տուն էր վերադառնում երաժշտական դպրոցից: Որպես հարձակման պատճառ, դրանցից մեկը ասաց, որ անցյալ շաբաթ հայերը ծեծել են իր եղբորը: Արմենը հիվանդանոցում ծանր վիճակում է:
3. Առավոտյան մեր քաղաքի կենտրոնում իրարանցում էր: Կենտրոնական փողոցով անցնում էին մահմեդական ավանդական հագուստով երկու աղջիկ: Աղջիկների կողքից ծաղրելով անցավ երիտասարդների մի խումբ: Կարծ ժամանակում, կատակը վերածվեց խոլիգանության եւ աղջիկներից մեկի երեսից չաղրան պոկեցին: Մեղավորները թաքնվեցին: Նսենացած աղջկա ընտանիքը մտադիր է վրեժինդիր լինել:
4. Օտարերկրյա ուսանողները մտադիր են հեռանալ մեր քաղաքից: «Սկինհեդերների» խումբը մշտակես հերթապահում է նրանց հանրակացարանի մոտ: Նրանք ծեծում են նիգերացի եւ վիետնամեցի ուսանողներին, խլում են քանկարժեք իրերը: Շրջանային ոստիկանությունը իրավիճակի մասին տեղյակ է, սակայն ոչինչ չի ձեռնարկում:

Վարժության ընթացքը.

Մասնակիցների բաժանեք վերոնշյան իրավիճակներով տոմսակները եւ խնդրեք, որ կարդան: Ելնելով իրավիճակների քանակությունից, մասնակիցներին բաժանեք խմբերի: Մասնակիցներին խնդրեք սահմանադրությունը պահպանել և պահպանել իրավունքը մասնակիցների մասին պատճենագործությունը: Մասնակիցներին խնդրեք միջադեպը նկարագրեն տեղի ունեցածի տարբեր մասնակիցների անունից:

Առաջադրանքը մասնատեք: Խմբերը իրականացնեն հնարած միջադեպի շնորհանդեսը:

Դիտողություն. Այս վարժության կատարման ժամանակ փորձեք ստեղծել բացառիկ մթնոլորտ: Եթե հնարավորություն ունեք, օգտագործեք համապատասխան լուսանկարներ կամ գրանցումներ: Եթե ձեր քաղաքում նման դեպքեր պատահել են, փորձեք դրանց մասին տեղեկատվություն ձեռք բերել:

Վարժության քննարկումը.

Քննարկման փոխարեն մասնակիցներին խնդրեք, որ նամակ գրեն նման դեպքերից մեկի գոհին եւ այն կարդան ընկերների համար:

Պիտակներ.

Վարժության տետողությունը 30 րոպե.

Վարժության նպատակն է.

- Մասնակիցներին հնարավորություն ընձեռել իրենց զգալ «ստիգմատիզացված» (պիտակավորված) մարդկանց տեղում:
- Տեսնեն մարդու նկատմամբ նման մոտեցման թերությունը:
- Ուսումնասիրեն այն գործընթացները, որոնք ստիպում են վտարված եւ պիտակավորված մարդկանց ընկալել հասարակությունում իրենց նկատմամբ հաստատված կարծիքը:

Վարժության համար անհրաժեշտ նյութերը.

Թերթիկներ: Դրանց վրա գրանցեք տարբեր սահմանումներ, օրինակ «տարօրինակ», «խելոք», «լիդեր», «անտարբեր» եւ այլն:

Վարժության ընթացքը.

Յուրաքանչյուր մասնակցի ճակատին փակցրեք գրանցված թերթիկը: Գրանցման ընտրությունը պետք է կատարվի հանպատրաստից: Մասնակիցներին արգելեք մոտենալ հայելուն, իսկ մյուս մասնակիցներին, ասելու այն, թե ինչ է գրված ճակատին:

Ողջ խմբին տվեք ընդհանուր առաջադրանք, օրինակ, նկարեն կամ կառուցեն տուն: Առաջադրանքի կատարման ժամանակ, մասնակիցները իրար հետ պետք է վարվեն ելնելով նրանից, թե ինչ է գրված ճակատին:

Վարժության քննարկումը.

- Ի՞նչ էիք զգում, երբ ուրիշի վերաբերմունքը չէր հանապատասխանում ձեր անհատականությանը:
- Արդարացնում էին, արդյո՞ք, մասնակիցները իրենց գրանցումներին:
- Ինչո՞ւ էր այդպես պատահում:
- Բոլորին պատահեց, արդյո՞ք, միանման աշխատանքը:
- Ինչպե՞ս է դա առնչվում գրանցման հետ:
- Իրական կյանքում կան, արդյո՞ք, նման գրանցումներ:
- Ինչպե՞ս ենք ընկալում ուրիշ մարդկանց արժեքը:
- Մեր կարծիքը ուրիշի նկատմամբ, արդյո՞ք, միշտ է հանապատասխանում իրականությանը:
- Մեր պատկերացումները ազդեցություն գործում են, արդյո՞ք, այդ մարդկանց հետ հարաբերությունների վրա:
- Գրանցումների բացակայության դեպքում, խունքը ավելի լավ կաշխատեր, թե՞ ոչ:
- Իրական կյանքում ինչպե՞ս է պատահում:
- Բերեք օրինակներ:

Մշակութային նորմերը.

Վարժության տեւողությունը 4060 րոպե.

Վարժության նպատակն է.

Մասնակիցները ծանոթանում են.

- Նորմերի եւ արգելմերի միասնությանը:
- Նորմերի բազմերանգությանը տարբեր մշակույթներում:
- Ծանոթանում են օտարի գգացմունքներին օտար մշակույթի պայմաններում:

Վարժության ընթացքը.

Ընտրեք մի քանի մարդու եւ խնդրեք, որ հեռանան սենյակից: Նրանք կդառնան «օտարներ»՝ աշխատեք, որ դրանք լինեն այդ խմբի ակտիվ անդամներն կամ լիդերները:

Խմբին ներկայացրեք կարգը.

Մինչեւ հարց առաջադրելը, գլուխը երեք անգամ պետք է շարժեք: Եթե մարդն խախտում է այդ կարգը, ապա նրան անտեսում են:

Զրույցն ավարտելուց հետո, լեզուն պետք է դուրս գցեք: Եթե մարդն խախտում է այդ կարգը, նրան ասում են. «Դու սարսափելի տաղտկալի նարդ ես»:

Ոչոք իրավունք չունի նստելու այն աթոռներին, որոնք դրված են սենյակի կենտրոնում: Եթե մասնակիցը խախտում է այդ կարգը, նրան խաղից վտարում են:

Աթոռները տեղադրեք իրար դիմաց: Մի գույգ աթոռներ դրվում են սենյակի կենտրոնում: Դրանց մոտ կանգնում են պահապանները, որոնք հետեւում են, որ ոչմեկը չնստի կենտրոնական աթոռների վրա եւ եթե որեւէ մեկը չնստի: Խախտողին խաղից վտարում են: Ոչ վարողը եւ ոչ էլ մասնակիցները «օտարներին» խաղի կարգը չեն ներկայացնում, քանի դեռ նրանք կարգը չեն խախտում:

Սենյակ եք բողոքում «օտարներին»: Յետո ողջ խմբին առաջադրանք հանձնեք: Յուրաքանչյուր մասնակից մյուս հինգ մասնակիցների տեղեկացնելու է երեք բան, որոնք մինչ այդ իր համար անհայտ էին եւ առաջադրի հարցեր, որոնց հետապնդությունը կամ «ոչ»:

Զրույցի ժամանակ մասնակիցները պետք է նստեն աթոռներին: Զրույցն ավարտելուց հետո, երկու գրուցակիցները պետք է կանգնեն եւ փոխեն գործնկերոջն ու աթոռը:

Յետեւեք, ինչ է կատարվում: Եթե «օտարները» բողոքում են, պատասխանեք, որ Այսպիսինն է կարգը» Սպասեք, քանի դեռ բոլորը չեն ավարտել առաջադրանքը եւ ձեռնամուխ եղեք քննարկմանը:

Վարժության քննարկումը.

- Բացատրեք, որ առաջադրանքը, որն մասնակիցները կատարում էին, գլխավոր չէ: Գլխավորը կարգն է եւ այդ կարգի հետ «օտարների» ընդհարումն է: Յուրաքանչյուր «օտարից» խնդրեք, որ պատմի, թե ի՞նչ էր զգում սենյակ մտնելիս:
- Որքա՞ն շուտ ընկալեցին նրանք, որ գոյություն ունի ինչ որ կարգ:
- Փորձում էին իրենք հասկանալ, թե՞ մյուս «օտարներից» էին ձգտում իմանալ:
- Ի՞նչ էին զգում եւ ի՞նչ էին անում, երբ նրանց անտեսում էին:
- Վիրավորվո՞ւմ էին, երբ նրանց դիտողություն էին անում:
- Որեւէ մեկին վտարեցին եւ ինչպե՞ս էր նա վարվում:
- Խմբի անդամներին դուր եկավ, արյո՞ք. ժահպանությունը եւ «օտարներից» նրանց թաքցնումը:
- Կան, արյո՞ք, կարգեր իրական կյանքում:
- Ինչո՞վ էին այդ կարգերը օգտակար խաղի ժամանակ:
- Կյանքում միշտ, արյո՞ք, օգտակար են գոյություն ունեցող կարգերը:
- Ո՞վ է հնարել այդ կարգը: Գուցե ոչմեկն էլ այն չի հնարե՞լ:
- Ինչո՞ւ են է այդ կարգը տարբերվում մյուս մշակույթներում (բերեք օրինակներ):
- Ինչպիսի՞նն է ձեր վերաբերմունքը նրանց նկատմամբ, ովքեր խախտում են կարգը:
- Դա միշտ օրինաչափ է լինո՞ւմ:

Սուրյեկտիվ իրականություն. Ազատա Քրիստի.

Վարժության տետրությունը 40 րոպե.

Վարժության նպատակն է.

- Մասնակիցներին ցույց տալ, թե որքանով սուբյեկտիվ է մարդու պատկերացումները ուրիշի մասին, եթե նրանք նրանց հետ առնչվում են սահմանափակմիակողմանի քանակությամբ:

Վարժության ընթացքը.

Մասնակիցներին բաժանեք զույգերի: Յուրաքանչյուրը իր համար ընտրի տարօրինակ զուգընկերոջ: Զույգերը նստեցրեք իրար դիմաց: Սկզբում նրանց խնդրեք, որ իրար հետ չխսեն: Մասնակիցներին առաջարկեք միմյանց նկատմամբ կարծիք կազմել անսովոր ուղղով: Դրա համար նրանք սովորելու են «իրերի լեզուն».

Յուրաքանչյուր մասնակից զուգընկերոջը ցույց է տալիս սեփական 6 իրը (օրինակ, պայուսակը, գիրքը, ականջօղը, ժամացույցը եւ այլն): Միաժամանակ ոչ մեկը չի խսում: Այդ իրերը դասավորվում են մասնակիցների առաջ եւ վարողը առաջարկում է նրանց, քրեագետների օրինակով, հենվելով այդ 6 իրերի վրա, գրավոր պատասխանեն հետեւյալ հարցին. «Ի՞նչ մարդ է նստած իր կողքին»: (5 րոպե): Դրանից հետո նրանցից յուրաքանչյուրը կարդում է գրանցումը եւ հետեւում է իր կարդացածի թողած տպավորությունը (լրացնում է, ավելացնում է, ուղղում է զուգընկերոջ գրածը, եթե համարում է, որ ստացած տպավորությունը սխալ է): Զույգերը վերադառնում են շրջան եւ վարողի հետ միասին հանրագումարում են արդյունքները՝ սուբյեկտիվ իրականության տեսանկյունից:

Ֆիգուրներ.

Վարժության տեւողությունը 20 րոպե.

Վարժության նպատակն է.

- Մասնակիցներին ցույց տալ, թե որքանո՞վ տարբեր կարող է լինել միեւնույն իրականությունը տարբեր մարդկանց համար:

Վարժության ընթացքը.

Վարողը մասնակիցներին բաժանում է մեկական թերթիկ, խնդրում է նրանց թերթիկները պահել ձեռքում եւ փակեն աչքերը: Յետո վարողը խնդրում է մասնակիցներին, առանց հարցերի, թերթիկները մեջտեղից ծալել եւ կտրեն վերին ձախ անկյունը:

Յրահանգի կատարումից հետո, վարողը կրկին առաջարկում է խմբին, կրկին մեկ անգամ ծալել թերթիկը եւ հիմա կտրեն մեջտեղում: Դա կրկնվում է մի քանի անգամ:

Վերջում վարողը խնդրում է բացել աչքերը, բացել թերթիկը եւ միայանց հետ համեմատել թերթիկները: Խումբը վարողի հետ միասին վեր է լուծում վարժության արդյունքները, քննարկում է տարբերություններն ու նմանությունները (եթե այդպիսինը կա), բանավիճում է, թե ինչո՞վ էր պայմանավորված ստացված արդյունքը:

Հաղորդակցություն.

Վերականգնեք կորցրած տեքստը.

Վարժության տեւողությունը 30 րոպե.

Վարժության նպատակն է.

- Ունկնդիրները յուրացնեն հարցադրման տեխնիկան:

Վարժության ընթացքը.

Վարողը խորին պատմում է դեպք, որտեղ բացակայում են առանձին հատվածներ: Վարողը խմբին

առաջարկում է փակ հարցերի առաջադրմանը վերականգնել բացթողած հատվածները եւ լրացնել պատմությունը.

Վարժության քննարկումը.

- Ի՞նչն արվեց հաջողությամբ:
- Ի՞նչ բարդությունների հանդիպեց խունքը հարցերի առաջադրման ժամանակ:
- Ի՞նչ կարելի է անել վարժությունը էլ ավելի արդյունավետ կատարելու համար:

Դիտողություն. Վարժությունները վերցված են եւ վերամշակված հետեւյալ աղբյուրներից.

«Տեղական գործողություն գլոբալ փոփոխություն» UNIFEM 1999

Մ. Կոշենով, Գեղերային հոգեբանության պրակտիկումը, 2003

Lesley Abdela, Shevolution A Gender Training Module, 2001

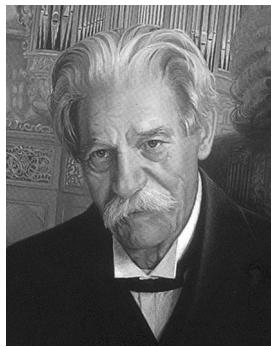
Tolerance: the threshold of peace. A teaching/learning guide for education for peace human rights and democracy.
UNESCO.

Daniel Batru, Daniel Hunter, A Training for Change

ՀԱՆԴՈՒՐՈՂԱԿԱՆ ՄԱՐԴԻԿ

Չեռնարկի այս բաժնում մենք հակիրծ կներկայացնենք այն մարդկանց կյանքը, ովքեր վեր են ածվել հանդուրժողականության, ներողամտության խորհրդանշերի: Նրանք նշանակալից հետք են քողել մարդկության պատմության մեջ, նրանք որպես կյանքի գերագույն սկզբունք ընդունեցին ներողամտությունը եւ իրենց գործունեությունը իրականացրին ելնելով այդ սկզբունքից:

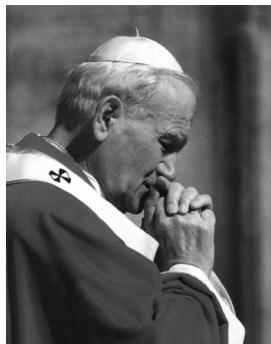
Ալբերտ Շվայցեր

Ալբերտ Շվայցերը (1875-1965) զարգացած եւ ավանդական ընտանիքի զավակ էր: Էլզասյան ընտանիքի կյանքում կրոնը, երաժշտությունն եւ կրթությունը նշանակալից տեղ էին զբաղեցնում: 1893 թվականին Շվայցերը ընդունվեց Ստրասբուրգի համալսարանի աստվածաբանության ֆակուլտետը եւ ակտիվորեն ձեռնամուխ եղավ աստվածաբանության ուսումնասիրությանը: հատկանշական է այն, որ ատենախոսությունը պաշտպանեց Կանտի կրոնական փիլիսոփայության հարցերով: 1899 թվականին սկսեց քարոզել Սուրբ Նիկոյայի եկեղեցում: 1901-1912 թվականներին նի շարք նշանակալից վարչարարական պաշտոններ էր զբաղեցնում Սուրբ Թոմասի թողեջում: 1906 թվականին հրապարակեց «Պատմական Դիսուսի որոնումները» գիրքը: Այդ գիրքը նրան աստվածաբանության ոլորտում նշանակալից հաջողություն եւ փառք բերեց:

Միաժամանակ Ալբերտ Շվայցերը համարվում էր աշխարհահոչակ երգեհոնահար: Որպես երաժնչտ, նա գրեց Բախի կենսագրությունը: Սակայն Շվայցերը այլ բան էր որոնում: Նա ցանկանում էր հոգալ մարդկանց նաև: Այդ նպատակով նա որոշեց մեկնել Աֆրիկա եւ այնտեղ հիվանդանոց բացել: Նա բժշկական կրթություն էլ էր ստացել Ստրասբուրգի համալսարանում եւ Դասարակածային Աֆրիկայի ֆրանսիական հատվածում, Լամբարենում, հիմնեց հիվանդանոց: Դատկանշական է, որ նա Աֆրիկա մեկնեց ոչ որպես հոգեւորական, այլ որպես բժիշկապրակտիկ: Առաջին համաշխարհային պատերազմի ժամանակ, 1971 թվականին, նճան կնոջ հետ միասին ձերբակալեցին: Սեկ տարի անց ազատեցին: Վեց տարի նա անցկացրեց Եվրոպայում, շարունակում էր բժշկության ուսումնասիրությունները, գրում էր գրքեր եւ վարում համերգներ: Միայն 1924 թվականին վերադարձավ Լամբարեն, որտեղ մնաց գրեթե մինչև կյանքի վերջը: Արդեն 1960 թվականի համար հիվանդանոցը կարող էր միաժամանակ սպասարկել մինչեւ 500 հիվանդների: Լամբարենում Շվայցերը բժիշկվիրաբույժ էր, կոնգրեգացիայի պաստոր, գյուղական կառավարիչ, գրում էր գիտական գրքեր, երաժիշտ էր, հյուրօնկալում էր բոլորին, ովքեր գնում էին Լամբարեն: 1952 թվականին նրան շնորհվեց Նորելյան մրցանակ խաղաղության բնագավառում: Նա իր հոնորարով սկսեց բորստների հոսպիտալի շինարարությունը:

ՀովհաննեսՊողոս II

ՀովհաննեսՊողոս II (1922-2005) առաջին ոչ իտալացի Հռոմի Պապն էր: Լեհ Պապի աշխարհիկ անունը Կարոլ Ժոզեֆ Վոյտիշ էր: ՀովհաննեսՊողոս II անուն վաստակեց իր ներողամտության քաղաքականությամբ: ««Ուստավոր Պապ», այսպես էին անվանում նրան: Նա առաջին Պապն էր, որն շրջագայեց գրեթե ողջ աշխարհն: Նրա շրջագայությունների ուղղված էին մարդկանց, ժողովուրդների, կրոնների միջեւ կամուրջների շինարարությանը: Նրա տիտղոսը «Pontifex maximus» բառացիորեն նշանակում է «Կամուրջի շինարար»: Նա առաջին Պապն էր, որն այցելեց Սինագոգ, քաջածանոր էր մահմեդականների սուլռ գրքին՝ Ղուրանին: Նա ներեղություն խնդրեց կաթոլիկների կողմից կատարված բոլոր մեղքերի համար: Դրանով նա անենահանդուրժողական Պապի անուն վաստակեց: Դետաքրքիր էր Պապի վերաբերմունքը մյուս կրոնների նկատմամբ: Ինչպես արդեն նշվեց, նա շատ էր ճանապարհորդում եւ հարաբերություններ էր հաստատում տարբերվող կրոնների լիդերների հետ: Նա որոնում էր տարբեր կրոնների ընդհանուր դոկտրինային կամ դոգմատիկ հիմքերը: Խարաբել կատարծ նրա պատմական այցի ժամանակ, աղոթեց Լացի պատի մոտ: Նրանց ուր

անգամ այցելեց Դալայ Լաման, Տիբեթի Բուդդիստական լիդերը: Նրանք ընդհանուր շատ հայացակետեր ունեին, չէ որ նրանք այն ժողովուրդների զավակներն էին, որոնք երկար ժամանակ ապրել են կոմունիզմի վարչակարգի օրոք:

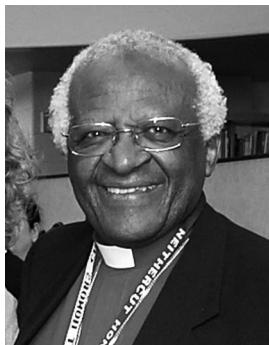
Մայր Թերեզա

Մայր Թերեզան (1910-1997) ծնվել էր Մակեդոնիայում, ալբանական ծագման ընտանիքում: Նրա անունն է Ազնես Գոնջա Բոյաջիրե: 12 տարեկան հասակում նա տեսիլք ունեցավ եւ արդեն գիտեր, որ իր կյանքը նվիրաբերելու է միսիոներական գործունեությանը: 18 տարեկան Ազնեսան թողեց Սկոպյեն եւ իոլանդական մենանձնութիւների («Լորետոյի քույրերը» օրդեն) հետ միասին մեկնեց Հնդկաստան: Նա այնտեղ, Կալկաթայում դասավանդում էր Սուրբ Մարիամի ուսումնարանում, թեպետ ավելի ուշ նա թողեց ուսումնարանն եւ աղքատ ընտանիքների երեխաներին բաց երկնիքի տակ սկսեց սովորեցնել: Նրան կարծ ժամանակում օգնողներ միացան, ի հայտ եկան հետեւորդներ: 1950 թվականին նա հիմնեց սեփական «Միսիոներները բարեգործության համար» օրդենը: 15 տարի անց օրդենը ՀյուկաննեսՊողոս II-ի դեկրետի հիման վրա վերածվեց միջազգային կրոնական միավորման: Այս ընկերության միսիոներները լինում են աշխարհի գրեթե բոլոր երկրներում: Նրանք ակտիվորեն աշխատում են ճախիկն Խորհրդային Միության եւ Արևելյան Եվրոպայի երկրներում: Նրանք օգնում են չքավոր բնակչությանը աշխարհի բոլոր երկրամասերում: Հյուսիսային Ամերիկայում, Եվրոպայում եւ Ավստրալիայում Մայր Թերեզայի կողմից հիմնած օրդենը ունի տներ, որտեղ հոգ են տանում անօթևանների, փախստականների, ԶԻԱՌով հիվանդների նկատմամբ:

Մայր Թերեզան ներողանտության եւ բարության խորհրդանշիչի վերածվեց: Նրան կենդանության օրոք փոխանցվեց ՀյուկաննեսՊողոս II ի անվան խաղաղության մրցանակը (1971), Ներուի անվան մրցանակը (1972), միջազգային խաղաղության եւ փոխընթանան գործում ներդրած ավանդի համար: 1979 թվականին նրան շնորհվեց Նորելյան խաղաղության մրցանակը:

Ղեսմոնդ Տուտոու

Ղեսմոնդ Տուտոուն ծնվել է 1931 թվականին, Տրանսվալում, քաղաք Կլերկուրֆում, ուսուցչի ընտանիքում: Նա կրթությունը ստացել է Յոհաննեսբուրգի Բանտուսի ուսումնարանում, իսկ 1954 թվականին ավարտեց Յարավային Աֆրիկայի համալսարանը: Յամալսարանը ավարտելուց հետո նա դասավանդում էր աստվածաբանություն: 1960 թվականին դարձավ հոգեւորական: 1966 թվականին անգլիայում ստացավ աստվածաբանության մագիստրի աստիճան: 1967-1972 թվականներին Յարավային Աֆրիկայում դասավանդում էր աստվածաբանություն: Հետո կրկին վերադարձավ Անգլիա, որտեղ Լոնդոնի աստվածաբանության ինստիտուտում աշխատում էր որպես աստվածաբանության ասիստենտ: 1975 թվականին նա դարձավ Յոհաննեսբուրգի Սուրբ մարիամ մայր տաճարի ռազմական կողմանորդ ընտրյալ ավագ երեց քահանան: 1976-1978 թվականներին նա լեսոտոյի եպիսկոպոսն էր, իսկ 1978 թվականին դարձավ հարավային Աֆրիկայի եկեղեցիների խորհրդի առաջին սեւանորդ գլխավոր քարտուղարը: Ղեսմոնդ տուտոուի նպատակը Յարավային Աֆրիկայում ժողովրդավարական եւ արդարացի հասարակության հիմնումն էր, որը կլիներ ազատ բոլոր տեսակի ռասայական կերծ հավատալիքներից: Իսկ դրա անհրաժեշտ էր հետեւյալը.

- Յարավային Աֆրիկայի «անձնագրի օրենքների» վերացում,
- Կրթական ընդհանուր համակարգի ստեղծում,
- Յարավային Աֆրիկայից, այսպես կոչված «հարազատ հողից» բռնությամբ արտաքսման վերացում:

Ղեսմոնդ Տուտոուն ակտիվորեն պայքարում էր ապարտեիտի դեմ: 1984 թվականին նրան շնորհվեց Նորելյան մրցանակ «Ապարտեիտի հիմնախնդիրների հաղթահարման գործում միացյալ լիդերության համար»:

Մարտին Լյութեր Քինգ

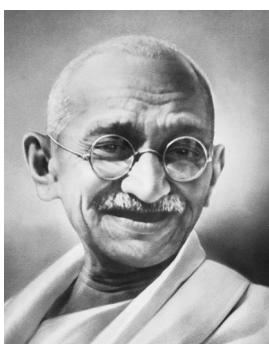

Մարտին Լյութեր Քինգը (1929-1968) Նոբելյան մրցանակի դափնեկիր, Բապտիստական Եկեղեցու լիդեր, աֆրոամերիկացի, որը պատմության մեջ մտավ որպես քաղաքացիական իրավունքների պաշտպան: Նա ոչ բռնության ժամանակակից պատմության նշանակալից դեմքերից մեկն է:

Մարտին Լյութեր Քինգը ստացել էր հոգեւոր կրթություն: Բուտոնի համալսարանի աստվածաբանության ֆակուլտետը ավարտելուց հետո, դարձավ Ալաբամա նահանգի Մոնտգոմերիի Բապտիստական Եկեղեցու հոգեւորական: Հենց այդ ժամանակ կանգնեց քաղաքացիական իրավունքների համար պայքարի գլուխ: 1955 թվականին Լյութեր Քինգի ղեկավարում էր ավտորուսների բոյկոտը, որը սկսել էր Ռոզա Պարքսը, երբ ավտոբուսում իր տեղը զիջեց սպիտակամորթ ուղեւորին: Ելույթները շարունակվում էին 362 օր: Քինգին նույնիսկ ձերբակալեցին:

Նրա ձերբակալությունը հանգեցրեց ԱՄՆի Գերագույն դատարանի պատմական որոշման՝ ավտոբուսում ռասայական սեգրեգացիան հայտարարվեց անօրինական: Քինգը Գանդիի առանցքանության զանգվածային անհնազանության փիլիսոփայության ավտով հետեւորդներից մեկն դարձավ: Նրա պատմական խոսքը «Ես երազում եմ» (I have a dream) վերածվեց ոչ բռնության, խաղաղության եւ հանդուրժողականության հիմնի: Մարտին Լյութեր Քինգին սպանեցին ցույցը սկսելուց առաջ, 1968 թվականի ապրիլի 4ին: Նա Վիթխարի ավանդ ներդրեց քաղաքացիական իրավունքների պաշտպանության եւ ռասայական սեգրեգացիայի դեմ պայքարի գործում:

Մոհամեդաս Կարամչանդ Գանդի

Մոհամեդաս Կարամչանդ Գանդին (1869-1948) Հնդկաստանի անկախության համար պայքարի ակնառու լիդերներից մեկն էր: Գանդին դրեց ոչ բռնության փիլիսոփայության սատյագիհարայի հիմքերը, ինչը Վիթխարի ազդեցություն գործեց ինչպես ազգային, այնպես էլ միջազգային խաղաղության շարժումների վրա: Առանց բռնության քաղաքացիական անհնազանությամբ Գանդին Բրիտանիայի գաղութային վարչակազմից Հնդկաստանի ազատագրության գործում Վիթխարի ավանդ ներդրեց: Նպակատը իրականացվեց՝ Բրիտանիայի կայսրությանը կարծ ժամանակ անց փոխարինեց ազգերի ընկերակցությունը: Գանդիի սկզբունքը՝ «սատյագիհարան» է, ինչը սանսկրիտով նշանակում է «ճանապարհ դեպի ճշնարտություն», շատ մարդկանց համար դարձավ կենսական նպատակ: Դրանց թվում են Մարտին Լյութեր Քինգը, Զոն Լենոնը, 14րդ Շալայ Լաման: Գանդին հաճախ ասում էր, որ նրա արժեքները շատ պարզունակ են, դրանք իրենց սկիզբն առնում են ավանդական հիմունքի համար: «Ճշնարտություն եւ ոչ բռնություն»: Գանդին նշանակալից դեր խաղաց Հարավային Աֆրիկայի ռասիստական վարչակարգի դեմ պայքարում: Նա, Պրետորիա կատարած ժամանակակից անձանակ, անձանք կրեց ռասիստական վարչակազմի ողջ դաժանությունը:

«Մահաթմա»՝ Գանդիին այսպես անվանեց հնդիկ գրող, գրականության բնագավառում Նոբելյան մրցանակի ասիական ծագման առաջին դափնեկիր, Ռաբինդրանատ Թագորը: «Մահաթմա» սանսկրիտով նշանակում է «Մեթ հոգու մարդ»:

ԲԱՌԱՐԱՆ

Անտիսեմիտիզմ
(հակասեմիտիզմ)

Անտիսեմիտիզմը քսենոֆորիայի ձեւերից մեկն է, նկատի է առնում հրեա բնակչության հալածանքներն ու խտրականությունը:

Ապարտեհիդ

Ապարտեհիդը ռասայական խտրականության ամենաշաժան ձեւն է, որը ելելով ռասայական պատկանելությունից արտահայտվում է որոշակի խմբերի համար քաղաքացիական, քաղաքական, տնտեսական, սոցիալական եւ մշակութային իրավունքների սահմանափակում։ Դարավաֆրիկյան ապարտեհիդը վերջնականապես վերացվեց 1994 թվականի վերջին, երբ նախագահ Դեկտեմբերի անցկացրեց առաջին ազատ ընտրությունները։ Դրանից հետո նրան նախագահի պաշտոնում փոխարինեց Նելսոն Մանդելան։

Առանց բռնության

Առանց բռնությունը ընկալվում է որպես փիլիսոփայություն, տեսություն եւ պրակտիկա, որը նախատեսում է առանց ուժի գործադրման հակամարտությունների եւ հակամարտության իրավիճակների կարգավորում, պայքարի իրականացում առանց բռնության մերոդների։ Ոչ բռնության փիլիսոփայության սկիզբը դրեց Գանդիի գործունեությունն ու առաջնորդությունը։

«Քավության նոխագ»

Քավության նոխագը հարձակման կամ պաշտպանության ձեւ է, երբ սեփական իհմնախնդիրները կամ անհաջողությունները բարդում են մեկ այլ մարդու կամ մարդկանց խնդիր վրա, որոնք ի վիճակի չեն հանապատասխան դիմադրություն ցույց տալ։ Քավության նոխագի որոնումը հոգեբանական ինքնահաստատման գործառույթ ունի, քանզի արդյունքի հասնելու դեպքում, ծագում է սեփական գերակայության զգացումը։

Գենդեր

Գենդերը սոցիալապես կառուցքավորված սեռն է, որը ներկայացնում է մշակույթում հաստատված հատկությունների, սոցիալական վարքի եւ դերերի միասնություն, որը վերագրվում է կնոջն ու տղամարդուն։

Գենոցիդ (ցեղասպանություն)

Գենոցիդը քաղաքացիական բնակչության ռասայական կամ ազգային խմբերի նախօրոք ծրագրված եւ համակարգված ոչնչացումն է, ազգերի ուժողությունների, առանձին ռասաների կամ խավերի, կրոնական կամ ռասայական խմբերի վերացման նպատակով։ Ի տարբերություն պատերազմի, գենոցիդը միակողմանի զանգվածային սպանություն է։

Գլոբալիզացիա

Գլոբալիզացիան արդի աշխարհի քաղաքական, տնտեսական եւ մշակութային վիճակն է, որը բնորոշվում է տեղեկատվության եւ ֆինանսների, ապրանքի ու սպասարկումների արագ շարժմամբ, բաց հասարակությամբ եւ պետությունների միջև փոխապակցվածության աճով։

Խտրականություն
(դիսկրիմինացիա)

Խտրականությունը կարելի է սահմանել որպես առանձին մարդկանց կամ մարդկանց խնդիր ենթակայության կամ նրանց նկատմամբ բացասական վերաբերմունքի ցանկացած ձեւ, որը հիմնված է այնպիսի բնորոշիչների վրա, որոնք անընդունելի կամ անհամատեղելի են նրանց կենսական պայմանների հետ։ Նշանակում է ցանկացած տարբերություն, բացառություն, արգելում կամ գերակայության շնորհում, որի հիմքում դրված է սեռի, ռասայի, ազգության, լեզվի, կրոնի, քաղաքական հայացքների, տարիքի կամ այլ կարգավիճակը եւ որի նպատակն է (Եւ նաեւ արդյունքը) ազդեցություն գործել մարդու իրավունքների եւ ազատությունների կիրարկման վրա։

Եթոնիկական միասնություն	Եթոնիկական միասնությունը նկատի է առնում մարդկանց այնպիսի միասնությունը, որը ձեռք է բերվում.
	<ul style="list-style-type: none"> • այդ միասնության համար բնորոշ անվանմանք, • ընդհանուր նախնինի մասին առասպելներով, • պատմական հիշողությամբ, • ուրիշներից տարբերվող մշակույթի մեկ կամ մի քանի տարրերով (լեզու, տոներ), • որոշակի տարածքների պատկանելությամբ, • առանձին մարդկանց գգացմունքներով,
Եթոնցենտրոնական գաղափարախոսություն	Եթոնցենտրոնական բառը է եւ այն նախատեսում է մի որեւէ ազգի գերակայությունը մյուսների նկատմամբ
Գաղափարախոսություն (հիդական)	Գաղափարախոսությունը հայացքների հաստատված համակարգ է, որը իր արտահայտությունն է գտնում քաղաքական հիմնադրույթներում:
Խաղաղության մշակույթը	Խաղաղության մշակույթը իրենից ներկայացնում է բռնության եւ պատերազմի այլընտրանքը: Խաղաղության մշակույթը նախատեսում է.
	<ul style="list-style-type: none"> • թշնամու կերպարի փոխարեն համագործակցույթյուն, • ներողամտություն եւ համերաշխություն, • սպառազինության փոխարեն համընդիհանուր գինաթափում եւ վերահսկողություն, • բռնատիրական կառավարման դեմ ժողովրդավարական մասնակցություն, • տեղեկատվության գատնիության եւ քարոզչության փոխարեն տեղեկատվության ազատ շարժում եւ ընդունում, • բռնության փոխարեն երկխոսություն, բանակցություններ, օրենքի գերակայություն եւ ակտիվ առանց բռնության գործողություններ, • տղանարկված գերակայության փոխարեն կամանց իրավահավասարություն, • պատերազմի կրթության փոխարեն կրթություն խաղաղության համար, • քույլի շահագործման փոխարեն խաղաղության էկոնոմիկա, կայուն զարգացում:
Ռասիզմ	Ռասիզմը ռեակցիոն գաղափարախոսություն է, որը հիմնված է մարդկանց ռասայի իր բնական, կենսաբանական, նախօրոր սահմանված տարրերության եւ դրանց բաժանման «քարծրցածր», «լիարժեքանլիարժեք» ռասաների, ինչը դնում է նի ռասայի նկատմամբ նյոււ ռասայի գերիշխելու հիմքերը:
Սեքսիզմ	Սեքսիզմը մարդկանց խտրականությունն է ելենով սեռական պատկանելությունից

Ահարեկչություն	<p>Ահարեկչությունը ոչ միանշանակ բռնության գործողություն է, որը հրականացնում է անլեզալ կամ կիսալեզալ վիճակում գտնվող անձը, անձանց խումբը ըամ այն անձինք, որոնք գործում են պետության անունից քաղաքական կամ քրեական նպատակներով կամ միայն նրա համար, որ նրանց համար առկա աշխարհը անընդունելի է: Տարբերություն նախօրոք կանխագծած քաղաքական սպանությունների, բռնությունը ահարեկչության նպատակը չէ: Մարդիկ բռնության զոհ են դառնում պատահական կամ ընտրովի (ինչպես միանշանակ ներկայացուցիչներ կամ խորհրդանշներ): Ահարեկչական գործողությունը միանշանակ զգուշացում է կամ նշան: Դարպերությունը ահարեկիչների ու հասարակության եւ նրանց զոհերի միջեւ բռնության եւ սպառնալիքի վրա է հիմնված: Ահարեկիչները հաճախ շահարկում են մարդկային գործոնը:</p>
Տոտալիտարիզմ	<p>Տոտալիտարիզմը բացարձակ իշխանության քաղաքական գաղափարախոսություն է: Պետական սոցիալիզմը, կոմունիզմը, նացիզմը, ֆաշիզմը եւ իւլանական արմատականությունը տոտալիտարիզմի ոչ հեռավոր անցյալի դրսեւորումներ են: Պետությունը տոտալիտար (բռնապետություն) է, որի կառավարման համակարգը սահմանված չէ սահմանադրությամբ կամ շղթայակցված չէ այլ ուժերի հետ (Եկեղեցի, արիմիություններ, իշխանության տեղական մարմիններ): Նման պետությունում իշխանությունը ընտրություններ չի անցկացնում: Պետությունը միջամտում եւ վերահսկում է սոցիալական ապրելաձեւի բոլոր նակարդակները՝ ընտանիք, կրոն, քիզնես, մասնավոր սեփականություն կամ սոցիալական հարաբերություններ: Տոտալիտար վարչակարգը մարդու իրավունքների ամենալուրջ խախտումն է:</p>
Քսենոֆորիա	<p>Քսենոֆորիան ունի երկու նշանակություն. 1. թշնամության ուժեղացված գգացում կամ անբացատրելի վախ օտար մարդկանց նկատմամբ, 2. թշնամական վերաբերնունք ամեն օտարի կամ ազգային այլ ներկայացուցչություն ունեցող մարդու նկատմամբ, որը հաճախ վեր է ածվում օտար ամեն ինչին, առանձնապես օտար մարդկանց, նրանց վարքը, սովորությունները, մշակույթն ու ավանդույթները:</p>
Քսենոֆիլիա	<p>Քսենոֆիլիան համեմատաբար նոր երեւույթ է եւ հասկացություն: Լայն ընկալմամբ քսենոֆիլիան (հուներեն խեռօսոտար, phileosիրում են) նշանակում է սեր օտար ամեն ինչի նկատմամբ: Քսենոֆիլ է այն մարդը, որը հետեւում է օտար ամեն ինչին, առանձնապես օտար մարդկանց, նրանց վարքը, սովորությունները, մշակույթն ու ավանդույթները:</p>
Բռնություն	<p>Բռնությունը նկատի է առնում ցանկացած բռնության գործողությունը, որը հանգեցնում է կամ կարող է հանգեցնել ֆիզիկական, սեռական կամ հոգեկան վնասի: Բռնությունը կարող է իրագործվել վախեցնելուսպառնալիքի նման գործողության տեսքով, ստիպողական կամ ցանկացած այլ գործողությունով, որը հանգեցնում է ազատության սահմանափակման հասարակական կամ անձնական կյանքում:</p>

